

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**SAMSUN İLİ CANIK İLÇESİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİNDE
GÖRÜLEN KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER**

Yüksek Lisans

Filiz SÖNMEZ

**Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Ömer SARAÇ**

Samsun, 2019

**T. C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**SAMSUN İLİ CANİK İLÇESİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİNDE
GÖRÜLEN KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER**

Yüksek Lisans

Filiz SÖNMEZ

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Ömer SARAÇ

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

... / ... / 20...

(İmza)

Filiz SÖNMEZ

TEZ KABUL VE ONAYI

Filiz SÖNMEZ tarafından hazırlanan ‘‘Samsun İli Canik İlçesi Geçiş Dönemi Âdetlerinde Görülen Kültürel Değişimler’’ başlıklı bu çalışma 24/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: _____ İmza _____
Üye: _____
Üye: _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

____/____/____

Enstitü Müdürü

(İmza ve Mühür)

ÖZET

SAMSUN İLİ CANIK İLÇESİ GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİNDE GÖRÜLEN KÜLTÜREL DEĞİŞİMLER

Filiz SÖNMEZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Ocak /2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ömer SARAÇ

Bu çalışma Samsun ili Canik ilçesi geçiş dönemi âdetlerinde görülen kültürel değişimleri ele almaktadır. İnsan hayatının en önemli geçiş dönemleri; doğum, evlenme ve ölümdür. Geçiş dönemlerinde çeşitli âdet, inanma, tören, dinsel ve büyüsel işlemler mevcuttur. Bu işlemlerin birçoğunda birey, kendini yeni dönemine hazırlar.

Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, problemi, amacı, gerekçesi, yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, araştırma alanının tarihi, fizikî ve nüfus özellikleri anlatılmıştır. Canik ilçesinin sağlık, eğitim ve ekonomik durumu ile kültür ve turizmi hakkındaki bilgilere kısaca yer verilmiştir. Araştırma yapılacak köylerin nasıl tespit edildiği anlatılmış ve tespit edilen köyler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde; geçiş dönemi âdetleri hakkında bilgi verildikten sonra doğum, evlenme ve ölümlerle ilgili yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgiler aktarılmıştır. Geçiş dönemleri öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üç ana başlık altında ele alınarak, ilgili konu başlığına ait âdet, inanma ve uygulamalar anlatılmıştır. Üçüncü bölümde; kültürel değişimin izleri hakkında bilgi verilmiş ve ikinci bölümde verilen bilgilerin kültürel değişime bağlı izlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç bölümünde, yapılan çalışma genel anlamda değerlendirilmiştir.

Çalışmalar sırasında kullanılan kaynaklar yazılı, sözlü ve elektronik olmak üzere üç ayrı başlık altında toplanmıştır. Araştırma sırasında temin edilen fotoğraflar ekler bölümünde yer almıştır.

Anahtar Sözcükler: Canik, Geçiş Dönemleri, Kültür, Değişim, Evrilme,

ABSTRACT

CULTURAL CHANGES IN TRANSITION PERIOD CUSTOMS IN CANIK DISTRICT OF SAMSUN PROVINCE

Filiz SÖNMEZ

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature, Master Thesis, January /2019

Advisor: Assist. Prof. Dr. Ömer SARAÇ

This study discusses the cultural changes in transition period customs in Canik district of Samsun province. The most important transition periods of a person's life are birth, marriage and death. There are various customs, beliefs, ceremonies and religious and magic activities. In many of these processes, the individual prepares himself/herself to the new period.

In the introduction of the study, information is given about the subject, problem, purpose, justification and method of the study. In the first part, historical, physical and population characteristics of the research area were reported. Information about health, education and economic state and culture and tourism in Canik district were given in short. The method for finding out the villages included in the study was reported and information was given about these villages. In the second part, after information was given about transition period customs, the information gathered as a result of the study conducted about birth, marriage and death was conveyed. Transition periods were discussed under three main headings as pre-transition, during transition and post-transition and customs, beliefs and practices of the related heading were reported. In the third part, information was given about the traces of cultural change and cultural change dependent traces of the information given in the second part were assessed. In the conclusion, the study was assessed in general.

The sources used in the study were collected under three different headings as written, oral and electronic. The photographs obtained during the study were included in the appendix.

Key Words: Canik, Transition periods, Culture, Change, Evolvement

ÖN SÖZ

Geçiş dönemleri; doğum, evlenme, ölüm olarak adlandırılan ve her biri kendi içinde alt başlıklara ayrılan, toplumun her kesimini geçmişten geleceğe ilgilendiren önemli aşamalardır. Her geçiş döneminde insanoğlu yeni bir hayata başlar. Bireyin yeni döneme geçişi sırasında yapılan âdet ve uygulamalar onu daha mutlu eder, hayata daha hazır kılar.

Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddî ve manevî özelliklerin bütününe kültür denir. Kültür, bir toplumun kimliğini oluşturur, onu diğer toplumlardan farklı kılar. Toplumun doğal çevresinden yani coğrafi koşullardan etkilenir. Toplumun yaşayış ve düşünüş tarzını yansıtır.

Bireyin yaşamını sürdürürken uyguladığı gelenek, görenek, örf ve âdetler toplumun halk kültürünü oluşturur. Halk kültürü bireyin toplum içerisindeki yaşantısında düzeni ve uyumu sağlar. Geçmiş ve gelecek arasında bir bağ kurarak, o toplumun varlığını ve birliğini korumaya yardımcı olur. Günümüzde hızla gelişen teknoloji ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla halk kültürümüz aslından uzaklaşmaya, özünü kaybetmeye başlamıştır. Kültürel değerlerimizde zaman içerisinde bilinçli veya bilinçsiz olarak yapılan tahribatlar, hurafe olarak değerlendirilen inanmalar, çağdaşlaşma yolunda geçmişi hiçe sayma gibi nedenlerden ötürü toplumlarda ayrışmalar, yıkımlar oluşmaktadır. Toplumlara toplum yapan değerlere sahip çıkmak, kaybolmaya yüz tutmuş değerlerimizi kayıtlara geçirerek yaşamasına ve bizden sonraki nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılmasına vesile olmak için bu çalışmayı yapmaya gayret ettik.

Tez konumun belirlenmesinde ve sonuçlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ömer SARAÇ'a, her daim yanımda olan aileme, her türlü bilgiyi vermekten çekinmeyen köylülerimize saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	vii

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Problemi.....	1
3. Araştırmanın Amacı	1
4. Araştırmanın Gerekçesi	1
5. Araştırmanın Yöntemi	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANININ GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Samsun İli	3
1.1.1. Tarihi	3
1.1.2. Fizikî Özellikleri	6
1.1.3. Nüfus Özellikleri	6
1.1.4. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Samsun	7
1.2. Canik İlçesi	8
1.2.1. İlçenin Sağlık Durumu	9
1.2.2. İlçenin Eğitim Durumu	9
1.2.3. İlçenin Ekonomik Durumu	10
1.2.4. İlçede Kültür ve Turizm	10

1.2.5. İlçenin Mahalleleri.....	11
1.3. Araştırma Yapılacak Köylerin Tespiti	11
1.3.1. Kızıloğlak Mahallesi	14
1.3.2. Kozlu Mahallesi	14
1.3.3. Devgeriş Mahallesi	14
1.3.4. Başkonak Mahallesi	15
1.3.5. Gölalan Mahallesi	15
1.3.6. Gökçepınar Mahallesi	15
1.3.7. Yayla Mahallesi	16

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ

2.1. Geçiş Dönemleri	17
2.1.1. Doğum	17
2.1.1.1. Doğum Öncesi	18
2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme, Gebe Kalma	19
2.1.1.1.2. Gebelikten Korunma	21
2.1.1.1.3. Çocuğun Sağlıklı Kalması İçin Yapılan Uygulamalar	22
2.1.1.1.4. Hamilelik	24
2.1.1.1.5. Aşerme	25
2.1.1.1.6. Çocuğun Cinsiyeti	26
2.1.1.2. Doğum Sırası	28
2.1.1.2.1. Çocuğun Göbeği ve Eşi	30
2.1.1.2.2. Tuzlama	31
2.1.1.2.3. Çocukla İlgili Diğer Uygulamalar	32
2.1.1.3. Doğum Sonrası	33

2.1.1.3.1. Lohusalık	33
2.1.1.3.2. Alkarısı ve Albastı	36
2.1.1.3.3. Kırk Basması	37
2.1.1.3.4. Kırklama	39
2.1.1.3.5. Geç Yürüyen- Geç Konuşan Çocuk	40
2.1.1.3.6. Nazardan Korunma	41
2.1.1.3.7. Sünnet	41
2.1.2. Evlenme	43
2.1.2.1. Evlenme Biçimleri	44
2.1.2.1.1. Kaçarak Evlenme	44
2.1.2.1.2. Beşik Kertmesi Evlenme	45
2.1.2.1.3. Görücü Usulü ile Evlenme	46
2.1.2.1.4. Berdel	47
2.1.2.1.5. Akraba Evliliği	47
2.1.2.1.6. İç Güveysi Gelmek	47
2.1.2.2. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme	47
2.1.2.3. Eş Seçimi, Görücülük, Dünürçülük / Kız Bakma, Kız İsteme ..	49
2.1.2.3.1. Söz Kesme	51
2.1.2.4. Nişan	52
2.1.2.4.1. Nişan Töreni	53
2.1.2.4.2. Nişanda Takılan Hediyeler	53
2.1.2.4.3. Nişan Sonrası Uygulamalar	54
2.1.2.5. Düğün	55
2.1.2.5.1. Çeyiz Hazırlıkları	56
2.1.2.5.2. Çeyiz Alma	56
2.1.2.5.3. Okuntu/Davet	57

2.1.2.5.4. Kına Gecesi	58
2.1.2.5.5. Çiççilik/Ciccilik Geleneği	61
2.1.2.5.6. Düğün Yemeği	62
2.1.2.5.7. Damat Tıraşı	63
2.1.2.5.8. Gelin Alma	63
2.1.2.5.9. Bağlanma (Damadın Bağlanması)	67
2.1.2.5.10. Nikâh/Gerdek	68
2.1.2.6. Düğün Sonrası	70
2.1.2.6.1. Duvak/Duvak Açma/Duvak Töreni	71
2.1.2.6.2. Gerilik Gitme/Yedilik	72
2.1.2.6.3. Söylemezlik/Yaşmak Tutma	73
2.1.2.6.4. Akrabalık Terimleri	74
2.1.3. Ölüm	75
2.1.3.1. Ölüm Öncesi	75
2.1.3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	76
2.1.3.2. Ölüm Sırası	77
2.1.3.2.1. Ölüm Sırasındaki Âdetler.....	79
2.1.3.2.2. Ölüm Olayının Duyurulması	81
2.1.3.2.3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı ve Defin	81
2.1.3.2.3.1. Yıkama	81
2.1.3.2.3.2. Kefenleme	83
2.1.3.2.3.3. Tabut	83
2.1.3.2.3.4. Cenaze Namazı ve Ölüyü Mezarlığa Taşıma ..	84
2.1.3.2.3.5. Defin	85
2.1.3.2.4. Devir ve Iskat İşlemleri	86
2.1.3.3. Ölüm Sonrası.....	87

2.1.3.3.1. Belirli Günler	88
2.1.3.3.2. Ölünün Eşyaları	89
2.1.3.3.3. Mezarlıklar ve Mezar Taşları	91
2.1.3.4. Ölüm ile İlgili İnanış ve Uygulamalar.....	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN İZLERİ

3.1. Kültürel Değişim	94
3.1.1. Elde Edilen Bilgiler Üzerinden Kültürel Değişimin İzlenmesi	95
3.1.1.1. Doğum	96
3.1.1.2. Evlenme	99
3.1.1.3. Ölüm	106
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	110
EKLER	115
FOTOĞRAFLAR	120
ÖZ GEÇMİŞ	133

KISALTMALAR

MÖ : Milattan Önce

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

ADNK : Adrese Dayılı Nüfus Kayıt Sistemi

K. K. : Kaynak Kişi

akt. : Aktaran

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu Samsun ili Canik ilçesinde geçiş dönemi âdetlerinin geçmişten günümüze kültürel değişimlerinin izlerini ortaya koymaktır. Geçiş dönemleri, insan hayatının dönüm noktaları olan, doğum, evlenme ve ölümdür. Arnold Van Gennep geçiş dönemlerine ait törenlerin işlevini şöyle tanımlar: “Toplumdan topluma değişen ve bir sosyal durumdan başka bir sosyal durumla ilgili çeşitli ve başarılı geçiş uygulamaları vardır. Böylece bir insanın hayatının başlangıç ve bitişleri geçiş dönemleriyle belirgin hâle gelir. Bu geçiş dönemleri doğum, sosyal erginlik, evlilik, babalık/analık, sosyal gelişme, mesleki uzmanlaşma ve ölümdür. Bu olayların her biri için törenler vardır. Bu törenlerin temel işlevi veya görevi, bireyi tanımlanmış yapmak, belirgin bir durumdan bir başka duruma geçişte bireye yardımcı olmaktır.” Bu bağlamda, geçiş dönemleri neredeyse bütün sosyal ve beşeri bilimlerin kullandığı halk bilimi kanunları diye nitelendirilmektedir”(Çobanoğlu, 2000: 172).

2. Araştırmanın Problemi

Bu çalışmada, “Samsun ili Canik ilçesinde geçiş dönemi âdetleri geçmişten günümüze hâlâ aynı şekilde uygulanıp uygulanmıyor mu? Uygulanmıyor ise nasıl bir kültürel değişime uğramıştır? Değişimin nedenleri nelerdir?” gibi sorulara cevaplar aranmıştır.

Çalışmanın problemi Samsun ili Canik ilçesi geçiş dönemi âdetlerinde görülen kültürel değişimlerdir.

3. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı Samsun ili Canik ilçesinde geçiş dönemi âdetlerinin bugünkü izlerini, değişen ve değişmeyen yönlerini tespit etmektir. Çalışmanın bir diğer amacı da Canik halk kültürüne ait değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Çünkü bu kültürel değerler gelecek kuşaklar için birer kültürel mirastır ve bu mirasın gelecek kuşaklara aktarılması da son derece önemlidir.

4. Araştırmanın Gerekçesi

Başlangıçtan bu yana insanların hayat tarzlarını, yaşayış biçimlerini, sosyal şartlarını etkileyen ve yönlendiren dinler ve bu dinlerin inanç sistemleri olmuştur. Bu

inançlar özellikle sosyal bilimlerle ilgilenen araştırmacılar tarafından dikkatle incelenmiştir. Çünkü bir toplumun inanç sistemi, değişen noktalarıyla o toplumun yüzyıllar içindeki dönüşümünü gösterme, aslı kalan yönleriyle de geçmişle bugünü birleştirme işlevini oluşturur.

Kültür durağan değil dinamiktir, nesilden nesile aktarılırken yere, zamana, topluma ve şartlara göre değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklere bağlı olarak 50-60 yıl önceki âdetler birebir yaşatılmayıp dönüşüme uğramıştır. Diğer birçok unsurun korunduğu gibi geçiş dönemi âdetleri de değişip dönüşerek yahut aslı şekliyle yaşayabilmektedir. Bu çalışmadaki amaç Samsun ili Canik ilçesi geçiş dönemi âdetlerini ve bu âdetlerde görülen değişimleri, dünden bugüne yaşanan değişimlerin izlerini tespit ederek gün yüzüne çıkartmaktır.

5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmaya hazırlanırken öncelikle konuyla ilgili kaynaklar taranmıştır. Bu kaynaklardan hareketle sorular hazırlanmıştır. Daha sonra, önceden tespiti yapılan Kızıloğlak, Kozlu, Devgeriş, Başkonak, Gölalan, Gökçeınar, Yayla mahallelerinde alan araştırması metotları kullanılarak, hazırlanan sorularla birlikte derlemeler yapılıp kayda geçirilmıştir. Malzeme toplamak için sahada folklor derleme metotlarından olan gözlem ve mülâkat (görüşme) yöntemi tercih edilmiştir. Elde edilen malzemelerin sınıflandırılması yapıldıktan sonra, geçiş dönemi âdetlerinin tasnifiyle oluşan başlıklar altında aktarımı sağlanmıştır. Bu aktarım yapılırken doğum, evlenme ve ölüm âdetlerinin hangilerinin aslı şeklini koruduğu, hangilerinin değişip dönüştüğü ve nasıl dönüştükleri belirtilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise değişim ve dönüşüm süreci geniş bir şekilde değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANININ GENEL ÖZELLİKLERİ

1. 1. Samsun İli

Samsun'dan bir görünüm(<https://www.nufusu.com/il/samsun-nufusu>)

1. 1. 1. Tarihi

Ulusal Kurtuluş Savaşının başlamasında ve çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önemli bir yere sahip olan Samsun, Cumhuriyet tarihi içinde de Karadeniz Bölgesi'nin ve ülkenin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Samsun, Karadeniz Bölgesi'nin en büyük illerinden biridir.

Anadolu'ya MÖ 5000-3000 yılları arasında PROTO-HİTİT adı verilen bir topluluk gelmiştir(Sarısakal, 2002: 14).

“Anadolu'nun ilk yerleşik devlet ve uygarlığını kurmuş olan Hititler, yeni kurdukları başşehir Nisa'dan sonra kurdukları II. Başkentleri Hatti Hitit (Hattusaş)'dan itibaren Anadolu'nun hemen hemen tümünü ele geçirdiler. Hitti kralı I. Muşil döneminde Samsun ve yöresini de aldılar. Gaskalar da bunların egemenliğini tanıdı. Bu suretle Samsun bir Hitit kenti hâline geldi”(Sarısakal, 2002: 15).

Samsun'un bugünkü güneydoğusunda bulunan antik kentin yıkılmasından sonra Toraman tepe ve Cedit sirtlarına yeni bir kent kurulmuş ve bu kente de "Enete" adını vermişlerdir. Adı Enete olan bu kente MÖ 562 yılında "Miletli"¹ denizciler ve göçmenler yerleşmiş ve kente Amisos adını vermişlerdir. [MÖ] 331 tarihinde Amisos İskender'in eline geçmiş ve kentte demokratik yönetim yeniden kurulmuştur(Sarısakal, 2002: 16).

1071 Malazgirt Savaşı sonucunda Anadolu'nun kapısı Türklere açılınca, Danişmendliler, yerleşmiş oldukları topraklardan Canik kıyılarına akınlar yapmış, 1260 yılında Samsun, Trabzon Rum İmparatorluğu tarafından işgal edilmiştir. 1296 yılında Samsun Moğolların en önemli limanlarından biri olmuş ve halkı Hristiyan olan Samsun, Cenevizlilerin eline geçmiştir(Sarısakal, 2002: 22).

Samsun kasabası 14. yüzyılda iki ayrı kısımdan oluşmaktaydı: Müslüman Samsun ve Cenevizlilere ait Simisso. Onüçüncü yüzyılın başlarında muhtemelen Rum Amisos da üçüncü bir kısım olarak mevcuttu; ama bölgenin Türk kontrolüne girmesiyle, yalnızca 13. yüzyılda ticarî amaçlarla kurulan Simisso, Osmanlıların Samsun'u nihai fethine kadar, muhtariyetini sürdürdü. Osmanlı kaynaklarında Müslüman Samsun ve Kafir Samsun olarak iki ayrı kısımdan söz edilir(Yılmaz, 2013: 24).

Mondros Ateşkes Antlaşması metninde Canik bölgesi açıkça yazılmamıştır ancak ülkenin limanlarının, demiryollarının tamamen İtilaf Devletleri'nin denetimine bırakılacağını içeren maddeler, Canik Bölgesi'ni de işgale açık bir hâle getirmiştir(Sarısakal, 2002: 26).

"İtilaf Devletleri'nin Mondros Antlaşması'na koydukları 7. ve 24. maddelerden amaçları, Pontus ve Ermeni komitelerini harekete geçirip, kargaşa çıkarmak, Doğu Anadolu'yu işgal ederek, içeride bir Ermenistan, Karadeniz sahilinde bir Pontus-Rum Devleti kurmaktır"(Atatürk, 1999: 2-5).

Samsun'un bir liman şehri olması askerî ve siyasî politikaların yanında, ekonomik politikalar yönünden de şehre önemli bir mevki kazandırıyordu. Başta Amerikalılar olmak üzere İngiliz, Fransız ve İtalyan firmaları etkinlik yarışına girmişlerdi. Samsun ve Karadeniz kıyılarında yaşayan Hristiyan ahalinin kıyıma uğratıldığı propagandaları ve ecnebilere ait ticarî şirketler ile yabancı okullar da Samsun'da bulunan İtilaf gemileri iktisadi konularda, Karadeniz kıyılarındaki ticarî temsilcilere ulaşım ve bilgi açısından yardımcı oluyordu. Amerikan donanması, Samsun'a üs kurmuş, tütün ve petrol şirketlerinin güvenliğini sağlıyordu(Erol'dan akt, Yılmaz, 2013: 425).

Pontus çetelerinin baskısıyla evlerini ve topraklarını terk etmek zorunda kalan aileler, çocukları ile birlikte kasabalara akın etmişler, Canik Sancağının merkezi

¹ Ege'nin denizci ulusu.

Samsun'da bu göç durumunun yaşandığı yerlerden biri olmuştur(Lermioğlu'dan akt., Sarısakal, 2002: 27).

XIX. yüzyıl sonlarına doğru Samsun'un Hançerli, Pazar, Kale içi, Çayır içi (Cedit) ve Meğde gibi halkı Müslümanlardan oluşan mahalleler ile Rumların yerleştirildiği yeni mahalleler oluşmuştur(Tekin'den akt., Sarısakal, 2002: 31).

“Bandırma Vapuru elverişsiz koşullarda Karadeniz'e açılmıştı. Tutuklama, batırılma gibi tehlikelere karşı önlem olarak sahile çok yakın mesafeden yol alıyordu. Bir tehlikeyle karşılaşırsa, vapur karaya oturtulacak ve Mustafa Kemal ile arkadaşları Anadolu toprağına çıkmaya gayret edeceklerdi”(Bayar'dan akt., Sarısakal, 2002: 37).

Yunan ordusunu yenen Türk ordusunun büyük zaferi sonrasında Canik bölgesindeki Pontuşçuluk olayı da tarihe karışmıştır(Sarısakal, 2002: 50).

Samsun'dan başlayarak Sivas üzerinden El-Cezire'ye doğru uzatılacak bir demiryolu inşası daha XIX. yüzyılın ortalarından itibaren düşünülmüş idi. Bu mevzuda ilk imtiyaz 1891'de Belçikalı Baron Macar'a verilmiş, Amasya yönünde yola ait tetkikler yapılmaya başlanmış fakat inşaata girilememişti. Daha sonra bir Fransız şirketi bu işi üstüne alarak 5 km. kadar ray döşemiş ve 30 kilometrelik tesviye yapmış iken I. Cihan Harbi işleri durdurmuştur. Cumhuriyet kurulduktan sonra Samsun-Sivas demiryolunun inşası ilk olarak ele alınmış ve hattın ilk elli kilometrelik kısmı 1926'da açıldı. 1932'de demiryolu Sivas'a ulaştı. 1933 yılında Samsun-Çarşamba arasında 39 kilometrelik bir demiryolu yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda yapılan demiryolu ve karayolu ağları ile Samsun Karadeniz vilayetlerinin çıkış noktası haline gelmiştir(<http://www.samsunkulturturizm.gov.tr/TR-59809/tarih.html>).

“Kurtuluş Savaşı'nın sonlanması ve Türkiye Cumhuriyetinin ilanı ile Türkiye sınırları içerisinde kalan Samsun, sancak ve mutasarrıflıkların il yapılmaları üzerine il statüsü kazanmıştır. 1923 mübadelesi ile şehirdeki Rumlar Yunanistan'a göç etmiş, Rumlardan boşalan yerler ise mübadillere tahsis edilmiştir”(https://www.samsun.bel.tr/samsun-detay.asp?samsun-tarihce).

“Türkiye'ye göç eden 500.000'e yakın Türk'ün 25.000 kadarı Samsun'a gelmiş, bunların yaklaşık 3.500 kadarı Samsun şehrine, diğerleri ise başta Bafra olmak üzere, diğer ilçe merkezleri ve köylere yerleştirilmiştir”(Yılmaz, 2013: 363).

Son yıllarda, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile kurulan özellikle Azerbaycan, Gürcistan gibi ülkelerin insanları, Türklerle evlenerek ya da çeşitli iş kollarında çalışmak üzere gelip Samsun'a yerleşmişlerdir(Yılmaz, 2013: 366).

1. 1. 2. Fizikî Özellikleri

“Karadeniz sahil şeridinin orta bölümünde yer alan Samsun ili 9,083 km²'lik bir yüz ölçümüne sahiptir. Coğrafi konum olarak 40° 50' - 41° 51' kuzey enlemleri, 37° 08' ve 34° 25' doğu boylamları arasındadır. Samsun, yeryüzü şekilleri bakımından üç ayrı özellik gösterir. Birincisi güneyindeki dağlık kesim, ikincisi, dağlık kesimle kıyı şeridi arasında kalan yerler, üçüncüsü de kıyı ovalarıdır. Kızılırmak ve Yeşilirmak akarsularının delta alanlarında oluşmuş kıyıları, yurdumuzun tarımsal potansiyeli en yüksek ovalarından Bafra ve Çarşamba ovaları yer almaktadır”(Dübüş Koç, 2012: 52-53).

Samsun, ılıman bir iklime sahiptir. Sahil şeridinde Karadeniz ikliminin etkileri görülmektedir. Yazlar sıcak, kışlar ise ılık ve yağışlı geçer. Yıllık ortalama sıcaklık 15 C'dir. Samsun, kuzey rüzgârlarına sürekli olarak açıktır ve en şiddetli esen rüzgârı Aralık ayında esen Kible rüzgârıdır. Doğal bitki örtüsü bakımından zengin olan Samsun'da gürgen, meşe, ıhlamur, kestane, kayın, dişbudak ve iğne yapraklı ağaçlara rastlanmaktadır. Kıyıya yaklaştıkça, akarsular boyunca söğüt ve kavak ağaçları görülmektedir(Dübüş Koç, 2012: 52-53).

“Ülkemizin en büyük akarsularından olan Kızılırmak ve Yeşilirmak Samsun ilinden Karadeniz'e dökülmektedir. Samsun'un diğer akarsuları da Tersakan Çayı, Mert Irmağı, Terme Çayı, Karaboğaz Deresi, Kürtün Çayı, Abdal Deresidir” (Dübüş Koç, 2012: 52-53).

“Su varlığı açısından oldukça zengin sayılabilecek Samsun'da çok sayıda doğal göllerin yanı sıra baraj gölleri ve göletler de mevcuttur. Doğal göllerin çoğunu Çarşamba ve Bafra'daki delta gölleri oluşturur”(Dübüş Koç, 2012: 52-53).

Samsun Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde, Canik, İlkadım, Atakum ve Tekkeköy olmak üzere dört ilçe belediyesi bulunmaktadır.

1. 1. 3. Nüfus Özellikleri

2017 yılı TÜİK ADNKS sonuçlarına göre Samsun'un genel nüfusu 1.312.990'dır.

Samsun nüfus yapısının en önemli özelliklerinin başında genç ve dinamik bir nüfusa sahip olması görülmüştür. Özellikle doğurganlık oranının oldukça yüksek olduğu şehirde, genç nüfusun büyük ilçelerde toplandığı görülmüştür. Bu anlamda

İlkadım, Atakum ve Canik ilçelerinin, Samsun nüfusunun yoğun olarak toplandığı en önemli ilçeler olduğu anlaşılmaktadır.

Göçler bağlamında değerlendirildiğinde özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere Türkiye'nin önemli merkezlerine göç veren Samsun, Doğu Karadeniz Bölümü'nden de göç almaktadır. Samsun ilindeki göç olgusunun önemli bir özelliği 'Kademeli Göç' olarak tanımlanan tipte olmasıdır: Köyden göç edenler ilk adımda ilçe merkezlerine gitmektedir. İlçe merkezlerinden de il merkezine göç olmaktadır. Bu göç olgusu, ara kademelerde iş olanakları yaratılırsa, göç eden nüfusun il içinde tutulabileceğini göstermektedir(Dübüş Koç, 2012: 55).

1. 1. 4. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Samsun

1645 Yılında Samsunu ziyaret eden Evliya çelebi Samsun hakkında şunları yazmıştır:

Kayser-i Rûm oğlu Harkılıye binâsıdır. Sultan Alâeddîn-i Selçûkî fethidir. Andan sene Yıldırım Bâyezîd Hân destine girdi. Canik hâkinde voyvodalıktır ve emânetdir ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Ve yeniçeri serdârı ve kethüdâyeri ve kal'a dizdârı ve neferâtı vardır, ammâ müftîsi ve nakîbü'l-eşrâfi yokdur, ammâ a'yân [u] eşrâfi çokdur. Halkı, cümle keşîbân ve kendirciyândır ve a'vânı yokdur ve uleması çokdur. Herkes iktidârına göre akçe ve gökçe ve pâkça libâslar giyerler. Ve bu Samsun'un cenûb tarafına Sinop vâkî' olmuşdur. Bu Samsun kal'ası leb-i deryâda üzre Şeddâdî binâ-yı sengîn-âbâddır. Fâtih-i Eğre asrında Urus bu kal'aya istîlâ edüp kal'anın câ-be-câ yerlerin münhedim edüp sonra yine ta'mîr u termîm edüp gayrı dizdâr ve neferâtlar ta'yîn eyleyüp müstevfâ cebehâneler kodular. Hâlâ mükemmel [u] ma'mûr kal'adır. Dâiren-mâdâr cirmi adımdır ve yetmiş kulesi ve iki bin bedeni ve kapusu vardır. Amasiyye şehri önünden cereyân eden Çehârşenbe bâzârı suyu bu Samsun'un cânib-i şarkisinde Bahr-i siyâh'a mahlût olur, geçid vermez nehr-i azîmdir. Ve Samsun şehrinin suyuna Kanava vü geriz derler, mâ-i zülâldir. Bu şehir cümle mahalle kiremitli bâğ u bâğçeli ve besâfînli hânelerdir ve cümle mihrâbdır. Çârsû içinde câmi'î mâ'adâ mesâcidlerdir. Ve cümle hândır. Ve medrese ve imâret ve dârü'l-hadis yokdur. Ve yedi mekteb-i sıbyânı var ve cümle hammâmdır ve cümle dükkândır. Lâkin limanı yokdur, açık yerdir. Ammâ lenger-endâht edüp a'lâ demir dutar yerleri vardır. Dağlarında yaban üzümü, nârdenki ve emrûd turşusu niçe bin fiçî ile İslâmbol'a gelir ve gemi palamarlariyçün kendir ipleri ve gemi gomanaları ve katran ve ziftleri meşhûr-ı âfakdır. Cemî'î dünyâya kendir ipleri bu diyârdan müstevlî olur(Kurşun vd., 1998).

1. 2. Canik İlçesi

Canik ilçesinden bir görünüm(<http://www.canik.bel.tr/galeri/1/projelerle-suslu-canik>)

Canik isminin kökeni tam olarak bilinmese de, Türk Dil kurumu tarafından yayımlanan çalışmalarda(<http://tdkterim.gov.tr/bts>) “sahil”, “ova”, “kışlak” ve “deniz kıyısına yakın yer” gibi anlamlara karşılık geldiği belirtilmektedir. Bölgedeki yerli halk arasında daha çok “cenik” şeklinde ifade edilen ve sürülerin kışın barındıkları çukur yer manasında dile getirilen bu kelime, tarihsel süreç içinde genel anlamda Anadolu’nun kuzeyinde yer alan idarî ve coğrafi bir bölgeyi tanımlamak için kullanılmıştır(Yılmaz, 2011: 3).

12. yüzyıla ait Selçuknamelerde batıda Samsun’dan başlayıp doğuda Artvin’e kadar uzanan bölge Canik adıyla anılıyordu. Canik adının kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte yapılan araştırmalara göre yer adı olarak kelimenin ilk geçtiği en eski metin 1244/45’te kaleme alınan Danişmedname’dir. Canik adı özellikle Osmanlı Dönemi boyunca kesintisiz olarak kullanılmıştır. Osmanlı’da Samsun ve çevresini tanımlamak için kaynak ve haritalarda Djanik (Türkçe okunuşu; Canik) olarak yer almıştır(Yılmaz, 2011: 3).

“... bugün özellikle Ordu ve Giresun yörelerinde Canik ya da Cenik, Karadeniz “Dağları üzerinde yer alan nispeten yüksek kesimlerdeki geçici yerleşmeler olan oba ve yaylalarda yaşayan yerli halk tarafından, daimî ikametgâhların yer aldığı ve kış mevsiminin geçirildiği denize yakın sahil kesimleri belirtmek için hâlâ kullanılmaktadır”(Yılmaz, 2011: 3).

Günümüzde genel olarak bakıldığında Canik adı ile kastedilen yer Karadeniz Bölgesi’nin Orta Karadeniz Bölümü’ne denk gelen sahanın dağlık kıyı kuşağını kapsamaktadır. Kuzeyde Karadeniz ve güneyde Kelkit vadisi ile çevrili olan bu saha doğu-batı yönde yaklaşık 180 kilometre uzunluğunda bir alanı kaplamaktadır. Nitekim bugün doğuda Ordu’da Melet ırmağından başlayıp, Samsun’da Kızılırmak vadisine kadar (bazen de bugünkü Samsun-Sinop il sınırını oluşturan Kanlıçay ya da Dikmen vadisine kadar) uzanan ve ortalama yüksekliği yer yer 1500

m'yi bulan dağlık alana Canik Dağları adının verilmesi yukarıda bahsedilen tarihsel geçmişin bir sonucudur. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi kesin sınırlardan bahsetmek mümkün olmayıp, Canik adını söz konusu bu bölgeye verilen genel bir coğrafi ad olduğu unutulmamalıdır(Yılmaz, 2011: 6).

“Günümüzde Canik denilince karşımıza iki ayrı idari birim çıkmaktadır. Bunlardan biri Canik ilçesi, diğeri ise Canik Belediyesi'dir. Samsun il merkezinde ve merkez ilçe sınırları içinde yer alan bu iki birim aynı zamanda Samsun Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kalmaktadır”(Yılmaz, 2011: 13).

Samsun Merkez ilçeleri 6 Mart 2008 tarihli 5747 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yeniden yapılandırılarak, 2009 yılında taşra ilçelere ek olarak merkezde üç yeni ilçe kurulmuş, bunlardan birisi de Canik ilçesi olmuştur(Yılmaz, 2011: 13-14).

Batıda Mert ırmağı, doğuda Devgeriş Deresi, kuzeyde Karadeniz ve güneyde tepelik alanlarla çevrili bugünün Canik Belediyesi; Belediyeevleri, Gazi, Gaziosmanpaşa, Hacıismail, Hasköy, İkiyüzevler, Karşıyaka, Soğuksu, Toptepe, Uludağ, Yavuzselim, Yenimahalle ve Yeşilova mahallelerinden meydana gelmektedir. Günümüzde Canik ekonomik anlamda kalkınma ve sosyal gelişmelere bağlı olarak bir yandan Mert ırmağı vadisi boyunca güneye doğru, diğer yandan yamaçları takip ederek doğu ve güneydoğu yönde hızla büyümekte, önüne çıkan köyleri de sınırlarına dâhil ederek hızlı bir yayılış göstermektedir(Yılmaz, 2011: 19-20).

1. 2. 1. İlçenin Sağlık Durumu

Canik İlçe Sağlık Müdürlüğu, 663 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş olup, yetki devri çerçevesinde İl Sağlık Müdürlüğünce yürütölen görevleri ilçe düzeyinde yerine getirmek, yapılan düzenlemelere uyumu denetlemek ve gerekli yaptırımları uygulamakla yükümlüdür.

İlçe Sağlık Müdürlüğüne bağlı olarak dokuz tanesi merkez ve mahallelerde, bir tanesi de Başalan Mahallesinde olmak üzere toplam 11 sağlık ocağı vardır.

Canik ilçesinde değişik isimlerde özel sağlık hizmeti veren özel sağlık merkezi ve poliklinikleri bulunmaktadır(<http://www.samsun.saglik.gov.tr/canik>).

1. 2. 2. İlçenin Eğitim Durumu

Canik ilçesi, eğitime verdiği önemle Samsun'un güzide ilçelerinden biridir. Canikli çocuklar eğitimlerini en iyi şekilde tamamlamaları için anaokullarından, özel okullara, devlet okullarına ve etüt merkezlerine varıncaya kadar tüm imkânlarla kendi ilçelerinde sahiptirler. İlçede, yediden yetmişe tüm Canik halkına hizmet sunan bilgi evleri, Sürekli Eğitim Merkezi kursları ve spor tesisleri bulunmaktadır. Sürekli Eğitim Merkezlerinde açılan ücretsiz kurslarda verilen sertifikalar ile ilçe

insanlarının çalışma alanlarının genişlemesine olanak sağlanmıştır. Spor tesislerinde bütün çocuklar, gençler spor yapma, yeteneklerinin farkına varma imkânı bulmaktadırlar. Bu sayede ilçe insanı artık daha bilgili ve eğitilidir. Ayrıca ilçede bulunan Canik Kültür Merkezi, gerek Canik gerekse Samsun için çeşitli önemli organizasyonlara ev sahipliği yapmaktadır.

İlçede yedi bağımsız anaokulu, on bağımsız ilkokul, on ortaokul, beş anadolu lisesi ve Halk Eğitim Merkezi bulunmaktadır(<https://canik.meb.gov.tr>).

1. 2. 3. İlçenin Ekonomik Durumu

Canik ilçesinin merkezi daha çok işçi, memur, esnaf ve küçük sanayicilerin ikamet ettiği bir ilçe konumundadır.

İlçe merkezinde iki adet küçük sanayi sitesi bulunmakta olup, buralarda küçük ve orta ölçekte işletmeler faaliyet göstermekte, köylerde ise tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Gülsan Sanayi Sitesi'nde çoğunlukla oto tamircileri, kaportacı, yedek parça satıcıları, dökümcüler, tornacılar, kalıpcılar, mobilyacılar ve diğer hizmet sektörleri bulunmaktadır. Şehir merkezinde olan Eski Sanayi Sitesi'nin çoğunluğunu ise mobilyacılar, demirci, doğramacı, oto tamircileri, sobacılar, sıhî tesisat satıcıları, dozer tamircileri, tornacılar ve marınacılar oluşturmaktadır. Bu sanayi sitelerindeki işletmeler ilçe ekonomisi için önemlidir.

Mustafa Kemal Atatürk, silah arkadaşları ve mürettebatının balmumu heykellerinin sergilendiği Bandırma Vapuru da, 1999 yılından beri Samsun'a gelen turistlerin ilgisini çekmekte ve yapılan bu ziyaretler ile ilçeye ekonomik katkı sağlamaktadır. Meşe Kültür Tesisleri, son yıllarda sayıları artan oteller, alışveriş merkezleri ve ulusal ticaret merkezleri sağladıkları istihdam ve çektikleri ziyaretçilerle ekonomik anlamda önem taşımaktadır. İlçede inşaat sektörü önemli ölçüde gelişmiştir.

1. 2. 4. İlçede Kültür ve Turizm

2009 yılından itibaren ilçe olan Canik'te, Amfi Tiyatro, Bandırma Vapuru Müzesi, Toptepe Tümülüsleri, Meşe Dinlenme Tesisleri, Bandırma Vapuru, Hayvanat Bahçesi ve Doğu Park bulunmaktadır. Bandırma Vapuru'nda Mustafa Kemal Atatürk, silah arkadaşları ve mürettebatının balmumu heykelleri sergilenmektedir.

Samsun'un en gözde spor tesisi olan Samsun Sukay Kablolu Su Kayak Merkezi 2010 yılında kurulmuş ve 2011 Nisan ayı içerisinde tam olarak hizmete açılmıştır. Karadeniz'in ilk su kayak tesisi olan Samsun SUKAY, aynı zamanda Türkiye'nin deniz üzerine yapılan ilk kablolu su kayağı merkezi olma özelliğini taşımaktadır.

Doğu Park'ta 2 bin 400 metrekaresi kapalı olmak üzere toplam 10 bin metrekare alan üzerine inşa edilmiş olan Eğitim-Dinlenme Kampı ve Plajı, 2013 yılında hizmete açılmıştır. Türkiye'de sadece Samsun'da bulunan engelli hizmetinde fark yaratan tesiste, engellilerin asansör sistemi yardımıyla tekerlekli sandalye ile içine girebileceği plaj, havuz ve rehabilitasyon merkezi ile 20 kişilik konaklama binası, kafeteryası ve dinlenme alanı bulunmaktadır.

Yerli, yabancı toplamda 160 markaya ev sahipliği yapan Piazza AVM ile sektörünün lider markaları ilk kez Samsun'a gelmiştir. Piazza AVM'de sinema, oyun salonu, bowling salonu ve çocuk etkinlik alanları bulunmaktadır(https://canik.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar).

1. 2. 5. İlçenin Mahalleleri

Canik, 22 Mart 2008 tarih 26824 Mükerrer sayılı resmî gazetede yayımlanan 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde ilçe kurulması ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun gereği ilçe hâline getirilmiştir. İlçede 53 mahalle bulunmaktadır. Mahallelerin adlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Adatepe, Alibeyli, Ambarpınar, Atatürk, Avluca, Başalan, Başkonak, Belediye Evleri, Çağlayan, Çamalan, Demirci, Dereler, Devgeriş, Düvecik, Düzardıç, Düzören, Fındıcak, Gaziosmanpaşa, Gecehan, Gödekli, Gökçepınar, Gölalan, Gültepe, Gürgenyatak, Hacı İsmail, Hacınaıpli, Hasköy, Hilaltepe, İkiyüz Evler, İmamlar, Kaleboğazı, Karşıyaka, Kaşyayla, Kestanepınar, Kızıloğlak, Kozlu, Kuzey Yıldızı, Muratlı, Sarıbiyık, Soğuksu, Tekkiraz, Teknepınar, Toptepe, Toygar, Tuzaklı, Uluçayır, Uludağ, Üçpınar, Yavuz Selim, Yayla, Yeniköy, Yenimahalle, Yeşilpınar(<http://www.nufusune.com/canik-mahalleleri-koyleri-samsun>).

1. 3. Araştırma Yapılacak Köylerin Tespiti

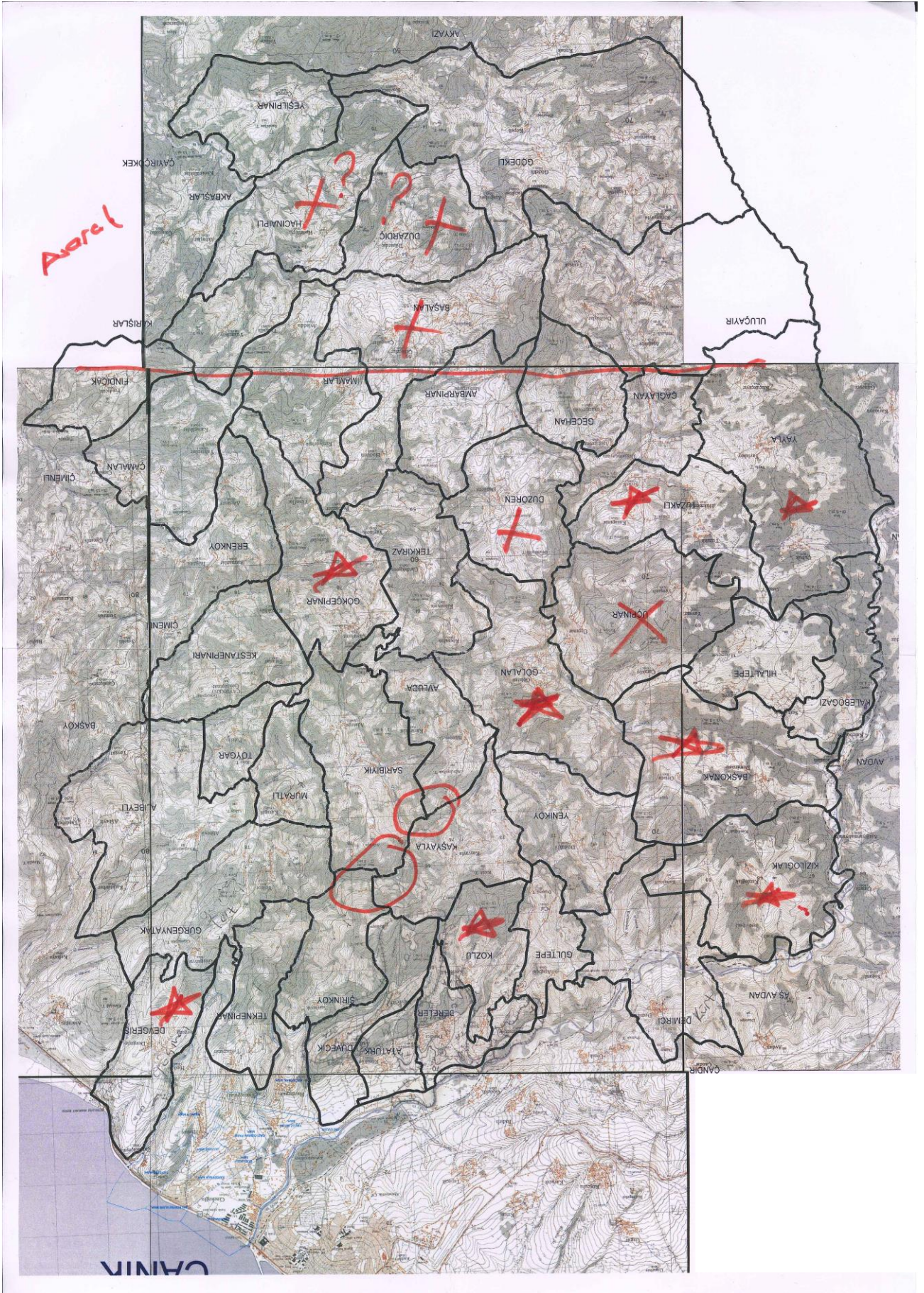
Tez konusu belirlendiğinde Canik Belediye Başkanlığı'na gidilerek İmar Bölümü memurları ile görüşme sağlanmıştır. İlçe köylerinin haritası temin edilerek

hangi köyün merkeze ne kadar uzak olduğu tespit edilmiştir. Köy halkı hakkında gerekli bilgiler alınmıştır.

Çalışmada, bilinmeyen ya da daha önce duyulmamış halk inançlarını bulabilmek için özellikle merkeze uzak, dağlık köyler tercih edilerek farklı geçiş dönemi âdetlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öncelikle İlçe Kaymakamlığı ile iletişime geçilmiş ve yapılacak çalışma hakkında bilgi verilerek gerekli izinler alınmıştır. Köylere gidilmeden önce köy muhtarları ile iletişime geçilmiş ve görüşme yapılacak kaynak kişilerin tespiti sağlanarak, köydeki kültüre vâkıf olan kişiler; genç, yaşlı, kadın, erkek hepsi bir mecliste toplanarak, bazen hep beraber bazen birebir görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma yapılan köyler Kızıloğlak, Kozlu, Devgeriş, Başkonak, Gölalan, Gökçepınar ve Yayla köyüdür.

Canik ilçesine bağlı köyler, 30 Mart 2014 yerel seçimleri sonrasında köy statüsünden mahalle statüsüne dâhil olmuştur. Bu sebeple araştırma yapılan köylerden mahalle olarak bahsedilecektir.

Canik ilçesi köylerini gösterir harita

1. 3. 1. Kızıloğlak Mahallesi

Kızıloğlak mahallesi, ilçenin 11 kilometre uzağında yer alır. Nüfusu 217'dir. Mahalle halkının kökeni mübadildir. Aynı zamanda Canik ilçesinin diğer mahallerine nazaran daha modern bir yapısı vardır. Evler genellikle betonarme ve iki katlıdır. Hurafe olarak adlandırılan pek çok geleneğe bu mahallede rastlanmamıştır. Çok eski tarihlerde bile gelinler beyaz gelinlik giymiştir. Balkanlar'dan getirdikleri âdetleri, oyunları ve bazı uygulamaları günümüzde de devam ettirmektedirler. Mahallenin camisi eskiden kilise olarak kullanılmıştır. Fındık, tütün, mısır, meyve-sebze yetiştiriciliği yapılmaktadır. Mahalle halkı hayvancılık ve tarım ile geçimini sağlamaktadır.

1. 3. 2. Kozlu Mahallesi

Kozlu mahallesi, Samsun merkezine 7 kilometre uzaklıktadır. İklimi, Karadeniz iklimi etki alanı içerisindeydir. Nüfusu 287'dir. Halkı mübadil göçmenlerden oluşmaktadır. Mahalle Merkez Kozlu ve Söbece olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Köyde 140-150 arası hane mevcuttur. Evler her ne kadar modern yapıya çevrilmeye çalışılsa da eski alışkanlıkların devam ettiği de görölmüştür. Örneğin evlerin merdivenlerinde eski usul kilimlerin serildiği gözlemlenmiştir. Tek katlı eski tip köy evlerinin yanında birçok katlı betonarme evler de görülür. Köyde tarım ve hayvancılıkla geçim sağlanır. Münferit olarak arıcılık yapıldığı da görölmüştür. Önceleri tütün tarımı yapılırken günümüzde sadece fındıkcılık yapılmaktadır.

1. 3. 3. Devgeriş Mahallesi

Mahallenin Samsun şehir merkezine mesafesi yaklaşık 10 kilometredir. Nüfusu 1.300'dür. Mahallede hâlâ eski köy tipi evler vardır. Ancak modernleşme yönünde değişimler görölmektedir. Evlerin yanında ya da yakınında bulunan ahırlar ya evlere ek oda olarak katılmıştır ya da kiler olarak kullanılmaktadır. Mahallede eskiden tütün işi yapılırken şimdilerde tütün yapan pek az kişi kalmıştır. Bu nedenle de tütün dizimi için kullanılan üstü kapalı alanlar modern çardaklar gibi tasarlanarak dinlenme alanı şekline dönüştürölmüştür. Evlerin önünde bulunan geniş alanlar eskiden tütün serip kurutmak amacıyla kullanılırken şimdilerde araç park etmek için kullanılmaktadır. Eskiden her evin önünde bulunan taş fırında ekmek yapılırken

günümüzde elektrikli fırın kullanılmaktadır. Mahallede ilkokul vardır. Şehir merkezinden toplu ulaşım araçları ile mahalleye gidiş-geliş sağlanmaktadır.

1. 3. 4. Başkonak Mahallesi

Mahallenin Samsun şehir merkezine mesafesi ise yaklaşık 20 kilometredir. Nüfusu 270'dir. Mahalle sakinleri misafirperver ve sıcakkanlı insanlardır. Mahallede betonarme evler mevcuttur. Bunun yanında eski köy evlerinin tadilat yapılarak günümüz şartlarına uygun hâle getirildiği görülmüştür. Mahalle sokakları Arnavut kaldırımı ile döşenmiştir. Temiz ve düzenli bir yapısı vardır. Mahalle halkını hem mübadil hem de Doğu Karadeniz'den göçenler oluşturmaktadır. Mahallede ortaokul ve ilkokul vardır, taşınmalı sistem eğitim verilmektedir.

1. 3. 5. Gölalan Mahallesi

Gölalan mahallesi, Samsun şehir merkezine 20 kilometre uzaklıktadır. Nüfusu 462'dir. Mahallenin adı ile anılan şelâleleri vardır. Şelâlelere mahalle sapağından tabelalar takip edilerek ulaşım sağlanmaktadır. Mahallede betonarme evlerin yanında köy evleri de mevcuttur. Kiraz bahçeleri ile diğer meyve ağaçları gözlemlenmiştir. Taşınmalı sistem İmam Hatip Ortaokulu bulunmaktadır. Mahalle halkı eğitime önem vermektedir. Mahalle kadınları Kur'an Kursu vesilesiyle sosyalleşmektedirler. Okuma yazma ve Kur'an okuma eğitimi verilmektedir. Erkekler için de mahalle kahvesi sosyalleşme alanı olarak görülmüştür. İnsanları çok misafirperver ve yardımseverdir. Mahallede tarım ve hayvancılık ile geçim sağlanmaktadır.

1. 3. 6. Gökçepınar Mahallesi

Mahallenin Samsun şehir merkezine uzaklığı 20 kilometredir. Nüfusu 348'dir. Taşınmalı sistem eğitim veren ilkokul ve ortaokul bulunmaktadır. Mahalle halkının geneli Trabzon'dan göçmüştür. Kendilerini "Laz" olarak adlandırmaktadırlar. Mahalle asfalt yol kenarına kurulmuş evlerden oluşmaktadır. Mahalle içinde market, manav gibi dükkânlar mevcuttur. Mahallede daha önceleri mısır ve buğday ekimi yapılırken, günümüzde daha çok fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır.

1. 3. 7. Yayla Mahallesi

Yayla mahallesi, Samsun şehir merkezine uzaklığı yaklaşık 35 kilometredir. İlçeye en uzak mahallelerden biridir. Mahalle Merkez, Çubuk mevki, Küçükçayır olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Nüfusu toplam 431'dir. Mahallede 90 hane vardır. Mahallede eski köy evleri ile eski köy evlerinin tadilat yapılmış hâline rastlanmıştır. Hayvancılık ve tarım ile geçim sağlanmaktadır. Mandıracılık yapanlar da vardır. Evlerin altında ya da yanında ahırlar bulunmaktadır. Mahallede eski pek çok geleneğin izine günümüzde de rastlanmaktadır. Mahalle Samsun dışına göç vermektedir. Evlilikler genellikle aynı mahalleden ya da civar mahallelerden görülmektedir. Taşınmalı eğitim uygulanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMİ ÂDETLERİ

2. 1. Geçiş Dönemleri

Geçiş dönemleri, insanoğlunun beşikten mezara kadar yaşadığı değişikliklerin topluma ve çevreye tanıtılması, kabul ettirilmesi ve bireyin bu değişikliğin farkında olması amacıyla yapılan pratikler bütünüdür. Bireyin bu geçiş basamakları; doğum, evlenme ve ölümdür.

İnsan yaşamının başlıca üç önemli "geçiş dönemi" vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu "geçiş"leri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu "geçiş" dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır(Örnek, 2014: 131).

Bu çalışmada, Samsun ili, Canik ilçesi geçiş dönemi âdetlerinde yapılan pratik ve uygulamalar, ana geçiş dönemleri ve her birinin alt başlıklara ayrıldığı dönemler olarak tasnif edilmiştir. Her dönem kendi içinde örnekler verilerek anlatılmıştır. Kaynak kişilerden elde edilen bilgiler İstanbul Türkçesiyle yazılmıştır.

Bu çalışmada araştırma yapılan mahallelerde geçiş dönemi âdetlerinin geçmişte nasıl yaşandığı araştırılacak, hâlâ yaşayan veya değişen yanları tespit edilmeye çalışılacaktır. Geçiş dönemleri ile ilgili birçok âdet ve uygulamanın varlığını aynen devam ettirip ettirmediği değerlendirilecek, yapılan uygulama ve pratiklerin kültürel değişime bağlı olarak dönüşen yanları yorumlanacaktır.

Tespit edilen uygulamalardan, araştırma yapılan mahallelerin hepsinde mevcut olanlar kaynak kişi gösterilmeden cümle içinde, tek bir mahallede mevcut olan uygulamalar ise kaynak kişi belirtilerek verilecektir.

2. 1. 1. Doğum

Doğum, toplum tarafından her zaman mutlu bir olay olarak değerlendirilir. Doğum ile hayata gözlerini açan bebek, yalnız anne ve babayı değil anne babanın akrabalarını da mutlu eder. Her çocuk yeni bir umuttur. Çocuk sahibi olmak annede öz güveni arttıran, babaya saygınlık kazandıran bir durumdur.

Hayatın üç ana safhasından ilki doğumdur. Doğum her zaman ve her yerde mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her bebek anne ve babayı sevindirmenin yanında, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu da sevindirmiştir. Sebep çoğu zaman ailenin, akrabaların, soyun ve kabilenin sayısının artmasıdır. Sayının artması ise kuvvetin artması demektir. Özellikle küçük toplumlarda ve etnik gruplardaki aileler, nüfuslarının fazlalığı oranında kendilerini kuvvetli hissettiklerinden doğum önemlidir. Başka bir sebep ise doğumun kadına duyulan saygıyı arttırması ve onun aile, akraba ve toplum içindeki yerini de sağlamlaştırmasıdır. Doğum baba için de “evlat sahibi” olmak, bu sayede geleceğe güvenle bakmak ve dostları ve yakınları arasında itibar kazanmak demektir. Çünkü kısır kadın, çocuk sahibi olamadığı için, çevresi tarafından ne kadar hor görülür ve bunun acısını çekerse, erkek de aynı şekilde küçümsenmenin ve “erkek yerine konmama”nın toplumsal ve psikolojik baskısı altında ezilir(Örnek, 1966: 55-56).

“Doğum çevresinde gelişen uygulamalar morfolojik özellikleri bakımından üç evrededir. Bunlar:

1. Doğum öncesi
2. Doğum sırası
3. Doğum sonrası”(Artun, 2010: 134).

Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum olayının her yerde olduğu gibi çalışma yapılan mahallelerde de sevinç kaynağı olduğu görülmüştür.

2. 1. 1. 1. Doğum Öncesi

Evlenen her çift, çocuk sahibi olmayı istemektedir. Çünkü doğan her bebek o evin neşesi, sesi, soyun devamı olarak düşünülür. Ocağı tütürecek olan çocuktur. Bu nedenle yeni evlenen çiftler, belli bir zaman geçtikten sonra anne baba olmak isterler. Çocuk sahibi olmak isteyen çiftler birtakım uygulama ve pratiklere başvururlar.

Hamilelik olayına kadar yapılan uygulama ve pratikler doğum öncesi başlığı altında ele alınmaktadır.

“Çocuk sahibi olunmasına karar verilmesinden başlayarak, doğum olayının başladığı döneme kadar olan bölüme doğum öncesi dönem denir”(Artun, 2010: 135).

Evlat sahibi olabilmek için, daha evliliğin en başında uygulanan bazı işlemler vardır:

- Gelinin kucağına, gelinliği üzerindeyken çocuk verilir. Kız verilirse kız, erkek verilirse erkek çocuğunun olacağına inanılır. Bir diğer uygulama da gerdek gecesi gelinin yatağı düzenlendikten sonra, yatak üzerinde kız isteniliyorsa kız çocuk, erkek isteniliyorsa erkek çocuk yuvarlanır.

•Gölalan mahallesinde ilk çocuğun erkek olması için, gelin beyaz bir bal kabağının üzerine oturtulur(K. K. 15).

•İlk çocuğun erkek olması için gelinin bindiği atın erkek olmasına dikkat edilir. Gelin olacak kızın sesi çok kalın çıkıyorsa, çocuğu olmaz diye düşünülür. Bu sebeple gelin adayı mutlaka konuşurular, sesini duyarlar(K. K. 29).

Bütün bu uygulamalar çocuğun olmasını sağlamak içindir. Fakat evlendikten sonra çocuk olmuyorsa, bu sorunun giderilmesi için farklı yollara başvurulur.

2. 1. 1. 1. Kısırlığı Giderme, Gebe Kalma

Evlendikten bir süre sonra çocuğun olması beklenir. Bir süre geçmiş ve hâlâ çocuk sahibi olunamamışsa genç çift için sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Çoğu toplumda çocuğu olmayan kadına suçlu gibi davranılır. Kadının toplumda saygınlık kazanabilmesi için mutlaka çocuk doğurması gerekir. Çocuğun olmayışının sebebi öncelikle kadında aranır. Daha önceki yıllarda çocuğun olmayışı tamamen kadına bağlanır ve erkek defalarca evlendirilirdi. Bugün bu düşünce (tamamen olmasa da çoğunlukla) değişmiştir. Eskiden çocuğu olmuyor diye boşanan birçok çift olmuştur. Bu durumda her zaman için mağdur olanın, ezilenin kadınlar olduğu görülmüştür.

“Gebe kalamayan kadınlara halk dilinde “kısır” denir. Kısır olma hâli kadın için zor bir durumdur. Kadının gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için doğurması gerekir. Kısır kadın, özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşağılanır”(Örnek, 2014: 185).

“Kadın, çocuk sahibi olarak toplum tarafından, eşi ve ailesi tarafından değerini kazanamazsa; kısır, zürriyetsiz, sonsuz, meyvesiz ağaç, eremik², tutuk gibi adlar alır”(Acıpayamlı, 1974: 13).

“Çok eski tarihlerden itibaren Türklerin hayatında çocuk sahibi olmak isteyenler, Tanrı'nın rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir ve ağzı kutlu kişilerin duasını dilerlerdi. Dede Korkut boylarında da bunların örneklerini görmek mümkündür”(Kalafat, 1998: 84).

Dede Korkut hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Boğaç Han destanında Dirse Han, hanlar hanı Bayındır Han'ın ziyafetinde çocuksuzluğundan dolayı horlanır. Büyük

² Kısır, hiç doğurmayan insan ya da hayvan.

bir üzüntüyle evine dönerek başına gelenleri hatununa anlatır ve “bu iş senden mi yoksa benden mi dolaydır? Allah bize neden bir erkek çocuk vermez” diye sorar. Hatunu da:

Bana kazab itme, incinüp acı sözler söyleme, yiründen örü turgul, ala çadırın yir yüzine dikdürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç Oğuzun Taş Oğuzun biglerin üstüne yığnak itgil, aç görsen toyurgil, yalincak görsen tonatgil, borçluyu borçından kurtargil, depe gibi et yağ göl gibi kımız şağdur, ulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı du‘alının alkışı ile Tanrı bize bir batman ‘ayal vire” der(Ergin, 2018: 80).

Bunun üzerine Dirse Han ziyafet düzenler, düzenlenen ziyafette beyler el kaldırıp, hacet dilerler. Bir ağzı dualının alkışı ile Allah onlara bir erkek çocuk verir(Ergin, 2018: 81).

Araştırma yapılan mahallelerde de çocuğu olmayan kadına “kısır” denir. Çocuğu olmayan kadın adaklar adar, fakirlere yardım eder, çocukları sevindirir. Ağaçlara adak bezi bağlanır. Çocuk doğduktan sonra adak yerine getirilir.

• Bunların yanı sıra kadınlar; bel çektirme, kekik, sarmaşık, ısırğan otu gibi çeşitli otlardan ilaç yapıp içme, türbelere gidip adaklar adama, sıcak su veya süt buğusunun üstüne oturma ve benzeri çeşitli yöntemlere başvururlar. Günümüzde ilk olarak hocalara başvurma ve onların dediklerini yapma, hazırladıkları muskayı taşıma gibi yöntemler tercih edilmektedir. Ayrıca yatırlara, türbelere, ziyaret yerlerine giderler; dua ederler, adakta bulunurlar, adağı gerçekleşirse hayvanı kesip burada ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar.

“Şamanist Yakutlar Tanrı’dan çocuk isterken ak şamana başvururlar. Ak şaman bir tören düzenleyerek Ayısı Hatun’a dua eder ve kansız kurban olarak bir hayvan bağışlanır. Bu hayvana kimse binemez”(İnan, 2015: 173).

• Potkız denen bir yerde “Kahyalar Evliyası” varmış, eskiden “Gavurtepesi” diye geçermiş. Başı ağrıyan, karnı ağrıyan, çocuğu olmayan, çocuğu hasta olan evliyanın başına gidip etrafında “Allahu Ekber” diyerek dolanırmış(K. K. 2).

Çocuğu olmayan, olup yaşamayan ya da sürekli çocuğu düşen kadınlara “sübyan” oldu denir ve bunlar hocalara götürülerek okutulur. Bunun için özel dualar vardır, bu dualar hoca tarafından okunarak bir kâğıda yazılır. Bundan sonra çocuğun ölmeyeceğine veya düşmeyeceğine inanılır.

Araştırma yapılan mahallelerde de genellikle yapılan uygulamalar şunlardır:

•Çocuğu olmayan, gelin almak isteyen, çocuğu askerden gelen adak adar, kurban keser ve kurban kanı meyve vermeyen ağaca sürülürse o ağacın meyve verdiği söylenir(K. K. 1).

•Yayla mahallesinde “Hamile kalamayan kadın, ateş üzerinde mum eritip, mum buğusuna oturursa çocuğu olacağına inanılır”(K. K. 32).

•Çocuk sahibi olmak isteyen kadın bir köy ebesine getirilir. Köy ebesi kadını iyice muayene eder, eğer rahmi ters dönmüşse, bir bez ya da tülbent top haline getirilip, dışarıdan sağ ya da sol kasık üzerine sarılıp, sıkıca bağlanır ve iki- üç gün o şekilde durduktan sonra kocası ile münasebette bulunması söylenir(K. K. 1).

•Çocuk sahibi olamayan kadın, iyi bel çekmeyi bilen bir kadına götürülür. Genellikle de götürülen kadın ebe olur. Ebe, kadını yatırıp belini çeker ve düzeltmiş olur. Bu sayede artık kadının hamile kalacağına inanılır. Gökçepınar mahallesinde bel çekme olayından sonra “zift” diye tabir ettikleri bir macun bele sürülmekte ve birkaç gün o şekilde bekletilmektedir(K. K. 6).

•Bununla birlikte az da olsa çocuğu olmayan erkek için de tedaviler uygulanmaktadır. Genellikle erkeği güçlendirecek kuvvet macunları hazırlanır. Bunlar; yağ, bal, meyve, sebze ve baharat tohumlarından yapılan kuvvet macunlarıyla, fındık, fıstık, ceviz gibi kuvvet verici çerezlerin karıştırılmasıdır.

•Nazara karşı en etkili olduğu düşünülen yöntemlerden biri de kurşun dökmedir. İnanışa göre çocuğu olmayan kadın nazar almış ve basılmıştır, bu yüzden de çocuğu olmuyordur. Kurşun dökme, bu işi iyi bilen kimseler tarafından yapılır. Kurşun dökme işlemi ile yapılmak istenilen, kadına hastalık getiren ve çocuk sahibi olmasını engelleyen, ona musallat olduğu düşünülen kötü ruhların elinden kadını kurtarmak ve hastalıklarını iyileştirip çocuk sahibi olmasını sağlamaktır.

2. 1. 1. 1. 2. Gebelikten Korunma

Gebelikten korunma derken istenmeyen gebeliğin önlenmesi ve var olan gebeliğin sonlandırılması akla gelmektedir. Geleneksel yöntemler ile gebeliğin sonlandırılması istenirken, kadının ölümüne de sebep olunabilmektedir. Uygulanan yöntemler genellikle kadına yöneliktir.

Çocuğu düşürmek işlemi de gebelikten korunma yöntemi olarak düşünülmektedir. Bu sebeple de uygulamalar daha çok bebeği düşürmek üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu uygulamalar şunlardır:

- Çocuk düşürmek için soğan kabuğu kaynatılıp içilir.
- Kadın ile erkek beraber olmadan önce rahme sabun konulur(K. K. 1).
- Ebe gümece otu rahme konulur.³
- “Sultan Otu” denen bir ot rahme yerleştirilir(K. K. 25).
- Tavuk kanadı rahme yerleştirilir.
- Rahme aspirin konulur.
- Hamile kadın ağırlık kaldırır.
- Bebeğin düşmesi için, hamile yüksekten atlar.

Bilinçsizce uygulanan bu uygulamalar sonucunda pek çok kadın hayatı tehlikeye atılmış ve hayatını kaybedenler olmuştur.

Kız çocuğu çok olan aileler daha fazla kız olmasın diye son doğan kızlarına Songül, Yeter adlarını verir. Erkek çocuğunun olması aileleri daha çok sevindirir. Bu yüzden ardından gelecek olan bebeğin, kız değil erkek olması istenir.

2. 1. 1. 1. 3. Çocuğun Sağlıklı Kalması İçin Yapılan Uygulamalar

Gebe kalmak için yıllarca uğraşan anne adayları, bazen karnındaki çocuğu yaşatmak için de çaba sarf etmektedir. Sürekli düşük yapan kadın gebeliğini sağlıklı devam ettirmek ve başarıyla sonuçlandırmak için çeşitli uygulamalara başvurmaktadır.

“Çocuk da tıpkı gebe kadın gibi, birtakım geçişleri izlemek zorundadır. Bu bakımdan özellikle "geçiş" sırasını kollayan kötü kuvvetlerden gelecek tehlikelerle karşı karşıya kalıp, çeşitli tedbirlerle korunmaya muhtaçtır”(Örnek, 1981: 66).

Bebek daha anne karnındayken birtakım kötü kuvvetlerin tehdidi altındadır. Bu sebeple de bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi istenmektedir. Çocuklarını

³ Kaynak kişi, bu uygulamayı mahallede bir kadının yaptıktan sonra öldüğünü ifade etmiştir.

kaybeden aileler, yeni doğacak bebeklerini korumak için çeşitli yöntemlere başvururlar. Araştırma yapılan mahallelerde de şu uygulamalara rastlanmıştır:

- Kadın, bir hocaya götürülür. Hoca, kadın için bir muska yazar. Kadın bebeğini sağ salim doğurana kadar muskayı üstünden ayırmaz.

- Kadın ebeye götürülür. Ebe, kadının beline kuşak bağlar. Kadın, çocuğunu doğurana kadar o kuşak belinde kalır.

- Hamile kadın ağır kaldırmamalıdır.

- Hamileyken ip üstünden atlanırsa bebeğin göbek bağı dolanır(K. K. 25).

Bebeğin sakat olarak doğması Allah'tan gelen bir imtihandır. Ancak kadın hamileliği boyunca oldukça dikkatli davranmalı, kendine iyi bakmalı, ağır kaldırmamalı, bir yerden atlamamalıdır. Yani anne, bebeğinin sakat kalmasına kendisi sebep olmamak için çok dikkatli davranmalıdır.

Bebeğinin sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesini isteyen anne, aynı zamanda bebeğinin fizikî özellikleri için de birtakım uygulamalara başvurur:

- Anne, çocuğunun güzel olmasını ya da beğendiği bir kişiye benzemesini istiyorsa hamileliği boyunca sürekli o kişiye bakar. Böylece doğacak olan çocuk ona benzer.

- Anne hamileyken ayva yerse yanakları gamzeli olur.

“Hamile kadın aşerdiği ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan vücudunun herhangi bir yerine değdirirse, doğacak çocuğunun da vücudunun aynı yerinde yediği yiyeceğin rengine benzer bir iz oluşacağına inanılır”(Şişman, 2002: 446).

- Anne hamilelik sırasında nar, çilek, gül, ciğer gibi şeylere dokunduktan sonra ellerini yıkamadan vücudunun herhangi bir bölgesine dokunursa, bebeğinin de aynı yerinde lekesi olur.

- Bebeğin gözlerinin siyah olmasını isteyen anneye, bol bol zeytin yemesi söylenir(K. K. 2).

- Doğan çocuk babaya benzerse, arkasından doğacak olan bebek oğlan olur(K. K. 25).

- Hamilenin midesi ekşirse, bebeğin saçı çok olur.
- Hamilenin saçı kınalıysa, çocuk da saçları kınalı doğar(K. K. 20).
- Hamile kadın, özürlü insanlara bakmamaya dikkat eder. Onlarla asla dalga geçmemelidir. Aksi hâlde aynı durum kendi çocuğunun başına da geleceği inancı vardır.
- Anne çocuğun sağlıklı doğması için dualar eder, adaklar adar.

Anadolu'da çocuğun yaşaması için yapılan işlemler Orta Asya'daki Türk toplumlarının uyguladığı işlemlerdir. Doğumdan sonra çocuk sokağa, çok defa cami önüne bırakılır. Oradan birisi alır gider. Ana-baba onu yalancıkta satın alır. Böylece çocuk geçici olarak ana-baba değiştirmiş olur. Erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur. Gaziantep bölgesinde bu sözde alışveriş işlemi Araplarla veya Kürtlerle yapılır ve çocuğa Arap ya da Kürt adı verilir. Yatıra yapılmış adak sonunda doğan çocuğa yaşaması için yatırın adı verilir. Çocuğun yaşaması için adların büyüklük işlevi olduğuna inanılır. Dursun, Durmuş, Durdu, Duran, Yaşar gibi adlar yanında peygamber adları veya sıfatlarına bağlanan ya da tanrının adı ve sıfatlarına bağlanan Abdullah, Abdurrahman, Mehmet, Ahmet, Mahmut gibi adlar ile kadın-erkek Müslüman ulularının (Ömer, Ali, Hamza, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zehra, Zeynep gibi) adları verilir(Boratav, 2013: 89-90).

- Kaynak kişi şöyle bir olayı dile getirmiştir: “Eskiden bir kadının çocuğu yaşamıyormuş, sürekli ölüyormuş. Çocuğu doğunca adını “Kurthanım” koymuşlar, yaşamış”(K. K. 6).
- Hocaya muska yazdırılır, yazdırılan muska çocuğun boynuna asılır.
- Çocuğa Dursun, Yaşar gibi adlar verilir.
- Çocuğun yaşaması için adak adanır, çocuk yaşarsa adanan kurban kesilir.
- Çocuk doğup fazla yaşamaz ise kırk kapıdan kırk yama toplanır ve o yamalardan bir gömlek dikilir. Bu gömlek bebeğe giydirilir. Böylece bebeğin ölmeyeceğine inanılır(K. K. 1).

2. 1. 1. 1. 4. Hamilelik

Gebeliğin ilk belirtisi ay halinden kesilmektir. Günümüzde de ay hâli olmayan kadın gebe olduğunu düşünmektedir. Bunun yanı sıra tahlil yaptırmak için mutlaka doktora başvurur.

Araştırma yapılan mahallelerde de hamile olmanın belirtileri mide bulantısı, yemeklerden tiksime, hâlsizlik ve ay hâlinden kesilme olarak ifade edilmiştir.

Gebelik durumu çok çeşitli adlarla nitelendirilmektedir. Bu adlardan en yaygın olanları “hamile, gebe, yüklü” dür. Hamilelik ilk aylarda çok duyurulmaz. Bunun nedeni ise ilk aylarda düşük yapma yani bebeği kaybetme riskinin yüksek olmasıdır. Ayrıca anneye nazar değer korkusu ile de ilk aylar söylenmemesi tercih edilmektedir.

Hamilelik anne ve babayı sevince boğar. Ancak hamilelik sadece anne babayı değil yakın ve uzak çevreyi ve toplumu da ilgilendiren bir durumdur. Dolayısı ile hamile kadının yakın ve uzak çevresi bu sürece dâhil olurlar. Kadın, bu dönemde çevresi tarafından bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve özel muamele görür. Artık hamile kadının toplumda daha farklı bir yeri vardır ve buna göre davranması beklenir. Çünkü artık anne statüsüne geçiş yapmıştır. Bu yeni durumuna uygun birtakım davranışları yapmalı ya da yapmamalıdır. Toplumun bu yöndeki beklentilerine uygun davranmalıdır(Örnek, 2014:135).

2. 1. 1. 1. 5. Aşerme

Aşerme, hamileliğin belli bir döneminde görülen ve yiyeceklerden tikslenme ya da belli yiyeceklerin aşırı yenmek istenmesi durumudur.

Araştırma yapılan mahallelerde de aşermenin, anne adayının canının zamanlı zamansız çeşitli yiyecekler çekmesi, mide bulantısı ve birtakım yiyeceklerden, kokulardan tiksilmesi olarak algılandığı tespit edilmiştir.

Mide bulantısı, kusma ilk üç dört ayda görülür. Kadın bir şey yiyemez ve sürekli yatmak ister. Bu dönemde kadın bazı yiyeceklerden nefret eder, bazılarını tatmaktan kendini alamaz ve canı sürekli onu ister. Halk arasındaki inanca göre bu dönemde kadının canının istediği her şey yedirilmeye çalışılmalıdır. İstek bazen çok garip olsa da aile ve çevresi tarafından mutlaka temin edilmeye çalışılır. Yoksa çocukta bir eksiklik olacağı düşünülür. Hamile kadın gördüğünden mutlaka yemelidir, bunun için de özellikle çaba sarf edilir ve yedirilir. Çünkü görür de canı çeker, ama isteyemez diye düşünülmektedir. Bazı hamileler de birtakım kokular karşısında hassas olurlar.

Halkımızın “aşerme” durumuyla ilgili adlandırma, anıştırma ve yakıştırmaları da oldukça zengin ve renkli bir tablo çizmektedir. Deyimin aslı aş yerme, bu biçimiyle “yiyecek şeylerden tikslenme” demektir. Yemek fiilinin “beğenmemek” “kötülemek” anlamlarını biliyoruz. Deyim giderek anlam değiştirmiş ve “yüklü kadınların kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması” demeye gelmiştir(Örnek, 2014: 135).

Genellikle bu dönemde gebe kadının canı mide bulantıları nedeniyle tuzlu, ekşi ve acılı yiyecekler çeker. Ancak yakınları tarafından sürekli bu yiyeceklerden çekinmesi ve uzak durması telkin edilir. Bu tutumun arkasında ekşi yiyenin kızını, tatlı

yiyeenin ise oğlunun olacağı düşüncesi yatar. Bu görüş halk arasında “Ye ekşiyi doğur Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur Hakkı’yi” olarak ifade edilmektedir.

- Kadının sürekli midesinin ekşimesine, aşermesine son vermek için köpeğin yediği kaba yemek yerine su dökülür. Belli bir zaman geçtikten sonra o kaptan su alınarak hamile kadına içirilir. Böylece kadının tiksinişi sağlanarak aşermesinin son bulacağına inanılmaktadır.

- Yayla mahallesinde köpeğin yalağına su değil peynir sürülüp yedirilir. Ayrıca ilk çocuk doğduktan sonra, annenin bir sonraki hamileliğinde bulantı ve kusmasının olmaması için baltanın düz demir yüzüne yoğurt sürülüp anneye yalattılır(K. K. 1).

- Kozlu mahallesinde aşeren hamilenin bulantı ve kusmasının kesilmesi için, tiksinişi düşüncesiyle, elma, köpeğin ağzının önünden geçirilerek hamileye yedirilir(K. K. 25).

- Kızıloğlak mahallesinde hamile kadın aşerip, aşerdiği şeyin bulunması mümkün olmadığında hamile kadına üç kez avucunun içi yalattılır(K. K. 20).

2. 1. 1. 1. 6. Çocuğun Cinsiyeti

Hamileliğin öğrenildiği ilk andan itibaren bebeğin kız mı yoksa erkek mi olacağı, gerek gebe kadın ve eşi, gerek yakın çevresi tarafından merak konusu olmaktadır. Bu amaçla gebe kadın etrafında birtakım inanç ve uygulamalar oluşmaktadır.

İnsanlar her devirde geleceği bilmek istemişler ve bunun için çeşitli yöntemler denemişlerdir. Bunlar da batıl inançların kaynağını teşkil etmiştir. Gebe kadın etrafında da her türlü belirti ve tesadüf değerlendirilerek bebeğin kız mı oğlan mı olacağı tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Doğacak çocuğun cinsiyeti toplumumuzda çok önemlidir. Gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde erkek çocuk beklentisi daha fazladır. Erkek makbuldür. Soyu devam ettirir. Çocuğu olmayan çiftlere toplum nazarında iyi bakılmaz.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de “oğulluyı ağ otağa kızluyı kızıl otağa oğlı kızılı olmayanı kara otağa kondurun” denilerek, çocuk sahibi olmanın önemi gösterilmektedir(Ergin, 2018: 79).

Burada da görmekteyiz ki erkek çocuk daha makbul ve istenilen bir durumdur. Bu amaçla kadın, doğacak çocuğun cinsiyetini belirleyeceğine inandığı bazı

uygulamaları yerine getirmeye çalışır. Hamile kadının fiziksel görünüşüne, hareketlerine, rüyalarına ve çevrede yapılan uygulamalara bakılarak kadının, oğlan mı, kız mı doğuracağı üzerine bazı tahminlerde bulunulur. Bu uygulamalar şunlardır:

- Gebe kadın oğlan doğuracaksa, güzelleşir.
- Gebe kadın tatlıya aşererse oğlan doğurur.
- Doğacak olan çocuk oğlansa, gebenin karnı sivri durur.
- İlk doğan bebek kız olduysa ve iki kaşının ortasında yeşil damar belirgin ise, arkası erkek çocuk olur(K. K. 20).
- Kızı olacak annenin yüzü çirkinleşir. Çünkü kız annenin güzelliğini alır.
- Hamile kadın kız doğuracaksa yüzüne çil vurur, leke olur.
- Kadın ekşiye aşererse kız doğurur.
- Kız çocuk kasıkta ve daha aşağıda taşınır. Annenin karnı yayvan olur.
- İlk bebeğini erkek doğurması için gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlanır.
- İlk çocuğun erkek olması için gelinliği üzerindeyken kucağına erkek çocuk verilir.
- Çocuğun erkek olması istenirse, hamile kadın süpürge üzerine oturtulmaz, kız çocuk olması istenilirse süpürge üzerine oturtulur(K. K. 20).
- Cinsel birleşmeden sonra kadın hemen sağ tarafına yatarsa erkek, sol tarafına yatarsa kızı olur.
- Hamile kadının karnı yukarıya doğru ise bebeği erkek, aşağıya doğru ise kızı olur.
- Hamilenin yüzü sisli, benekli ise kızı; yüzü aydınlandıysa erkek çocuğu olur(K. K. 14).

“Hamile kadının oturacağı minderden birinin altına makas diğerine ise bıçak ya da iğne konur. Makasa oturan gebenin kızının, bıçağa ya da iğneye oturan gebenin ise oğlunun olacağına inanılır. Cinsiyet tayininde demirden üretilen bıçak ve makasın kullanılıyor olması Türklerin demire yüklediği kutsallık özelliğini bizlere bir kez daha göstermektedir. Kadim Türkler zamanında da demir, kamlar tarafından büyü ve tedavi usullerinde kullanılan bir mukaddesti”(Kalafat, 1999: 87).

Araştırma yapılan mahallelerde, kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde de böyle bir uygulamaya rastlanmıştır. Ancak hamile kadının, iğne ve makastan hangisine oturduğunda kız, hangisine oturduğunda erkek doğuracağını hatırlayamadıkları ve net bir cevap veremedikleri görülmüştür.

2. 1. 1. 2. Doğum Sırası

Çalışmanın bu kısmında doğumun kolaylaştırılması, doğumu yaptıran kişiler, doğan bebeğin aileye duyurulması ve herhangi bir sakıncalı durumda neler yapılacağına dair bilgiler bulunmaktadır.

Doğum biyolojik bir olaydır ve hayatın geçiş evrelerinden biridir. Doğumun kolay olabilmesi kadar, doğacak çocuğun ve annenin tehlikelerden korunması da önemlidir. Bu nedenle doğum esnası ile ilgili uygulamalara da rastlanmaktadır.

- Sancıları başlayan, suyu gelen kadın için hemen eve ebe çağırılır, gelinin en yakınları, annesi, kız kardeşi, komşuları yanında olur. Erkekler doğum yapılan odaya veya eve alınmaz. Doğum sırasında ebenin yanına yeterince sıcak su, temiz bez, leğen, muşamba, sabun, makas, ip, ibrik, eldiven, sıvı yağ, bebek kıyafetleri, havlu gibi malzemeleri hazır edilir. Gebe sıcak su olan leğenin içine oturtulur. Böylelikle rahmin genişlemesi sağlanır. Daha sonra bebek dikkatlice çıkarılır ve göbek kordonu dört parçadan ileriye doğru kesilir. Bebeğin eşi de bebek gibi çıkarılır. Bebek doğar doğmaz baş aşağı çevrilerek poposuna vurulur ve ağlaması sağlanır(K. K. 28).

- Doğumu eskiden, köyün ileri gelen kadınları yaptırır, bebeğin göbeği, odada bulunan kadınlar tarafından salavatlar çekilerek kesilirdi(K. K. 7).

- Hamile kadın mukaddes görülür. Doğum anında onun yapacağı tüm duaların kabul olacağı inancı mevcuttur.

- Doğum esnasında birisi hamile kadının göbeğini ovarak, “Benim elim değil Fatma anamızın eli” derse doğumun daha kolay olacağı düşüncesi hâkimdir.

- Doğum anında ölen kadın şehit kabul edilir.

- Çocuğun ebesi mutlaka doyurulmalı ve memnun edilmelidir. Aksi hâlde çocuk açgözlü⁴ olur diye düşünülür.

⁴ Sıfat, Mala, yiyeceğe ve içeceğe doymak bilmeyen, açgöz, gözü aç, doymaz, gözü doymaz, tamahkâr, haris, hırslı, tokgözlü karşıtı. (TDK)

- Eskiden ebeler para almazlarmış. Bunun yerine ebeye sabun, havlu, kumaş, tavuk, tülbent, namazlık, kolonya gibi hediyeler verilirmiş.

Kaynak kişilerimizden Pembe Öztürk doğum ile ilgili şu bilgileri vermiştir: “Önceden hastaneler bu kadar yaygın değildi. Ebeler olurdu ve kadının doğumunu ebeler yaptırırdı. Yeri geldiğinde kadın, kendi kendine bile doğum yapardı. Şimdilerde doğum için hastanelere gidilmekte ve orada doğum yaptırılmaktadır”(K. K. 30).

“Anadolu’da oturarak, diz çökerek, yatarak, elleriyle ipe asılarak yapılan doğum teknikleri vardır”(Boratav, 2013: 148).

- Kozlu mahallesinde kaynak kişi kendi doğumunu şu şekilde anlatmıştır: Sancım gelmişti, halamı çağırdım, halam tavana ip bağladı ve ona asılmamı söyledi. Ben de ayakta o ipe asılarak çocuğumu doğurdum(K. K. 25).

- Hamile kadın doğum esnasında zorlanırsa, bebeğin dönmesi amacıyla hamileyi battaniyeye koyup sallarlardı(K. K. 14).

- Doğum sancısı esnasında çekilen ağrıların, annenin günahlarına kefareti olduğu inancı vardır.

- Eskiden yeni doğan bebek hemen yıkanırken şimdi üzerinde bulunan ve doğumla birlikte gelen yağ tabakasının bebeğe iyi geldiği düşünüldüğü için, bebek hemen yıkanmamaktadır. Bebeğin doğumundan itibaren kırk gün boyunca her gün yıkanmasının bebeğin gelişimine faydası olduğu inancı yaygındır.

- Eskiden bebekler elleri kolları sıkıca sarılarak kundaklanırken bugün kundaklama kalkmıştır. Kundaklanan bebeğin gazı olmaz, elden ele gezerken ezilmez gibi inançlarla eskiler kundaklamayı hâlâ savunurken, gençler bu uygulamayı bırakıp bebeği rahat edecek şekilde giydirmektedirler.

- Eskiden bebekler beşikte yatırılıyorken, günümüzde karyolada yatırılmaktadır.

•Yayla mahallesinde eskiden bebek tahta beşikte, höllük⁵ denen toprağa belenirmiş. Günümüzde ise hazır bez kullanıldığı ancak bebeğin hâlâ tahta beşikte yatırıldığı görülmüştür.

•Eskiden çocukların altına bağlanan bezler evde hazırlanırken günümüzde hazır bezler kullanılmaktadır.

•Eskiden doğacak çocuğun cinsiyeti doğuma kadar bilinemediği için her renkten kıyafet bebek için hazırlanmaktaydı. Günümüzde ise doğacak çocuğun cinsiyeti doğumdan önce bilinmekte ve hazırlıklar buna göre yapılmaktadır. Kız çocuklar için pembe, kırmızı; erkek çocuklar için yeşil, mavi tonları tercih edilmektedir. Hazırlıklar hamile kaldıklarını öğrendikleri andan itibaren başlasa da bazıları üç dört ay beklemektedirler. Bunun nedeni de ilk aylarda düşük riskinin yüksek oluşu gösterilmiştir. Eskiler ise bunu “Nazar değer, iyi değildir” şeklinde sözlerle ifade etmektedirler.

2. 1. 1. 2. 1. Çocuğun Göbeği ve Eşi

Doğum ânı kadar doğum sonrası da önemlidir. Doğumun hemen sonrasında göbek kesme, yıkama, tuzlama, eşle ilgili işlemler yer almaktadır. Bu işlemler sırasında uygulanan pratik ve inançlardaki amaç, çocuğu geleceğiyle ilgili olumsuzluklardan korumak ve iyi dileklerin gerçekleşmesini sağlamaktır.

“Çocuğun dünyaya gelişiyle birlikte yapılan ilk işlem göbek kesmektir. Göbeğin kesilmesi, anne ile çocuk arasındaki fiziksel bağı bitirir. Gebe kadının yediği içtiği şeylerin, baktığı kimse ve hayvanların karnındaki çocuğu etkileyeceği tasarımı ve inancı vardır. Çocukla göbeği ve eşi arasında da aynı inanç söz konusudur”(Örnek, 2014: 142).

Çocuk doğduktan sonra yapılan ilk işlem göbeğin ya da eşinin kesilmesidir. Göbek kesilmeden önce göbek bağı anneden çocuğa doğru sıvanır. Göbek bağı dört parmak ölçüldükten sonra sıkıca bağlanır ve dört parmak yukarıdan makas veya jiletle kesilir. Göbek kesildikten sonra kesilen yer temiz bir bezle kapatılır. Çocuğun göbeği ile kendisi arasında bir bağlantı olduğu düşünülür. Göbek bağına ve çocuğun “eş”ine yapılan işlemin çocuğun geleceğini, yeteneklerini, huyunu suyunu, eğilimlerini, seçeceği mesleği, karakterini etkileyeceğine inanılmaktadır(Altun, 2004: 107-109).

⁵ Kundak çocuklarının altına konulan elenmiş ince toprak. (TDK)

Araştırma yapılan mahallelerde göbek bağı ile ilgili tespit ettiğimiz inanç ve uygulamalar şunlardır:

- Çocuk doğduktan sonra eğer sesi çıkmazsa, eşini ocaklıkta küle gömerler, böylelikle çocuk canlanır(K. K. 13).

“Samsun’da göbek bağı tekbirle kesilir. Erkek bebeklerde göbek bağı bebeğin sağ memesine kadar ölçülerek, kız bebeklerde ise sol memesine kadar ölçülerek kesilir. Erkek bebeğin kesilen göbeği hayvan sevmesi için ahıra, kızınki ise mutfağı sevsin, yemek yapmayı sevsin diye mutfağa konulur”(Şişman, 2002: 449).

- Çocuğun dindar, muhafazakâr olması isteniyorsa, bebeğin göbek bağı ya cami avlusuna gömülmekte ya da Kur’an-ı Kerim arasına konulmaktadır.

- Son yıllarda yapılan uygulamalardan biri de çocuğun iyi eğitim alması amacıyla, göbek bağının okul bahçesine gömülmesidir. Yurt içinde ve yurt dışında önde gelen üniversitelerinin bahçelerine, birileri vasıtasıyla gömdürülen göbek bağları ile çocuğun bu okullarda okuyacağına inanılmaktadır.

- Günümüzde Kâbe’ye umre ya da hac vazifesini yapmak için gidenlere de göbek bağı verilerek buralara gömülmesi talep edilmektedir.

- Yayla mahallesinde bebeğin eşi, ebe ya da kim doğumunu yaptırdıysa o kişi tarafından gömülmektedir. Ayrıca bebeğin göbeği düştükten sonra, çocuğun köyden dışarı çıkmaması düşüncesiyle, göbek bir beze sarılıp bebeğin beşiğinin altına konulmaktadır.

- Kızıloğlak mahallesinde göbek bağı taşla kesilir. Göbeği düştükten sonra, düşen göbeği, anne biraz kendi karnı üzerinde gezdirirse çocuğun ana kuzusu olacağına inanılır(K. K. 20).

2. 1. 1. 2. 2. Tuzlama

Doğumdan sonra uygulanan bir diğer işlem de tuzlamadır. Araştırma yapılan mahallelerde de tuzlama yapılmasındaki amacın, bebeğin büyüdüğünde terinin kokmaması inancıdır. Bazı mahallelerde doğar doğmaz yıkama suyuna tuz atarlar ve kırk gün boyunca çocuğun her banyo suyuna tuz dökerler. Bazı mahallelerde ise üç günlükken başlayıp kırkı çıkana kadar yıkama suyuna tuz koyarlar.

Çocuk doğduğunda ilk yıkamadan sonra, cildinde hâlâ yağ tabakası kaldıysa, onun da akıp gitmesi için, tuzlama işlemi yapılır(K. K. 14).

2. 1. 1. 2. 3. Çocukla İlgili Diğer Uygulamalar

Çocukların yaptıkları hareketlerden, vücutlarındaki herhangi bir yerlerinden bazen o anda yaşanacak durumlara bazen de geleceğine dair tahminler yapılmakta ve bunun sonucunda da inanmalar ortaya çıkmaktadır.

Mahallelerde tespit ettiğimiz inanmalar şu şekildedir:

- Bebeğin saçları sert ve dik çıkarsa inatçı olur.
- Çocuğun sarılık olmaması için, çocuğa sürekli sarı kıyafetler giydirilir. Çocuğun yıkama suyuna altın yüzük atılır.
- Saçları seyrek olan çocuğun saçı kazıtılır ve bu sayede yeni çıkacak olan saçların gür olacağına inanılır.
- Yeni doğmuş bebeklerin kırk güne kadar çamaşırları Besmele ile yıkanır, Besmele ile ütülenmesi gerekir. Bu durum bebeği cinlerden korur.
- Yeni doğan çocuk eve bereket getirir diye düşünülmektedir. Bu nedenle evin bereketinin dışarı gitmemesi için, kırk gün dışarıya ateş, un ve yumurta verilmez.
- Çocuk doğduktan sonra büyümeyi, yaşlılarına göre gelişimi geride olursa, cin değiştirmiş düşüncesiyle çocuğu dışarıda, küllükte bırakıp “Allah ya alsın ya versin” derler. Sabah olduğunda çocuk hâlâ yaşıyor ise eve alırlar(K. K. 1).
- Çocuk evden dışarı çıkarılırken, gezmeye götürülürken nazar değmemesi için, alınına kazan karası sürülür(K. K. 5).
- Bebeğin kaşının yüksek ve yay şeklinde olması için, kaşları yukarı doğru itilir. Burnunun geniş olmaması için kırk gün boyunca her yıkamadan sonra burnu sıkılır.
- Erkek çocukların göğüslerinin şişmemesi ve büyük olmaması için, göğüsleri banyodan sonra daire şeklinde ovalanır.
- Çocuğa büyüklerin isimleri konur; Mustafa oğlu Davut, Davut oğlu Mustafa gibi...(K. K. 19).

- Bebeğin çıkan dişini ilk gören kişi bebeğe hediye alır. Bu isteğe bağlı bir olaydır.

- Kızıloğlak mahallesinde, bebeğin dişini ilk gören kişi, bebeğin kıyafetinin yakasını yırtar. Sonra evinde üzümlü ekmeği yaparak onu komşulara satar. Sattıktan sonra eline geçen para ile dişini gördüğü bebeğe hediye olarak yeni kıyafet alır(K. K. 20).

- Bebeğin saçı bir yıldan önce kesilmez, kesilen saç saklanır.

2. 1. 1. 3. Doğum Sonrası

Heyecanlı bir dokuz ay sonrası, bebeğin ağlama sesiyle birlikte dünyaya gözlerini açması sonucu doğum olayı da sonlanmış olur.

Doğum sonrası ise, lohusalık, al basması, kırklama gibi uygulamalar gerçekleştirilir. Doğum sonrası hem lohusa hem de bebek için hassas ve koruma gerektiren bir dönemdir. Özellikle ilk kırk gün anneye ve bebeğe yakınları tarafından dikkat edilmesi gerekir.

“Geleneksel toplumlarda doğum sonrası geçecek devreye büyük önem verilir. Bu dönemde yeni doğum yapmış kadını ve çocuğunu çevreden gelebilecek her türlü zararlı etkilerden korumak için birtakım tedbirler alınır”(Örnek, 2014: 143).

2. 1. 1. 3. 1. Lohusalık

Yeni doğum yapmış kadına lohusa adı verilir. Lohusalık süresi doğumdan sonraki kırk gündür. Bu süre boyunca annenin, hem kendi beslenmesine hem de bebeğinin beslenmesine özen göstermesi gerekmektedir.

“Yeni doğum yapmış kadına “loğusa”, “loğsa”, “doğazkesen” “emzikli” “nevse” gibi adlar verilir”(Acıpayamlı, 1974: 65).

Araştırma yapılan mahallelerde de yeni doğum yapmış kadına “lohusa, kırklı, emzikli” gibi adlar verildiği tespit edilmiştir.

Yeni doğum yapan kadının bir süre dinlenmesi gerekir. Bu dinlenme süresi üç günden üç aya kadar uzayabilir. Doğumdan sonra lohusa kadının kendini toplayıp ayağa kalkma süresi, kendisinin fizyolojik durumuna, doğumunun zor ya da kolay oluşuna, ailesinin yanında olup ona yardım edebilecek durumda oluşuna, eşinin ailesi tarafından sevilip sevilmemesine bağlıdır. Doğumu zor geçen bir kadının iyileşme

süresi de uzar. Genellikle doğum yapan kadına saygı gösterilir ve ailesi, çevresi tarafından dinlenmesi için yardımda bulunulur.

“Osmanlı âdetlerine göre loğusa mutlaka terletilmelidir ve loğusa terini atmalıdır. İki ayağını çaprazvari çekerek “çaryekleme” denilen hareketle çok yavaş ve dikkatli bir şekilde ter yatağına alınan loğusa sıkıca örtülerek bir güzel terletilir”(Abdülaziz Bey, 1995: 12-13).

Lohusalık döneminde anne de bebek de her türlü dış etkiye açıktır. Bu sebeple kırk gün hem sağlık açısından hem de inanç gereği evden dışarı çıkmamaları gerekir. Eğer dışarı çıkacaklarsa da bazı önlemler alınmalıdır.

“Samsun’da loğusa düğüne gitmez, düğüne giderse sütünün kesileceğine ya da çocuğun geç yürüyeceğine inanılır. Loğusa kadının dışarı çıkması gerektiğinde yanına bir parça ekmek, bir parça kömür alması ve bunları çocuğun kundağına koyması gerekir”(Şişman, 2002: 448-450).

“Tekirdağ’da loğusa kadına bir hastalık gelmemesi için herhangi bir yerine kırmızı kurdele takılır. Çocuk doğunca loğusa kadına çorba içirilir. Loğusa kadın kırk gün dışarıya çıkarılmaz. Loğusa kadın yalnız bırakılmaz. Loğusa kadını ziyarete gelenler süt, sütlü yiyecekler ve çorba götürürler. Ziyarete gelenlere kırmızı renkli loğusa şerbeti ikram edilir”(Artun, 1998: 4-28).

Araştırma yapılan mahallelerde de lohusa kadına yapılan uygulamalar şu şekildedir:

- Lohusaya ilk olarak sıcak çorba, muhallebi, pişi⁶ gibi yiyecekler ve şerbet, meyve suyu gibi içecekler verilir.
- Lohusaya sıcak su, şerbet, hoşaf, komposto içirilir.
- Annenin sütü bazen doğumdan hemen sonra bazen de bir iki gün sonra gelir. Banyo yaptıktan sonra geldiği de söylenir. Bu süre içerisinde bebek aç bırakılmaz, hazır mamalar verilir.
- İlk süt doğumdan hemen sonra bebeğe verilmelidir. “Ağz”⁷ adı verilen bu sütün şifa verici, hastalıklardan koruyucu olduğuna inanılır.

⁶ Hamur kızartılarak yapılan bir ekmek çeşidi.

⁷ Yeni doğurmuş memelilerin ilk sütü. (TDK)

• Annenin sütü olmadığında bebek a bırakılmaz, ağzına Şekerli su verilir(K. K. 20).

• Lohusanın karnına sıkı bir kuşak bağlanır. Bu uygulama ile lohusanın hamilelikte geniŐleyen göbeğinin toplanacağına inanılır.

• Lohusanın ayakları sıcak tutulmalıdır ve lohusaya ağır iş yaptırılmamalıdır.

• Lohusa ve bebek zorunlu değilse kırk gün evden çıkarılmamalıdır. Özellikle akşam namazından sonra bu duruma zen göstermelidir.

• Lohusa kadının sütünün kaçacağı düşüncesiyle, gelen misafirlere gle gle dememesi, evdeki byklerce tembihlenir.

• Lohusanın mezarı kırk gün açıktır, diye bir inanç vardır. Bu düŐünceyle lohusanın kırk gün boyunca her an hastalanıp ölebileceği inancı hâkimdir.

• Lohusa kadın damların, saçakların altından, pis ve virane yerden geçmemelidir. Buralar cinlerin meknıdır. Lohusaya ya da bebeğine musallat olabilirler.

• Cin çarpar düşüncesiyle, akşam namazından sonra lohusa dışarıya su dkmemelidir.

• ocuğun bezi, kıyafetleri akşam namazından sonra dışarıda bırakılmamalıdır.

• Lohusa olan evden kırk gün boyunca dışarıya ateş çıkartılmaz. Ateş istendiğinde kırklı gelin veya bebek varsa ateş ve tuz verilmez. Şayet verilirse bebeğin sürekli ağlayacağı ve hasta olacağı inanıŐı hâkimdir.

• Lohusa hasta olur da bebeğini emziremezse, yumurtanın sarısı sütün içine katılıp “ana mayası” diye içirilir(K. K. 2).

• Lohusayı ve bebeği ziyarete giden kişi, annenin sütünün gitmemesi için, bebeğin de iyi uyuması için, kendi üzerindeki kıyafetinden küçük bir ip koparıp bebeğin üzerine atar(K. K. 20).

• Lohusa bir yere oturmaya gittiyse, sütü o evde kalmasın diye gittiği evden bir ekmek ya da bir bardak su verilir(K. K. 9)

•Lohusa ve bebek evde yalnız bırakılmamalıdır. Bırakılması gerekiyorsa beşiğin yanına veya altına Kur'an, bıçak, bebeğin babasının gömleği, makas, süpürge ve benzeri eşyalar bırakılır.

•İki lohusa karşılaşırsa sütleri gitmesin diye birbirlerine iğne verirler(K. K. 7).

•Lohusayı ziyarete gelenlerin, çocuğa bakarken gözleri kamaşıp da nazar deydirmemeleri için, beşiğe nazar boncuğu ya da sarımsak takılır.

Akrabalar ve komşular hem annenin mutluluğunu paylaşmak hem de bebeği görmek için lohusayı ziyarete giderler. Bu ziyarete genelde eli boş gidilmez. Lohusa ve bebeği görmeye gelenlerden kimi bebeğe kıyafet alır kimi beşiğinin ucuna bir çeyrek altın takar kimi de yastığının altına bir miktar para bırakır.

2. 1. 1. 3. 2. Alkarısı ve Albastı

Türk boylarında, alkarısı, albastı, al albıs, albıs, almış gibi isimlerle anılır. Efsanenin temeli Türklerin İslâmiyetten önceki inanç sistemleri olan Şamanizm'e dayandırılabilir. Yakutlar'da, Kırgızlar'da, Kazaklar'da, Özbekler'de, Kazan Tatarları'nda, Gökoğuzlar'da ve Anadolu Türkleri'nde lohusayı alkarısından korumak için değişik çarelere başvurulur. Kırgız-Kazak inancına göre iki türlü albastı vardır. Bunlardan Kara Albastı ciddi ve ağırbaşlı bir ruhtur. Sarı Albastı ise doğum yapan kadının ve çocuğunun ciğerlerini söküp suya atar. Hoca'nın veya Baksı'nın (Şaman'ın) okumasıyla giderler. Dış görünümü sarışın bir kadın suretindedir. Bazen keçi veya tilki suretlerine de girer. Baksı veya ocaklı adamlar Albastıyı yakaladıkları zaman, " Ey Albastı, Zalim! Koy ciğerini yerine! Zavallının canını iade et! Sözümü tutmazsan, bana hürmet etmezsen, gözlerini çıkarırım." şeklindeki efsunu söylerler(İnan, 2015: 171).

Albastı, lohusaya ve bebeğe musallat olan, onları korkutup rahatsız eden hatta boğmaya çalıştığı iddia edilen insan dışı bir varlıktır. Al karısı olarak da bilinmektedir. Doğumdan sonraki kırk gün lohusanın ve bebeğinin zarar görmemesi için bu varlıklara karşı bazı önlemler alınmaktadır. Bu tür önlemlerin amacı bebeğe ve lohusaya zarar verecek alkarısını uzaklaştırmaktır.

“Alkarısı loğusanın ateşinin yükselmesiyle gördüğü kâbustur. Kâbusta çocuğun öldüğünü görür. Alkarısı çeşitli şekillerde görülebilmiş. Bu yüzden lohusa kadın evde yalnız bırakılmaz, odadaki aynası örtülür. Yalnız olan loğusayı albasarmış. Bu ruh loğusanın ciğerini alıp suya bırakırsa loğusa ölmüş”(Örnek, 2014: 148).

Gölalan mahallesinde alkarısına, “ecünnü” denildiği tespit edilmiştir(K. K. 13).

Alkarısı ile ilgili tespit edilen uygulamalar şunlardır:

- Lohusa ve bebeğin bulunduğu odaya Kur'an, süpürge, çörek otu, sarımsak, makas gibi şeyler konulur.

- Alkarısını korkutmak için çocuğun babasının gömleği, çocuğun yanına konulur.

- Bebeğin beşiğine nazarlık veya elma ağacının dalı asılır(K. K. 32).

- Akşam ezanına yakın dışarı kül dökülmemelidir, yoksa alkarısı çocuğu sahiplenir inancı hâkimdir.

- Alkarısı basan lohusa hocalara götürülüp, muska (hamaylı) yazdırılır ve bunu üzerinde taşıması söylenir.

- Bebek yalnız kaldığında korkutulmaması için, beşiğine ya da yastığının altına bebeğin düşen göbeği konulur(K. K. 6).

2. 1. 1. 3. 3. Kırk Basması

Lohusanın ve bebeğinin doğumdan sonraki ilk kırk gün içinde hastalanması haline "kırk basması" denilir. Anne ve bebeğinin hastalanmaması için bazı tedbirler alınmaktadır. Kırk basması olan bebek, zayıf, çelimsiz olur, yürüyemeyeceği ve konuşamayacağı düşünülür. Bu durumlar için de bazı kaçınmalar mevcuttur.

"Lohusalarda kırklı olmanın en belirgin özelliği, onların kırk gün içerisinde pis sayılmasıdır. Lohusanın, bu kırk günlük süre içerisinde gerçekleştirdiği tabu niteliğindeki kaçınmalarının temelinde bu pislik tasarımı yatmaktadır"(Örnek, 2014: 203).

Araştırma yapılan mahallelerde bebeği kırk basmaması için aşağıdaki kaçınmaların olduğu tespit edilmiştir:

- Anne ve bebek kırk gün evden dışarıya çıkmamalıdır.

- Kırklanmamış iki bebeğin kırkı karışırca, kırk ağaçtan ya da kazıktan kabuk alıp hangi bebek basık ise, o kabuklarla ateş yakılıp su ısıtılır ve o su ile bebek yıkanırca basıklığı gider(K. K. 1).

- Bebeği kırk basmaması için, ilk kırk gün eve et getirilmemelidir, getirilirse de bebek etin seviyesinden yukarı kaldırılıp, etin üstüne bastırılmalıdır. Bebek eğer et basması olursa, bir tavada mum eritilip içine yumurta kırılır. Bu tava bebeğin üzerinde gezdirilir ve basıklık hâli ortadan kalkar(K. K. 25).

• Kırkı çıkmamış bebek olan evin önünden cenaze alayı geçerken, bebek cenazenin taşındığı tabut hizasından yukarı kaldırılmalıdır. Şayet bebeği cenaze basarsa, bebek, bu cenazenin mezarı başında ılık suyla yıkanmalı ve başından aşağı doğru kırk kaşık su dökülmelidir. Daha sonra bebek o mezar üzerine bastırılırsa, basıklık hâli ortadan kalkar(K. K. 29).

• Kırkı çıkmamış yeni gelin, kırkı çıkmamış bebeğin olduğu odaya gelirse, bebek gelinin boy seviyesinden yukarı kaldırılır.

• Evde kırkı çıkmamış bebek var ise, kurban etini eve koyarken bebeği de kırk basmaması için, bebek evden dışarı çıkartılır.

• Kırklanmamış bebek olan evin önünden, gelin alma alayı geçerken bebek gelin almalarının seviyesinden yukarı kaldırılır(K. K. 28).

• Kırkı çıkmamış bebek, kumaş basma ile basılırsa, çarşıdan basma alıp, bebek o basma üzerinde yıkandığında basıklık durumu ortadan kalkar. Kullanılan basma da ev halkından olmayan birisine verilir.

• Cenazeden gelen kişi, kırklanmamış anne ve bebeğin basık olmaması için, önce dama ya da başka bir yere uğrar, daha sonra eve girer.

• Ayrıca yeni gelinin evlendiği günden itibaren kırk gün içinde kendisi gibi bir gelinle karşılaşması durumunda da gelin basığı olur. Basılan gelin halsiz, uykusuz olur ve çocuk doğuramaz inancı yaygındır.

• Gelin basığı durumunu önlemek için, bir ortamda bulunan yeni gelinin yanına başka bir yeni gelin gelecekse, diğer gelin ayağa kaldırılır. Böylece gelinlerin kırk basması olmayacakları düşünülür.

• Kırkı çıkmamış iki gelin karşılaşınca, gelin basığı olmamak için, bir iğneyi birlikte tutup kırarlar.

• Ayrıca Kozlu mahallesinde gelin gelini basarsa, ekmeğin içine iğne koyup, iğneleri değiştirip, ekmekleri yerlerse basık olmayacaklarına inanılır.

• Basılan bebeğe, geline kurşun dökülür. Kurşunun verdiği şekilden onu, neyin bastığı anlaşılır ve ona göre çare aranır.

2. 1. 1. 3. 4. Kırklama

Lohusa kadın doğumdan sonra kırk gün cünüp⁸ sayılır. Bu kirli halinden arınması gerekir. Lohusa ve bebeğin doğumdan sonraki kırkıncı gün de yıkanması işlemine “kırklama, kırk çıkarma” denilir. Bu yıkanma sıradan bir şekilde değil, özel uygulamalarla hazırlanmış özel bir suyla anne ve bebeğinin yıkanmasıdır.

“Kırkı dolmuş bir çocuğun yıkanmasına kırklama adı verilir. Kırklamada başvurulan yöntemler bölgelere göre değişiklikler gösterir. Kırklama işlemine kırk hamamı da denmektedir ve kırklama, lohusa ile çocuğu, gebeliğin ve lohusalığın kirlerinden arıtma özelliği olan bir pratiktir”(Artun, 2010: 180).

Araştırma yapılan mahallelerde kırklama işlemi şu şekilde anlatılmıştır:

- Kırk tane taş (bebek taş gibi sağlam olsun diye), para (zengin olsun diye), altın yüzük (sarılık olmasın diye), iğne, ekmek, süpürge teli gibi malzemeler, okunmuş suyun içine atılır. Anne ve bebek ayrı ayrı yıkandıktan sonra hazırlanan bu su ile önce bebek yıkanır daha sonra anne kendisi yıkanır. Anne yıkandıktan sonra, bebeğinin yanına giderken, bebek annesinin boy seviyesinden yukarı kaldırılır ve annenin başının üzerinde gezdirilir. Bu sayede bebeğin, anne tarafından basılmaması sağlanır.

- Lohusa kırklanma suyundan kalan suyu eve, ev halkına serper ve bebeğinin kaldığı evi de kırklamış olur(K. K. 14).

- Kırklama suyu incir ağacının dibine dökülürse ömrü uzun olur derler. Bu işlemi köyde biri yapmış fakat gece olunca kötü ruhlar onu korkutmuş(K. K. 2).

Kırklama işleminden sonra kirli, pis, cünüp kabul edilen anne artık kirlerinden arınmış ve kötü güçlerin rahatsız edeceği endişesi ortadan kalkmıştır. Kırklama işleminden sonra özel önlem almaya gerek duymadan, anne ve bebek serbestçe dışarıya çıkabilirler. Tüm yasak ve tedbirler kırklama işlemiyle birlikte ortadan kalkmıştır.

Kırklama işlemi bittikten sonra yapılan gezmeye “kırk uçurma”, “kırk gezmesi” denilir. Genellikle ilk ziyaret büyüklerden birinin ya da en yakın komşunun evi olur.

⁸ Pis, kötü, hoşlanılmayan kimse veya şey. (TDK)

- Evine gidilen kimse, yumurta gibi toparlasın, güzel büyüsün diye bebeğin koynuna yumurta koyar. Saçları ağarcaya kadar yaşasın diye saçına ve alnına un sürer. Bebek koyun gibi uyusun diye kundağına yün koyar(K. K. 25).

2. 1. 1. 3. 5. Geç Yürüyen- Geç Konuşan Çocuk

Çocuk yürüme vakti geldiği halde yürüyemiyorsa, çocukta bir sorun olduğuna işarettir, genellikle de çocuğun yürümesini geciktiren şey, ayağındaki köstektir⁹ ve bunun kesilmesi gereklidir. Bunun için çocuğun ayaklarına ip bağlanır ve Cuma namazı sonrası camiden ilk çıkan kişiye bu ip kestirilir. İpi kestirdikten sonra çocukla birlikte yanındakiler de hiç konuşmadan ve arkalarına bakmadan eve dönerler. İp kesme işleminden sonra çocuk yürümeye başlar.

Basık olduğu zaman çocuk yürüyemez. Bu yüzden basığın kalkması için, çocuk mezarlığa getirilir ve bir mezar üzerine bastırılır.

Çocuklar bir, bir buçuk yaşına gelince genelde yürümektedirler. Çocukların yaşından geç yürümesi aileleri telaşlandırmaktadır. Anadolu'da vaktinde yürüyemeyen, konuşamayan çocuğa çeşitli pratikler uygulanır. Bunlar, dinsel büyüsel işlemlerdir. Yürümeyen ve konuşmayan çocuk türbelere götürülür, türbelerin etrafında dolaştırılır, adaklar adanır. Çeşitli yiyecekler yedirilir, içirilir, ya da hazırlanmış kimi karışımlar çocuğun vücuduna sürülür. Yürümesi için "köstek kesme" ya da "köstek kırma" adı verilen işlem yapılır(Başçetinçelik 1998: 94).

Geç konuşan veya konuşmayan çocuğun, bu kusurunu gidermek için de başvurulmuş pratikler vardır. Bu pratikler şu şekildedir:

- Konuşamayan çocuk hocaya götürülerek, dilaltı bağı kestirilir veya türbelere götürülür.
- Ayrıca çocuk ineğin yularına bağlanıp, koşturulur. Çünkü bir süre sonra çocuğun yorulacağı ve can havliyle dilinin çözüleceği düşünülür(K. K. 28).
- Geç konuşan çocuğun ağzına, kuş gibi şakıması amacıyla kuş öttürülür(K. K. 25).
- Diğer bir uygulamada çocuğa yedi kurban dili toplanır ve yedirilir(K. K. 20).
- Tüm bu uygulamalarla birlikte çocuğun haberi olmadan yüzüne tokat atılıp, korkutulursa, çocuğun konuşmaya başlayacağı düşünülür(K. K. 7).

⁹ Engel. (TDK)

2. 1. 1. 3. 6. Nazardan Korunma

İslâm inancına göre nazar vardır. Nazarın temelinde yatan duygu kıskançlık ve hasettir. Yeni doğmuş bir bebek de nazara karşı korumasız ve savunmasızdır. Bu yüzden annenin bebeğini nazara karşı koruması için çeşitli önlemler alması gerekmektedir.

“Nazar, Arapça bakış anlamına gelirken Türkçede bazı insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu güçle; bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm gibi olumsuz bir etkinin anlamını almıştır”(Boratav, 2013: 119).

“Kara iyelerden birisi olarak kabul edilen nazar, insanın bizzat kendisinden kaynaklanır. Nazarın genellikle görmeyele ilgili olduğu ileri sürülse de insan, görmeden duyarak ve tadarak da nazar edebilir. Hatta hayal gücünü kullanarak bile nazara sebep olabilir. Nazar her türlü canlı ve cansız varlıklara yönelik olabilirken nazara karşı en fazla bebeklerin korunmaya ihtiyacı olduğuna inanılır”(Kabak, 2011: 130-131).

Araştırma yapılan mahallelerde nazar ile ilgili tespit edilen önlemler şu şekildedir.

- Nazardan korumak için hocaya muska yazdırılır ve bu muska çocuğa takılır.
- Nazar değmesin diye bebeğe nazar boncuğu takılır.
- Çocuk gezmeye götürülürken, güzelliği görülmemesi için, alnına kazan karası sürülür.
- Nazardan korunan çocuğun kıyafetine sarımsak, elma ağacı dalı veya kurşun takılır.
- Çocuk eğer boğmaca hastası olursa, ceviz kökü eşilir ve altından hasta olan çocuk üç, beş veya yedi kere geçirilir. Bu şekilde hastalıktan kurtulur(K. K. 28).

2. 1. 1. 3. 7. Sünnet

Erkek çocuğu olan her aile için sünnet önemli bir olaydır. Çocuk sünnet olarak, hem büyüyüp erkek olduğunu hem de Müslüman toplumuna dâhil olduğunu ispatlar. Müslüman olan erkeği Müslüman olmayandan ayıran en önemli özellik, erkeğin

sünnetli oluşudur. Sünnet yerine getirilmesi şart olan dinsel ve yaptırımını olan bir olaydır.

Sünnet operasyonunda üreme organının uç kısmını kaplayan deri kesilerek atılır.

“Sünnet geleneği toplumun ekonomik yapısına ve şehirle bütünleşmeye bağlı olarak bazı değişiklikler göstermektedir. Eskiden sünnette, dinsel yön ağır basarken, bugün daha çok ailenin zenginliğini gösterme, çocuğun ilk mürüvveti gibi adlandırmalar içinde sosyal statüyle ilgili görülmektedir”(Emiroğlu’ndan akt, Türbedar, 2011: 102) .

Sünnet işlemini yapanların genel adı sünnetçidir. Sağlık ocağında görevli sağlık memurları bu işi yaygın olarak yapan kişilerdir. Bunlara “fennî sünnetçi” denir. Ayrıca son yıllarda aileler, devlet hastanelerinin veya özel hastanelerin Üroloji ve Genel Cerrahî bölümlerinde çocuğunun sünnet işlemini yaptırmaktadır. Eskiden mahallelerde halk sünnetçileri varken günümüzde artık yoktur.

Sünnet mevsiminde belirli bir kural yoktur. Eskiden sonbaharda, hasat sonrası köye gelen sünnetçi tarafından çocukların sünnet edildiği tespit edilmiştir. Günümüzde ise ya ilkbaharda okullar kapanınca ya da sonbaharda okullar açılmadan bir süre önce sünnet düğünü yapılmaktadır.

Sünnet yaşı değişiklik göstermekle beraber genel kural çocuğun ergenliğe girmeden önce sünnet olması gerektiği yönündedir. Araştırma yapılan mahallelerde eskiden sünnet yaşı olarak, okula başlayıncaya kadar çocukların sünnet edildiği yönündedir.

Hediye alma ve takma, sünnet töreninde yerine getirilmesi gereken bir âdettir. Köye gelen fennî sünnetçinin, sünnet ettiği her çocuğa düdük, balon verdiği ifade edilmiştir.

Kirvelik, sünnet düğünü masraflarının bir başkası tarafından karşılanması ile dostluğu ifade eder. Kirve, sünnet sırasında çocuğa ve sünnetçiye yardımcı olur. Kirvelik geleneği, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde görülmektedir. Sünnet olan çocuğun, ailesinden başka güvenebileceği ikinci bir manevî aileye daha sahip olmasıdır. Çünkü kirve olan kişi ileride sünnet olan çocuğun yetişmesinde, evlenmesinde de önemli görevlere sahip olacaktır.

Kirvelik geleneğinin araştırma yapılan mahallelerde eskiden de bugün de hiç uygulanmadığı tespit edilmiştir.

2. 1. 2. Evlenme

Bireyin yaşamındaki geçiş dönemlerinden birisi de evlenmedir. Millet olma bilincinin çekirdeğini aile oluşturmaktadır. Aile, toplumun temelini oluşturur. Bu yüzden kurulacak olan bir ailenin temellerinin sağlam olması gerekir. Bu temel, ne kadar sağlam olursa devam ettirilecek olan düzen de o kadar sağlam olur.

Dede Korkut Hikâyeleri'ne bakıldığında aile oluşturmanın Türk toplum hayatında ne kadar önemli bir olay olduğu görülür. *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı* boyunda Kanlı Koca oğlu Kan Turalı'ya:

Yarenler atam öldi men kaldum, yirin yurdın tutdum, yarınki gün men ölem oğlum kala, bundan yigreği yohdur ki gözüm görür iken oğul gel seni ivereyim didi. Oğlan aydur: baba çün meni ivereyim dirsın, mana layık kız niçe olur? Kan Turalı aydur: Baba men yirümden turmadın ol turmuş ola, men kara koç atuma binmedin ol binmiş ola, men kanlu kafir iline varmadın ol varmış mana baş getürmüş ola” didi(Ergin, 2018:185).

Kanlı Koca bütün Oğuz'da oğlu için kız arar, bulamaz. En sonunda Trabzon tekfurunun kızı Selcen'i bulur. Fakat Kan Turalı'nın alması kolay olmaz. Selcen'i alabilmek için canavarlarla savaşır, çeşitli imtihanlara tabi tutulur. Sonunda Selcen'i obasına hatunu olarak götürür(Ergin, 2018:189-198).

Her toplumda evlenme, bağlı bulunduğu kültür tipinin belirli kurallarına uyularak gerçekleştirilir. Bu nedenle, evlenmede uygulanan töre, âdet gelenek ve görenek o toplumun evlenme kültürünü oluşturur.

Doğum, sünnet, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemleri içerisinde bizlere en zengin halkbilimi malzemesini evlilik döneminin ve bu döneme ait törenlerin sunduğunu söylemek mümkündür. Bunun en önemli nedeni toplumların evlilik müessesesine verdikleri değerdir. Çünkü milletlerin tarih sahnesinde kalabilmesi, nesillerin sağlıklı bir biçimde devam edebilmesi ve toplum düzeninin sağlanabilmesi için evlilik kurumunun korunmasına her sağlıklı toplumda ihtiyaç vardır(Şişman, 2017: XI).

Evlenme ile yeni bir aile kurulmakta, iki taraf içinde yeni akrabalık ilişkileri oluşmaktadır. Evlilik, kadın ile erkek arasındaki birlikteliğin toplum karşısında onaylanmasıdır. Bu nedenle toplumsal açıdan önemi büyüktür. Her toplum kendi kültür çerçevesinde bireyin kaç eşle evleneceğine, hangi koşullarda evleneceğine dair kurallar oluşturmuştur. Evlilik, bireye mutluluk vermekle birlikte, bireyde endişe de oluşturan bir durumdur.

2. 1. 2. 1. Evlenme Biçimleri

“Toplumların tarihsel boyutları, gelenek görenekleri, yerleşimleri, ekonomik yapıları ve üretim ilişkileri, kısacası kültürlerini yansıtan her şey evlenme biçimlerini de belirlemektedir. Her toplumda bir grup kendi yapısına uygun şekilde evlenme biçimlerini yeğlerken, yapısına aykırı düşecek evlenme biçimlerini de önlemeye çalışmaktadır”(Örnek, 2014: 255).

Türk toplumunda çeşitli evlenme biçimleri olduğu bilinmektedir. Her toplumun kendi kültürel yapısı, gelenek ve görenekleri evlenme biçimlerini oluşturmaktadır. Sezen, Türkiye’de Evlenme Biçimleri adlı yazısında evlenme biçimlerini şu şekilde sıralamıştır:

Görücü usulü ile evlenme, kız kaçırma, başlık parası karşılığında evlenme, oturak alma, baş örtüsü kaçırma yoluyla evlilik, beşik kertme evliliği, taygeldi evlilik, kuma getirme evliliği, berdel evliliği, kepir (Yaban değişimi) evliliği, ölen kardeşin karısıyla evlenme, baldızla evlilik, içgüveysi evliliği, yetim evliliği, yakın akraba evliliği, oldu bitti evlilik, para karşılığı evlenme, kan parası karşılığı evlenme, oç alma karşılığı evlenme, çok eşli evlilik, anlaşmalı evlilik, hileli evlilik, rastlantı evliliği, ilân yoluyla eş seçme (Evlenme), tercihi evlilik, yabacı ile evlilik, farklı mezhep evliliği, metres edinme evliliği, muta evliliği, dış güveyi evliliği, dul evliliği, tanışıp anlaşarak evlenme, televizyon evliliği(Sezen, 2005: 185).

Araştırma yapılan mahallelerde, soru yöneltilen kaynak kişilerin ilk olarak söyledikleri evlenme biçimi görücü usulü ile kaçarak evlenmedir. Çalışma yapılan mahallelerde tanışıp, severek doğrudan evlenmenin dışında tespit edilen evlenme biçimleri şunlardır:

2. 1. 2. 1. 1. Kaçarak Evlenme

Türkiye’de ve araştırma yapılan mahallelerde görülen ve günümüzde de devam eden bir evlilik biçimi “kız kaçırma” yoluyla ya da “kaçarak” yapılan evlenme türüdür. Bundan yirmi otuz yıl önce çok daha yaygın olan bu evlilik türü günümüzde azalmakla beraber geçerliliğini sürdürmektedir. Kız kaçırma genellikle ailelerin evliliğe razı olmadığı durumlarda, başlık parası nedeniyle ya da ailelerin düğün masraflarını karşılayamayacak durumda olması gibi sebeplerden dolayı meydana gelmektedir. Kız kaçırma ya da kaçarak evlenme iki şekilde olmaktadır. Kız ve erkek anlaşarak kaçarlar, bu en yaygın görülen kaçarak evlenme şeklidir. Diğer de kızın kendi rızası dışında kaçırılarak yapılan evlenmedir. Kaçırılan kıza ister erkek tarafı olsun ister kız tarafı olsun dört dörtlük bir düğün hazırlamak zorunda değildir. Çünkü bu gençler toplumun gözünde ayıplıdır.

Kız kaçırma neticesinde köyün ileri gelenleri ya da aile büyükleri, iki gencin ailelerini ikna edip anlaştırmakla düğün yapılmasını sağlarlar. Bu anlaşmada genellikle başlık parası belirlenir, belirlenen bu başlık parası oldukça yüksek bir miktardır.

Başlık; evlilik çağı gelen genç kızların, ailelerinin kızlarına söz kesmeden önce, erkek ailesinden istedikleri maddî bir karşılıktır. Başlık parası bundan otuz kırk yıl önce yaygın olarak uygulanan bir gelenekken günümüzde neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Başlık parasının yaygın olduğu dönemde, parayı ödeyemeyecek durumda olan erkeğin, kızı kaçırması çok sık görülen bir durumdur.

Araştırma yapılan mahallelerde de kız kaçtıktan sonra başlık ödenmediği için hâlâ kızlarıyla barışmayan ailelere rastlanmıştır.

Birbirini seven iki genç görüşmeye devam ettikleri bir süreçte evlenme kararı alırlar. Gençlerin aldığı bu evlenme kararına, ailelerden birinin ya da her ikisinin ailesinin karşı çıkması sonucunda kaçma fikri ortaya çıkar. Gençler, ailelerini evliliklerine ikna edemediklerinde kaçma kararı alırlar ve bir gün belirleyerek kaçma işini gerçekleştirirler. Kaçma işine hem kızın hem de erkeğin tanıdıklarından yardım edenler de olur.

Kaçma hadisesinde genellikle kızın gönlü, rızası olur. Ancak kızın gönlü olmadığı ve zorla kaçırıldığı durumlar da olabilir. Araştırma yapılan mahallelerde, eskiden kızın rızası olmadan kaçırma gerçekleştiriliyorken, şimdilerde kızın da rızası olarak kaçma/kaçırılma olmaktadır.

Ekim- Aralık 2017 tarihleri arasında Yayla mahallesinde yapılan altı düğünden dördünün gelinlerinin kaçtığı ifade edilmiştir.

2. 1. 2. 1. 2. Beşik Kertmesi Evlenme

Beşik kertmesi evlenme toplumda görülen evlenme çeşitlerinden bir tanesidir.

Kimi yerlerde “beşik kertiği, “beşik kesme” biçiminde de kullanılan bu tercihlî evlenme türü, çoğunlukla aynı gün doğan, ayrı cinsten iki çocuğun aileleri tarafından evliliklerinin güvence altına alınması olgusudur. Ancak çocukların aynı gün doğmaları kesin kural olmayıp erkek çocuk kızdan biraz büyük olabilir ve kız çocuğun da iki yaşını geçkin olmaması gereklidir. Burada çocuklar adından da anlaşılacağı üzere daha beşikte iken nişanlanır. Kertme sözcüğünü, bebeğin ağaç beşiğine bir kertik kertme (çentik atma) yani işaret koyma biçiminde anlayabiliriz(Balaman’dan akt, Şişman, 2017: 6)

Dede Korkut Hikâyeleri’nde yer alan Kam Püre’nin Oğlu Bamsı Beyrek boyu beşik kertmesi evliliğine verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Bu boyda Oğuz

beyleri, Bay Püre'nin bir oğlu ve Bay Biçen'in bir kızı olması için dua ederler. Bay Biçen Bey "Beyler Allah Ta'ala bana bir kız verecek olursa, siz şahit olun, benim kızım Bay Püre Bey'in oğluna beşik kertme yavuklu olsun." diyerek çocuklar doğmadan onların nişanlarını ilân ederler(Ergin, 2018: 116-117).

Çalışma yapılan mahallelerde de beşik kertmesi evlenme biçiminin çok eski zamanlarda olduğuna dair anlatımlarda bulunulmuştur.

- Köyde iki çocuk aynı anda doğar doğmaz aile büyükleri "Alcan, vercen" derler, çocuklar büyüdüleri zaman kız isteme olmadan düğün hazırlıklarına başlanır. Ya da çocuklar daha doğmadan kertme yapılır(K. K. 1).

- Beşik kertmesi yapılmasına rağmen çocukların başka kişilerle evlendiği de olmuştur(K. K. 8)

2. 1. 2. 1. 3. Görücü Usulü ile Evlenme

Evin oğlu kendine eş bulamazsa, oğlanın annesi bu görevi üstlenir. Genelde köyde bilinen bekâr kızlar başta olmak üzere düğünlerde, kadınlar arasında yapılan Kur'an'lı sohbetlerde, mevlitlerde ve benzeri yerlerde kız bakarlar. Beğenilen kıza bakmak için oğlan annesi ve birkaç akrabası kızın evine haber gönderir ve ziyarete giderler. Kızın yemesinden konuşmasına, hizmetinden temizliğine bakılır. Kız, oğlan annesi tarafından kabul görülürse, oğlana gösterilir. Oğlan da kızını beğenirse aileler arasında görüşme başlar. Bu işleri yapan aracı kadınlar vardır. Bu kadınlar kız ailesini ikna ederler ve kız, gelin olarak alınır.

"Ülkemizde rastlanan bir başka evlenme biçimi ise görücü usulüyle evlenmedir. Görücü usulü evlenmede kız seçme olayı doğrudan evlenecek olan gencin annesi, babası ve yakınları tarafından başlatılmaktadır. Gencin kızını beğenmesi yeterli olmamakla birlikte diğer aile üyelerinin de onayının alınması gerekir"(Artun, 2010: 191).

Gebi Yöresi köylerinden Gölalan'da da evlilikler hep görücü usulüyle gerçekleştirilirdi. Damat ve gelin adayının konuşma, fikir beyan etme hakları yoktu. Erkekler evlenecekleri kızını bazen ancak gerdek gecesi tanıyabiliyorlardı. Bu köyde evlenecek eş adı kızda "çuğlalık" denilen ev ev tezgâhlarında çulha, kilim, şal dokuma becerisi aranırdı. Bu kızlar aynı zamanda "iv" adı verilen eğriteçlerle siyah ve beyaz koyun yününden ip eğirir bet adet "cini" denilen millerle yün çorap dokurlardı(Şişman, 2017: 121).

Araştırma yapılan mahallelerde görücü usulü ile evlenmenin eskiden olduğu gibi şimdilerde de en çok tercih edilen evlenme biçimi olarak devam ettiği tespit edilmiştir.

2. 1. 2. 1. 4. Berdel

Araştırma yapılan mahallelerde çok eskiden yapılan ancak şimdi hiç rastlanmayan bir evlenme biçimi de “Berdel” evliliğidir. Bu evlilik, hem kızı hem de oğlu bulunan iki ailenin, karşılıklı olarak hem kızlarını hem de oğullarını birlikte evlendirmeleri şeklinde yapılmaktadır.

2. 1. 2. 1. 5. Akraba Evliliği

Diğer evlenme biçimi de akraba evliliğidir ki, araştırma yapılan mahallelerde de çok sık rastlanmıştır. Eskiden daha çok tercih edilen evlenme biçimi iken son yıllarda bu evlilik hem sağlık gerekçesiyle (akraba evliliği sakat doğumlara sebep olmaktadır) hem de değişen ve yakınlaşan kardeş çocuklarının ilişkilerine bağlı olarak azalmıştır.

2. 1. 2. 1. 6. İç Güveysi Gelmek

Tespit ettiğimiz bir diğer evlenme biçimi de çok az olmakla birlikte, iç güveysi gelmektir. Kızın babasının olmaması, oğlanın kimsesinin olmaması ya da kız tarafının ekonomik durumunun, oğlan tarafınınkinden daha iyi olması sebebiyle, damat olacak oğlanın, kızın ailesiyle oturmayı kabul etmesi şeklinde yapılan evlilik şeklindedir. Oğlan ile kız ailesi en baştan, şartlı anlaşarak evlilik yapılmaktadır.

Sosyal hayatın her alanında yaşanan değişimler insanların düşünce yapıları ve inanışlarında da doğru orantılı olarak değişimlere sebep olmakta ve bu durum evlilik biçimlerinde de değişiklikler ile kendini göstermektedir. Gelenekte anne ve baba isteğiyle ya da onların rızası alınarak yapılan evlilikler yerini sosyal ve sanal ortamlarda tanışılarak yapılan evliliklere bırakmıştır. Bu durum sanal dünyanın gelişmesi ile birlikte evlilik âdetlerinde görülen kültürel değişime de sebep olmaktadır.

Evlilik üç aşamalıdır: Söz kesme, nişan, düğün.

2. 1. 2. 2. Evlilik Çağı/Evlilik Yaşı/Evlenme İsteğini Belli Etme

Evlilik yaşı köylerde daha küçükken, şehirlerde daha büyüktür. Eskiden köylerde sandalyeye oturduğunda ayakları yere değen kızın evlenme vaktinin geldiği

düşünülmüş. Gençler eskiden daha küçük yaşlarda evlendirilirken şimdilerde daha geç yaşlarda evlendirilmektedir. Bugün evlilik yaşı kızlarda 20-25 erkeklerde 20-30 yaşları arasındadır. Gençlerin üniversiteye gitmeleri, iş bulup yerleşmeleri, askerliklerini yapmaları ya da hedefledikleri kariyerlerini tamamlamalarını beklemeleri halinde bu yaş sınırı yukarılara çekilmektedir. Kız ve erkek arasında yaş farkı olamazsa kızın küçük, erkeğin büyük olması tercih edilmektedir.

Geleneksel kesimde kız ve erkeğin bülüğ çağına girmesi evlilik çağına geldiklerini belirleyen önemli bir ölçüttür. Hem kız da hem de erkekte bu çağda görülen biyolojik ve fizyolojik gelişmeler görülür. Kızların ev işlerine katılarak aile ve grup içerisinde genç kızlığın gerektirdiği rollere bürünmesi ve karşı cinsle ilgilenmeye başlaması evlenecek duruma geldiğini gösterir. Aynı durum erkekler için de söz konusudur. Erkek çocuk da, aynı toplumsal role bürünerek evin ekonomisine katkıda bulunmaya başlar. Erkeğin evlenmesi için gerekli görülen belirli kriterler vardır. Bu kriterler arasında askerlik ve iş başta gelir. Kırsal kesimdeki evlenme yaşı kentlere oranla daha erken yaşlarda başlamaktadır(Örnek, 2014: 261-262).

Kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre evlenme yaşı şu şekildedir:

- Eski zamanlarda on üç, on beş yaşında evlenme olurdu, çünkü büyükler tarlaya gidince onlara yemek yapacak, bahçe yapacak, damdaki hayvana bakacak bir gelin lâzımdı(K. K. 21).
- Oğlan askerden gelince evlendirilir. Hatta oğlanı, şapkası kirlenmeden evlendirmek gerekir(K. K. 10).
- Gençler anlaşmışsa bir aracı, gençlerin evlenmek istediklerini ailelerine duyurur.
- Erkek askere gitmeden önce evlendirilir(K. K. 19).
- Eşiğe oturan kızın kısmeti kapanır ya da iftiraya uğrar(K. K. 13).
- Bekâr kıza gelinlik giydirmek iyi sayılmaz, geç evlenir diye düşünülür(K. K.4).
- Gençler evlenme isteğini açıkça söylemek yerine îma etmektedir. Ancak tüm değerlerde olduğu gibi bu konuda da değişim olmuş, günümüzde îmalara gerek kalmadan evlenme isteği ailelere açıkça söylenebilir hale gelmiştir.
- Evlilik yaşını gençler kendileri belirler, kimse karışmaz.

Evlenme yaşını ve zamanını ekonomik etmenlerin, sosyal olayların, ölümlerin belirlediğini de söylemek gerekir. Evlenme girişiminde bulunmada toplum kıza ve

erkeğe aynı hakkı tanımamaktadır. Girişim, genellikle erkekten ve erkek ailesinden beklenmektedir.

2. 1. 2. 3. Eş Seçimi, Görücülük, Dünürçülük/Kız Bakma, Kız İsteme

Evlilik öncesi yapılması gereken birtakım uygulamalar vardır. Bunlar kız beğenme, kız görme, kız isteme ve nişan olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Eş seçiminde birçok etmen rol alır. Ülkemizde daha çok geleneksel kesimde evlilik “görücü usulü” yapılır. Bu tür evlilikte ve diğer evlilik türlerinde de yerine getirilmesi gerekli bir dizi işlem vardır. Bunlar; gelin ya da güvey seçimi, görücülük, kız isteme, söz kesimi ve nişandır”(Artun, 2010: 161).

Kız isteme ritüeli Dede Korkut Hikâyeleri’nde de görülür. Bamsı Beyrek Hikâyesi’nde Dede Korkut, kız kardeşi Banu Çiçek’i istemek üzere Deli Karçar’a gider. Dede Korkut: “Tanrının buyuruğu-y-ile Peygamberün kavli-y-ile aydan aru günden görklü kız kardaşun Banu Çiçeği Bamsı Beyrege dilemeğe gelmişem didi.” Deli Karçar başlangıçta kız kardeşini vermeye razı olmaz. Dede Korkut’a saldıracakken Allah’ın inayeti ile Deli Karçar’ın eli kurur. Bunun üzerine: “Tanrının buyuruğu-y-ile Peygamberün kavli-y-ile kız karındaşımı Beyrege vireyim” didi(Ergin, 2018: 126).

Evlenme işi “kız bakma, kız arama” ile başlar. Evlenecek kızın yaşı çok küçük ya da büyük olmamalı, evlenecek kız güzel olmalı, iyi huylu, becerikli, itaatkâr, dini bütün, terbiyeli, temiz, namuslu, evine bağlı, eğitimli, iyi bir aileye sahip, çeyizi bol olmalı gibi özellikler aranan nitelikler arasındadır.

Evlenecek erkekte ise, maddî durumunun iyi olması, içki içmemesi, kumar oynamaması, iyi bir aileye mensup olması, ahlâklı, namuslu, dürüst olması gibi özelliklere bakılır.

İlk olarak görücülükte, evlenecek olan oğlanın önceden beğenip istediği bir kız varsa önce bu kız üzerinde durulur. Durumdan haberleri olan iki aile de birbirleri ve çocukları hakkında araştırma yaparlar. Bu iş için eş, dost, akraba yani yakın ve uzak çevre seferber edilir. Kız tarafından olumsuz cevap alınacağı düşünülürse başka kız adayları da göz önünde bulundurulur.

Kızın evine gidilir, ev temiz mi, duvarlarda asılı eşyalar tozlu mu, tuvalet temiz mi diye bakılır. Beğendikleri kız için “bu kız ocak olur” diye düşünürlermiş. Eskiden “kızı ocaktan alacaksın bucaktan almayacaksın” derlermiş(K. K. 6).

Karşılıklı değerlendirmeler yapıldıktan ve karar verildikten sonra kız isteme aşamasına geçilir. Kız evine gidilerek kızın babasından istenmesine “dünürlük, dünürlüğe gitme, kız istemeye gitme” gibi isimler verilir. Görmeye gidenlere ise “aracı, dünürcü başı” denir. Kız istemeye genelde perşembe günü akşamları gidilir. Kız isteme şöyle gerçekleşmektedir:

Erkek tarafı ailesinin, ileri gelen kadınları ve erkekleri daha önce belirlenmiş olan hayırlı bir günde, kız istemeye kızın evine giderler. Kız evine giden dünürçüleri, kızın babası ve annesi karşılar. Damat bazı ailelerde kız istemeye gitmezken bazılarında gider. Karşılıklı olarak hâl hatır sorulur, güncel konulardan, varsa ortak tanıdıklardan ve konulardan sohbetler açılır. Daha sonra istenecek olan kız, kahveleri getirir. Damadın kahvesi tuzlu ve karabiberli yapılır. Damat eğer kızı istiyorsa buna katlanıp kahveyi sonuna kadar içmelidir. Bu, damadın kızı ne kadar çok istediğinin göstergesi kabul edilir. Bu durumdan büyüklerin haberi olmaz sadece kahveyi hazırlayan kız ve arkadaşları bir de kahveyi içecek olan damat adayı bilir. Kahveler içildikten sonra asıl konuya geçilir. Dünürçüler “Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle kızınızı, oğlumuz istiyoruz.” diyerek asıl konuyu açarlar. Eskiden kızın ve ailenin gönlü olsa bile ilk gelişte kızı vermezler ancak üçüncü gelişte verirlermiş. Bu, kız evinin onuru için gerekliymiş. Ancak günümüzde ilk seferde iş olumlu ya da olumsuz olarak sonuçlanmaktadır.

- Oğlan tarafı, kız istemeye giderken, cevabın olumlu ve kendi istedikleri şekilde olması için, çubuk alıp çakı ya da bıçak ile kendilerine doğru çubuğu yontarlar(K. K. 20).

- Oğlan tarafının işlerinin ters gitmemesi ve kız isterken bir aksilik olmaması için, kız evine giderken, çorabı ayaklarına ters giyerler(K. K. 28).

- Kız istemeye gidilirken, oğlan tarafı, işinin çorap söküşü gibi kolay olması için, çorap sökürmüş(K. K. 25).

- Oğlan tarafının evinde, kız istemeye gitmeden evvel helva yapılır, bu helva bir çanta içinde kız evine götürülür, eğer çantanın içi boşaltılır, helva alınırsa kızı verecekleri, boşaltılmaz helva geri verilirse kızı vermeyecekleri anlaşılırdı(K. K. 10).

•Eskiden köylerde kız istemeye giderken çikolata, şeker yerine bir sepet hazırlanır bu sepete çay, şeker, akide şekeri, lokum, bisküvi, yağ gibi yiyecekler konulur ve kız evine götürülmüş.

2. 1. 2. 3. 1. Söz Kesme

Kız isteme ve söz kesimi genellikle aynı anda gerçekleştirilir. Kız isteme işleminden sonra gençlerin aralarındaki bağı gösteren yüzükler, erkek tarafının bir büyüğü tarafından gençlerin parmağına takılır. Eğer söz kesimi, kızın istenilecek olduğu günden farklı bir günde yapılacaksa bu söz kesimi ev yerine, geniş bir alanda yapılır ve davetli sayısı evde yapılan söz kesimine göre daha fazla olur.

Eskiden söz kesimi akşamında; alınacak başlık parası, altınlar, istenen eşyalar, düğünün ne zaman yapılacağı gibi konular, bir “söze” bağlanır. İstenen eşyalar genelde liste halinde verilir; beş kat yün yatak, on yorgan, eteklik basma, kıyafet, minder, kaput bezi, beşi bir yerde, küpe, yüzük istenirdi(K. K. 20).

“Eskiden beri “kalın”, “başlık”, “süt hakkı”, “anne hakkı” adıyla bir miktar para toplumun bazı kesimlerinde günümüzde de ödenmektedir. Bu para, ileride herhangi bir sorun çıkmaması için tanıklar huzurunda babaya verilmektedir”(Başçetinçelik, 2009a: 140).

Başlık parası, kızın babasına verilir. Süt hakkı ise, anneye verilen paradır. Anne bu parayı ister kendine isterse kızının çeyizine harcar.

Araştırma yapılan mahallelerden sadece Başkonak mahallesinde, hiç başlık parası olmadığı, diğer mahallelerde çok yakın zamana kadar var olduğu, süt hakkının ise bütün mahallelerde günümüzde de devam ettiği tespit edilmiştir.

Söz olayından sonra “söz düzme” aşaması gelir. Oğlan ve kız tarafı uygun bir gün kararlaştırarak alışverişe çıkarlar. Bu alışverişe “söz düzme” denir. Bu alışverişe aile büyüklerinden birileri ile kız ve erkek giderler. İki taraf da karşılıklı olarak birbirlerine giyim eşyaları ve altın takı alırlar. Nişan yüzükleri alınır. Nişan yüzüğünü erkeğe kız tarafı, kıza ise erkek tarafı alır. Bu âdettendir. Erkek tarafı ayrıca kıza bir altın set ve bir bilezik ya da düğünde takacağı takıların yarsını alır. Bunun dışında kıyafetler alınır. Söz düzme olayında, oğlan ve kızın her istediği alınır. Kızın beğendiklerinin parasını oğlan tarafı, oğlanın beğendiklerinin parasını da kız tarafı öder. Daha sonra alınan takılar ve giyim eşyaları eve getirilir. Kızın

eşyaları, kız evine gönderilmek üzere oğlan tarafına, oğlan eşyaları da kızın tarafına götürülür.

Söz kesimi gerçekleşikten sonra nişan günü belirlenir ve nişan hazırlıkları başlar. Bu dönem boyunca mahallede sözlü gençlerin birbirlerini görmeleri bile iyi karşılanmaz. Mutlaka görüşeceklerse yanlarında büyüklerden birisi olmalıdır. Ancak şehirlerde sözlüler, nişan gününe kadar rahatlıkla görüşebilmektedir.

2. 1. 2. 4. Nişan

Nişan evliliğe geçişteki en önemli aşamadır. Bazı yerlerde söz kesme ile nişan birlikte yapılır. Nişan düğünden önce gelin ile damadın evleneceğine dair hem ailelerin hem de kendilerinin birbirlerine verdikleri söz gibi kabul edilir. Eski Türk gelenekleri arasında yer alan nişan, Dede Korkut Hikâyeleri’den Bamsı Beyrek boyunda şu şekilde geçmektedir: “Kız koçındı. Bu kez Beyrek kızun ince biline girdi, bağladı arhası üzerine yire urdı. Kız aydur: ‘Yiğit Pay Piçenün kızı Banu Çiçek menem didi. Beyrek üç öpdi, bir dişledi, düğün kutlu olsun han kızı diyü parmağından altun yüzüğü çıkardı kızun parmağına kiçürdi. Ortamuzda bu nişan olsun han kızı’ didi(Ergin, 2018:123).

Nişanı bazı aileler söz kesiminden hemen sonra yaparlar. Bazı aileler de sözden bir hafta ya da bir ay sonra yapmaktadır. Nişana dair harcamaları bazı mahallelerde kız tarafı, bazı mahallelerde de erkek tarafı üstlenmektedir. Nişan, genellikle kız evinde ya da kızın ailesinin uygun gördüğü yerde yapılmaktadır. Düğün gibi nişan da yemekli ya da yemeksiz olabilir. Genellikle evlerin bahçelerinde ya da köy meydanlarında nişan töreni gerçekleştirilir.

“Nişan, yasada “evlenmeye hazırlık” olarak kabul edilir. Nişanlanma döneminin yasal ve toplumsal yönde işlevleri vardır. Nişan, gençlerin daha rahat bir şekilde bir araya gelmelerini kolaylaştırıp birbirlerini tanımalarında etkili bir süreçtir. Bu süre aslında evliliğin ilk adımı, her iki taraf için de birbirini tanıma, uyum ve düğüne hazırlık aşamasıdır”(Özgüven, 2001: 50).

Araştırma yapılan mahallelerde genellikle nişan masraflarının erkek tarafından karşılandığına rastlanmıştır.

•Nişanlı kalma süresinin kesin bir kuralı yoktur. Bu süre iki tarafın karşılıklı anlaşmasına bağlıdır. Bazen bu süre özel durumlarda (askerlik, okul, gurbetten

dönüş, hastalık, ölüm ve benzeri) uzatılabilir ya da kısaltılabilir. Sürenin uzatılmasında ya da kısaltılmasında her iki tarafın hazırlanması ve ekonomik etmenler de etkili olmaktadır. Günümüzde nişanlıların birlikte çıkmaları, gezmeleri normal karşılanmaktadır. Ancak daha önceki yıllarda nişanlıların birbirlerini görmeleri, konuşmaları ve bir arada bulunmaları çoğu zaman aile üyelerinin izinleri ya da yanlarında birinin bulunması koşuluyla olabilmekteydi. Bazı yerlerde nişandan sonra dinî nikâh yapılmakta ve gençlerin daha rahat görüşmeleri sağlanmaktadır.

- Nişanlılık dönemi altı ay ya da bir yıl sürmektedir(K. K. 22).

- Nişan ile düğün arasının belli bir zamanı yoktur, iki aydan üç yıla kadar nişanlı duran gençler vardır(K. K. 10).

2. 1. 2. 4. 1. Nişan Töreni

Nişana tüm mahalle halkı davet edilir. Davet işine “okuntu” adı verilir. Okuma işi mahalle halkına şeker, lokum dağıtılarak veya sadece ağızla söylenmek suretiyle gerçekleştirilir.

- Düğün salonları yokken düğün ve nişan merasimi harman yerlerinde yapılırdı. Nişan davul zurnalı olurdu, gelin ile damat birlikte yan yana olmazdı. Bu durum iyi sayılmazdı. Damat nişanda olacaksa da bir saat kadar durur daha sonra giderdi(K. K. 21).

- Nişan yüzüğü takılır, nişan da düğünler gibi çalgılı olur, nişanı erkek tarafı yapar, kız tarafı hiçbir şeye karışmaz, nişanda gelin ile damat yan yana birlikte olurdu(K. K. 20).

- Gölalan mahallesinde nişanda güreşler yapılırdı. Kadın ve erkekler ayrı ayrı eğlenirdi. Nişan günü erkek evinden kız evine sinilerle helva götürülürdü(K. K. 10).

Eğer taraflar arasında herhangi bir anlaşmazlık olursa nişan bozulabilir. Oğlan evinin, nişandan dönmesi durumunda kıza alınan takılar geri verilmemekte, tersi durumda yani nişandan kız tarafı dönerse, takıların erkek tarafına iadesi söz konusu olmaktadır.

2. 1. 2. 4. 2. Nişanda Takılan Hediyeler

Düğün törenlerinde olduğu gibi nişan törenlerinde de gelin ve damada hem aileleri hem de gelen misafirler tarafından takılar takılmaktadır.

“Altın, sonsuzluk ve ölümsüzlük özelliğine sahiptir”(Çobanoğlu, 2012: 984).

Aile olmak için bir araya gelen iki gencin parmaklarına geçirdiği yüzükler, evlilik birlikteliğinin sembolik bir göstergesidir. Her ne kadar bazı kesimler erkeğin altın takmasının haram olduğunu düşünse de gençlerin ilk yüzüklerinin altın olması tercih edilmektedir.

- Eskiden nişanda takı olarak yalnızca yüzük takılırdı. Son zamanlarda nişanlarda düğünler gibi salonlarda veya köy meydanlarında yapılmaya başlandığı için, takı töreni yapılır, gelen misafirler de genellikle durumuna göre çeyrek altın ya da para takarlar(K. K. 30).

- Eskiden nişan köyün ortasında yapılır ve erkekler buna katılmazdı. Kız ortaya alınır ve birisi de kızın yanında ortaya gelerek gelen misafirlerin ne getirdiğini diğer misafirlere duyururdu. Hediye ilk olarak gelinin kaynanası verirdi. Eskiden daha çok yamalık verilirdi. Bunun sebebi kızın çeyzine destek olmaktı(K. K. 1).

2. 1. 2. 4. 3. Nişan Sonrası Uygulamalar

Nişanlılık süresinin uzun olduğu zaman, arada Kurban Bayramı olursa oğlan tarafı kız evine kırmızı kurdelelerle süslediği bir koçu, gelin kıza kurbanlık hediye olarak gönderir.

- Nişanla düğün arasına kurban bayramı rastlarsa, oğlan evi kız evine koç alır, koçu süsler, koça kına yakar, durumu da varsa koçun boynuzuna altın takar ve kız evine gönderir(K. K. 20).

Nişandan sonra gençlerin birbirleriyle görüşme usullerinde de değişiklikler olmuştur.

- Eskiden, nişanlı çift yolda birbirlerine rastlarsa etrafta kimse onları yan yana görmesin diye kaçarlardı. Nişanlı çiftin görüşmesi saygısızlık olarak algılanırdı. Şimdilerde böyle bir anlayış kalmadı. Zaten kızla oğlan birbirleriyle görüşerek evlenme kararı almakta ve büyüklere gerek kalmamaktadır(K. K. 10).

Nişanlılık süresinde aileler düğün için tüm hazırlıkları yaparlar. Bundan sonraki aşama düğündür.

2. 1. 2. 5. Dügün

Kız görüp, beğenme ve isteme işlemleriyle başlayan, daha sonra söz kesme ve nişan olayının gerçekleşmesinin ardından sıra düğün törenine gelmektedir. Dügün töreni ile iki gencin birlikteliği, içinde yaşadıkları topluma duyurulur.

“Evlilik aşamasının sonuncusu ve en görkemlisi düğündür. Düğünde amaç, evlenen çiftin evliliğinin çevreye ilan edilmesidir. Anadolu’da düğünler genellikle sonbaharda olur. Sonbahar, harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıkların tamamlanması ve yayladan dönülmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır”(Boratav, 2013: 176).

Araştırma yapılan mahallelerde de durum benzerdir. Genelde düğünler sonbaharda yapılır. Bazı mahallelerde geçim kaynağının fındık olması nedeniyle fındığın toplanıp satılmasının da sonbaharı bulması sebebiyle, düğünlerin sonbaharda yapılmasının tercih edildiği ifade edilmiştir. Bazı mahallelerde de düğün töreni için yaz aylarının tercih edildiğine rastlanmıştır.

Düğünler daha çok nisan-mayıs aylarında ve sonbaharda yapılır(K. K. 20).

Düğünden önce gelin olacak kız, eksik eşyaların tamamlanması, gelinliğin alınması için düğün alışverişine götürülür. Bu hazırlıkları bazı aileler ortak bir şekilde yapmaktadır. Ancak bazı ailelerde de erkek tarafına daha çok hazırlığın düştüğü görülmektedir. Erkek tarafı düğün öncesinde gelinin giyeceği kıyafetleri alır. Bunlar: elbise, ayakkabı, çanta, saat, pardösü, başörtü ve saire, takı olarak da genellikle “bilezik, altın set (kolye, küpe, yüzük) alınır. İhtiyaçlar giderildikten sonra davete sıra gelir. Düğüne çağrı “okuntu” ile yapılır. Mahalle halkına kapı kapı dolaşarak ve kuru üzüm, şeker gibi yiyecekler dağıtılarak davet yapılır. Muhtar, jandarma gibi devleti temsil eden kişiler de tavuk, tatlı gibi hediyeler gönderilerek düğüne davet edilirler.

Genellikle köy meydanı, okul bahçesi, evlerin kendi bahçeleri düğün yapmak için tercih edilen mekânlardır.

Düğün gününe kadar yapılan aşamalar, çeyiz hazırlıkları, okuntu/davet, kına gecesi, çiçcilik/ciccilik geleneği, düğün yemeği, damat tıraşı ve gelin almadır.

2. 1. 2. 5. 1. Çeyiz Hazırlıkları

Arapça "cihaz"dan gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası; kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Geleneksel kültürümüzde, kız çocukları daha ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıklarına başlanır. Çeyizin kızların yüz akı olduğu görüşü yaygındır, ilk hazırlananlar yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü vb. eşyalardır. Bunların kenarlarına dikilmek üzere oyalar, danteller hazırlanır. Hazırlanan bez eşyaların tümü işlemelidir. Çevreler, yağlıklar, kenarları oyalanmış yazmalar, el örgüsü çoraplar çeyizin tamamlayıcı öğeleridir. Ailenin ekonomik durumuna göre birkaç yatak ve yorgan, iç çamaşırları, giysiler ile kilim, halı, bakır kap-kacak kıza verilen çeyiz eşyaları arasındadır(Başçetinçelik, 1998: 167).

Çeyizin çok olması, kıza gelin olarak gittiği evde saygınlık kazandırır. Bu nedenle anneler kızlarının çeyiz hazırlığına çok erken yaşta başlarlar. Eskiden çeyiz olarak yatak çarşafı, yastık kılıfı, yorgan yüzü, mendil, örtü, oyalı yazmalar, örme patik, dantel örtüler, kap kacak ve benzeri eşyalar hazırlanırken bu malzemeler günümüzde biraz daha değişiklik göstermektedir. Çeyiz olarak kız evi mutfak eşyalarının tümünü, çarşaf, nevresim, havlu gibi tekstil ürünlerini ve beyaz eşyaların bir kısmını hazırlar. Eskiden çeyizler, genelde kızın el emeği göz nuru iken günümüzde daha çok, hazır tekstil ürünleri ve beyaz eşyalardan oluşmaktadır. Kızın ailesinin ekonomik durumu ve teknoloji ile birlikte değişen yaşam koşulları kızın çeyizini de etkilemektedir.

- Kızın çeyizine karyola etekleri, havlular, çemberler, şifonlar, seccadeler ve mutfak eşyaları (bakırdan tencereler, bakraçlar), çulluklar koyulur. Bohça yapılabilenler beyaz kumaştan olan bir örtü içerisine konulup bohça yapılır, iğne ile birleştirilir ya da kırmızı kuşakla bağlanır. Şimdi ise bohçaların üzeri güllerle süslenmektedir. Erkek tarafı için de damada; iç çamaşırı, çorap, havlu, kazak, tıraş takımından oluşan bir bohça hazırlanır(K. K. 25).

- Kızın çeyizinde 50- 60 patik, yüz yazma, 50- 60 el yapımı lif mutlaka olurdu(K. K. 20).

- Çeyiz olarak geline elbise, tepelik, sandık, lira, küpe mutlaka istenirdi(K. K. 10).

2. 1. 2. 5. 2. Çeyiz Alma

Düğünden birkaç gün önce aileler tarafından kararlaştırılan bir günde damat yanına birkaç akrabasını alarak kız evine gidip gelinin çeyizlerini alır.

1936 yılına ait yazılı kaynakta belirtildiğine göre Samsun şehir merkezinde düğünden bir hafta evvel cuma günü oğlanın tarafı kız evine

“ağırlık” gönderirdi. Oğlan evi kızın gelinliği, ayakkabısı, çarşaf ve peçesi, hamam takımı ve peştamalı, yemişi, sabun ve kınası, usta yolluğu, kızın kardeşlerine ayakkabı, babasına bir kat elbise, annesine ana yolluğu, yengesine terlik, eniştesine ayakkabı olarak bunları bir sandık içerisine koyar ve süslü gelin mumu da dâhil olmak üzere bunları bir hamala yükler ve yanına da bir çocuk katarak hamalı kız evine gönderirlerdi. Kız tarafı da ağırlığı getirenlere birer çevre hediye ederlerdi. Daha sonra gelen bu ağırlık yakın ahabplar tarafından da görülürdü(Önal’dan akt, Şişman, 2017: 138).

- Kızın çeyizi tamamlandıktan sonra oğlan tarafından çeyizi almak için kız evine gidilir. Kız tarafından birisi, çeyizin olduğu odanın kapısının önünde durur ya da çeyiz sandığının üzerine oturur. Oğlan tarafı çeyizleri almak için bu kişiye “bahşiş” olarak para vermek zorundadır. Verilen bahşiş o kişiyi memnun etmelidir yoksa beklenen miktar verilene kadar çeyiz evden çıkartılmaz.

- Kız evinde düğünden önceki pazartesi günü çeyiz serilir. Çeyize şekerle davet yapılır. Köylü gelir, çeyize bakar. Perşembe akşamüstü çeyiz toplanır. Cuma günü erkek tarafı gelir, gelinin erkek kardeşi sandığa oturur, bahşiş alır, erkek tarafı bahşişi verir çeyizi götürür. Kız tarafından da birileri çeyizi sermeye erkek tarafına gider(K. K. 20).

- Çeyiz gelin almayla beraber alınır ve gelinle birlikte oğlan evine getirilir(K. K. 26).

Gölalan Köyü’nde ağırlık götürme işe “aş-ekmek götürme” denilirdi. Burada da yine kız tarafına yemeklik erzak ve bir kısım çeyiz götürülürdü. Çeyiz genellikle mandalar tarafından çekilen kağı arabasıyla götürülür; bu araba ise zillerle, kurdelelerle ve püsküllerle süslenirdi. Götürülen erzaklar kız tarafındaki düğün kâhyasına teslim edilirdi. Düğün kâhyası düğünü yönetir, dingil ve davulculardan sorumlu olurdu. Dolayısıyla düğüne ve kınaya davet işi de onun sorumluluğundaydı. Düğüne gelen misafirleri karşılar, yer gösterir, yedirir-içirirdi. İki tarafta ayrı ayrı olmak üzere iki düğün kâhyası bulunurdu(Şişman, 2017: 139).

2. 1. 2. 5. 3. Okuntu/Davet

Davet için hısım akrabaya verilen hediyeelik eşyaların maddî değeri vardır. Bu hediyeler yakından uzak olana ya da sosyal statüsü yüksek olandan düşük olanlara doğru bir hiyerarşi takip edilerek veriliyordu. Bu da davet edilenlere ayrı ayrı değer atfedilmesi demek oluyordu. Davetiyeler işte bu hiyerarşiyi göreceli de olsa ortadan kaldırmış ve davetlileri eşitlemiştir. Yani düğün davetiyeleri hem düğün sahibinin yükünü hafifletmiş hem de hısım akrabalara daha eşitlikçi bir davet aracı gönderilerek muhtemel gönül kırgınlıklarının önüne geçilmesini sağlamıştır(Boyras, 2009: 90).

Yaşanılan toplumun hemen her yöresinde nişan veya düğünden birkaç gün önce davetlilere okuntu yapılır. Bu çağrı, kimi zaman küçük, kimi zaman büyük hediyelerle yapılır. Daveti bu iş için görevlendirilen kişiler yapar. Eskiden

mahallelerde davetin genellikle bir hafta önce kapı kapı dolaşarak lokum, helva, şeker gibi yiyecekler dağıtılarak yapıldığı uygulamasına rastlanmıştır.

Çalışma yapılan mahallelerde davet ile ilgili şu uygulamalara rastlanmıştır:

- Köylüye okuntu yapılırdı fakat uzakta olanlara da mektup yazılırdı(K. K. 2).

- Düğün nişanı diye bir gelenekte var. Oğlan evinde helva yapılır. Helva siniye konulur ve sini ile kapı kapı dolaşarak, komşuları, akrabayı okuyup, “ben filanca gün düğün yapıyorum” diye söyleyerek, okuntu yapılır(K. K. 1).

- Saçılı düğünler yapılırdı. Komşuları düğüne okurken “saçılı düğün yapıyorum” denilirdi. Düğüne gelenlerde düğün evine koç, koyun, tavuk gibi hediyeler getirirdi. Saçı getiren kişinin önüne davul zurna gider ve karşılama yapardı. Eskiden araba yoktu. Düğün evine kalabalık halinde yürüyerek gelirlerdi. Düğüne gelenler bir ağaç dalına para bağlayıp, o dalı ellerinde sallarlardı(K. K. 2).

- Düğün daveti bir dilim ekmek üzerine iki lokum konulup, davet edilecek kişiye verilir ve davet söylenirdi. Sonradan şeker dağıtmaya başlandı. Şimdi ise özel davetiyeler hazırlanmaktadır(K. K. 25).

- Düğün daveti, tabak içinde şeker verilerek yapılırdı(K. K. 20).

- Un helvası yapılırdı, ufak tepsilere un helvası sarılır ev ev dağıtılırken okuntu yapılırdı. Muhtara, jandarmaya ve köyün ileri gelenlerine ise tavuk veya horoz gönderilerek davet yapılırdı. Şimdi ise tatlı gönderilmektedir(K. K. 11).

2. 1. 2. 5. 4. Kına Gecesi

Gelin olacak kızın anne ve babasının evinde geçireceği son gece kına gecesidir. Kına gecesi, düğünden bir gün önce kız evinde ya da kızın ailesinin uygun gördüğü bir alanda, genellikle kadınlar arasında yapılan eğlence şeklidir. Bu gecenin amacı gelinin eline kına yakmak ve gideceği yere ait olması gerektiğini hissettirmektir. Evden elleri kınalı ve gelinliği ile çıkan kız, artık kocasına, yeni ailesine ve doğacak çocuklarına kendini adamalır.

“Kına âdeti geçmişten günümüze ülkemizde yaygın olarak uygulanan geleneklerimizdendir. Türk inanç sisteminde “kına” “seçilmiş olmayı, adak olmayı, adanmış olmayı” gösterir. Bunun için asker adayına, kurban kesilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere kına yakılır”(Kalafat, 1998:126).

Kına yakma geleneği toplumda evlenmeyle ilgili en yaygın geleneklerden birisidir. Düğün töreninin süresi, geçmişten günümüze kısaltılmış olsa da kına yakma, mutlaka düğünden bir gece önce yapılan âdet olarak varlığını korumakta ve günümüzde de devam ettiği görülmektedir.

Araştırma yapılan mahallelerde kına gecesi uygulamaları şu şekildedir:

Kına gecesi, düğünden bir gün önce kadınlar arasında, gelin olacak kızın evinde yapılan bir törendir. Erkek evi tarafından bir tepsi içinde hazırlanan kına, kız evine götürülerek gelinin eline yakılır. Kına, kız evine götürülürken yolda silahlar atılarak gidilir. Kına yakma sırasında maniler ve türküler söylenilerek gelin olacak kız ağlatılır. Ağlamayan kız makbul sayılmaz, ayıplanır.

Kına yakma işleminden önce gelin abdest alır. Daha sonra gelin olacak kız, odanın ortasına bir sandalyeye oturtularak başına pullu kırmızı örtüsü örtülür. Bu örtüdeki amaç, gelini albastılardan korumaya yöneliktir. En önde giden genç kız, içinde mumlar yanan gümüş ya da bakır bir tas içerisindeki kınayı tepsiyle beraber taşıyarak ortaya getirir. Arkasından gelen kına alayı genç kızlar, gelin olacak kızın hüzünlü kına türkülerini eşliğinde odaya getirirler. Diğer kızlar da ellerinde mumlarla gelin kızın etrafında dönerler, kına tepsisini gelinin başı üzerinde gezdirirler ve şu türküler söylenir:

Kınayı getir aney,
Parmağın batır aney,
Bu gece misafirem,
Koynunda yatır aney....

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
Annesinin bir tanesini hor görmesinler
Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim
Babamın bir atı olsa binse da gelse

Annemin yelkeni olsa açsa da gelse

Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse

Hem annemi hem babamı ben köyümü özledim...

Kınayı başı bütün; anne ve babası yaşayan, başından ikinci nikâh geçmemiş, bir kadın yakar. Gelin kına yakma esnasında hemen avucunu açmaz. Bu bir tür “saçı”dır. Kaynananın gelerek avucuna bir altın lira koymasıyla kız avucunu açar. Bu altını, gelin olacak kızın saklamasının evine bereket getireceğine inanılır. Kına yakıldıktan sonra, kalan kına misafirlere çerez ile birlikte dağıtılır. Bu arada kızlar yeniden türküler eşliğinde oynar ve eğlenirler.

Genç kızların ellerinde mumlarla bir yol oluşturup gelini o yoldan geçirmelerinde mumla yakılan ateşin koruyuculuk özelliği göze çarpmaktadır. Ateş, dünyadaki pek çok kültürde ona kurban sunulan varlık ve bu kurbanı asıl yaratıcıya ulaştıran bir aracıdır. Araştırma yapılan mahallelerden Kozlu mahallesinde kına yakma uygulaması şu şekilde yapılmaktadır:

Cumartesi günü sabah davulla erkek evinden kız evine, gelin olacak kızın saçını örülmeye gidilir. Gelinin saçının yan tarafından zülûf keserler. Para takarlar. Saçını örerler, bu esnada şu mani söylenir:

Altın tarak ile zülûm kesilir,

Yengeler gelmiş zülûm keserler,

Altın tarak ile zülûm tararlar...

Zülû kesme işleminin ardından akşamında da kına getirilir, yine gelin olacak kız beyaz gelinliğini giyer. Kınayı oğlanın yengeleri yakar, kınayı iki evli olanlar yakamaz. Kızın evinde gelinin arkadaşları yatar. Kızın baba evindeki son gecesinde beraber vakit geçirip, eğlenirler. Kına yakılırken şu mani söylenir:

Yüksek elvanlarda bülbüller öter, bülbülün figânı yüreğimi yakar,

Ah annem annem ben gider oldum babamın evini terkeder oldum.

Elimin kinasını al eylemişler, gözümün sürmesini bol eylemişler,

Beni bir yiğide yâr eylemişler,

Ah annem annem ben gider oldum babamın evini terk eder oldum(K. K.Y 25).

•Düğün cuma günü öğleden sonra başlar, cumartesi akşam kına yakmaya gidilir. Önce kız, daha sonra erkek evinde kına yakılır. Kına yakma işlemi oğlan tarafında da olur. Gelin kına gecesinde de düğünde de beyaz elbise giyer(K. K. 20).

•Kına yakmaya cumartesi akşam gidilir. Damat kınaya gitmez. Kız tarafında kına yakıldıktan sonra, kız tarafından da damat evine gelenler olur. Bu gelen misafirler “tavuk ister, tavuk gelir ‘bu çiğ’ derler, pişmiş gelir, pişmiş beğenmezler, yok tavuk değil başka bir şey getirin” gibi nazlar yaparlar. Kınada ağlayan gelin zengin olur diye düşünülür(K. K. 26).

•Gökçepınar mahallesinde, erkek kız kınası beraber olur. Damada kına yakılmaz. Gelin olacak kız elini açmaz; eline para koyarlar. Kınayı görünce ya da evliliği iyi olan birisi yakar(K. K. 6).

•Kına gecesi gelinin eline yakınları tarafından bir mendil verilir. Damadın yakınlarından bir genç kız, bu mendili gelinden alır ve mendili damada getirirse, damat mendili getiren kişiye bahşiş verir(K. K. 15).

2. 1. 2. 5. 5. Çiçcilik/Ciccilik Geleneği

Kına gecesi, oğlan tarafının kız evine gittiği gibi, kız evinden de aynı gece kına yakıldıktan sonra oğlan evine eğlenmeye gelinir. Buna “çiççi/cicci gitme” denilir. Oğlan tarafına giden bu kişiler geri gitmezler. Davul zurna eşliğinde verilen ikramları yerler ve eğlenirler. Talepleri olduğunda hemen yerine getirilir. Eğer yerine getirilmezse gelin almaya gidildiğinde oğlan tarafının bir sorunla karşılaşma olasılığı vardır. İkram olarak daha çok rakı, meze, kavurma verilir.

Cicciler sabah erken saatte oğlan evinden ayrılır ve eğer iyi ağırlandıysa gelin alma esnasında kolaylık sağlarlar. Cicci gitme geleneğine araştırma yapılan bazı mahallelerde “konak gitme” de denilmektedir. Konak gelen kişiler silah atarlar, oğlan tarafından da bir kişi davul zurna eşliğinde onları karşılar. Bazen davul zurnacıya bahşiş verilir. Bir müddet oynanıp eğlendikten sonra, konak gelen kişiler, daha önceden belirlenmiş olan evlere gönderilir. Burada onlara yemek ikramında bulunulur. Uzak köy ve mahallelerden gelenler ise yatılı kalır. Bu yatılı kalan misafirler sabah erkenden, oğlan tarafı gelin almaya gitmeden, kız tarafına giderler.

•Cuma günü akşam köylüler ile muhtar bir araya gelirler, komşu köylerden gelecek konaklar kimin evinde ağırlanacak ise onlar belirlenir. Gelen konağın en

önündeki kişinin elinde para takılmış çubuk olur, bu para konağı karşılayana bahşiş olarak verilir. Cumartesi sabah katırlarla, atlarla düğün evine odun getirilir. Getirilen bu odunlar meydana dökülür. Davullar eşliğinde damat evinden odun getirilen meydana gelinir. İlk önce kim odun getirmişse o kişiye bahşiş verilir(K. K. 26).

- Düğün günü kız tarafından oğlan evine ciccı gelir: Oğlan evine yaklaşınca içlerinden biri yola yatar “ben hastalandım” der, oğlan tarafından birinin gelip bahşiş vermesi beklenir. Gelen kişi “bu hasta iyileşmez, götürün samanlığa atın” diyerek şakalar yapılıır(K. K. 10).

2. 1. 2. 5. 6. Düğün Yemeği

Ziyafet vermek Türk kültüründe her zaman önemini koruyan bir gelenek olmuştur. Yapılan ziyafetlerin amaçları çeşitlilik gösterse de misafire gösterilen önem her kesimde aynıdır. Misafire ikramda bulunmak düğün sahibinin şanıdır. Düğünlerde yemek vermek hem nezaketin hem de Türk misafirperverliğinin en önemli göstergesidir.

Geçiş dönemlerinde düzenlenen törenlerdeki dikkati çeken bir başka özellik de hemen her törende, törene gelen misafirlere töreni düzenleyenlerin yemek hazırlanıp sunmasıdır. Nitekim Türkler, İslâmiyet öncesi dönemden beri yaşamlarındaki her türlü değişikliği (dini, ritüelistik, özel, toplumsal, resmî, eğitimsel, meslekî vb.), geçiş törenlerini yemekli tören ve ziyafetlerle kutlamayı gelenek hâline getirmişlerdir(Özdemir, 2005: 185).

- Araştırma yapılan mahallelerde de genellikle, keşkek, kuru fasulye, nohut, pilav, mısır çorbası, sütlaç ve tatlı ikram edildiği ifadelerine rastlanmıştır.

- Gölalan mahallesinde düğünden önce davul zurna eşliğinde keşkeklik buğday dibekte dövülür. Dövülen buğdayın yarısı düğünden bir gün önce öküz arabasıyla kız evine gönderilir. Buğdayın dövüldüğü dibek taşının yanına bir sıruk dikilir. Bu sıruğa düğün evi olduğunu belli etmek için üç ya da beş metrelik basma kumaş asılır. Daha sonra bu kumaş ihale ile satılır. Elde edilen para dibeği döven kişilere verilir(K. K. 10).

- Kozlu ve Kızıloğlak mahallesinde düğün yemeği olarak etli kazan pilavı yapılıır, ayran ve zerde tatlısı ile birlikte ikram edilir.

•Başkonak mahallesinde ciğer, bulgur ve sirke ile yapılan ekşi çorba, fasulye, patates yağılısı, börek, buyran¹⁰ ve baklava ikram edilir.

2. 1. 2. 5. 7. Damat Tıraşı

Düğünlerde gelinin hazırlanmasına ve süslenmesine verilen önem damada da gösterilmektedir. Bu hazırlanmanın en önemli aşaması da damadın tıraş olmasıdır. Damat, gelini almaya gitmeden önce tıraş ettirilir. Damada yapılan bu tıraşın, erkeklerin düzenli olarak yaptıkları tıraştan farkı yoktur ancak damada yapıldığı için tıraşın yöntemi de maddî yönü de değişmektedir. Çünkü damat tıraşı düğün töreninin en önemli unsurlarından bir tanesidir.

Çalışma yapılan mahallelerden Kozlu mahallesinde damat tıraşına dair şöyle bir uygulamaya rastlanmıştır:

•Eskiden düğün sabahı oğlan evinde, damat tıraşa çıkarılırdı. Düğünün olacağı meydana damat getirilir, bir sandalyeye oturtulurdu. Gelinin işlediği en güzel kanaviçe¹¹ işlemeleri damadın omzuna atılırdı. Berber gelip “bıçak kesmiyor” diyerek bağırır ve bıçak parası isterdi. Berber sağdıçtan parayı aldıktan sonra damat orta yerde herkesin gözü önünde tıraş edilirdi. Şimdi damat berbere gitmekte hatta tıraş bile olmamaktadır(K. K. 25).

•Damat tıraşı, gelin almadan önce ya da gelin geldikten sonra meydana yapılırdı. Tıraş edene bahşiş verilirdi. Damada da hediyeler verilir ve silahlar atılırdı(K. K. 26).

2. 1. 2. 5. 8. Gelin Alma

Gelin olacak kızın, baba evinden alınarak oğlan evine götürülmesine “gelin alma” denir.

Düğün günü damat tıraşı yapıldıktan sonra gelinin bineceği vasıta da süsletirilir. Daha önceden kararlaştırılan bir yerde buluşulup konvoy hâlinde gelin almaya gidilir.

¹⁰ Büyük bir sini içerisinde pilav üstü et getirilir ve ortaya konulur. Kaşıkla almak suretiyle ortadan yenilir.

¹¹ El işleri için kullanılan seyrek dokunmuş keten bezi. Bu bezin üzerine yapılan işleme.(TDK)

Kız evi, kızını vereceği için hüzünlü, oğlan evi ise aileye birinin katılacağı heyecanı ile mutludur.

Gelin alma, gelinin baba ocağından alınıp oğlan evine götürülmesi sırasındaki uygulamaları içerir. Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü, düğün başladıktan sonra geçen üçüncü veya dördüncü güne rastlar. Bu gün genellikle pazar günüdür. Pazar sabahı erkenden kız evinde gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden konvoy olarak hareket eden gelin alıcılar, öğle olmadan eğlence ve oyunlarla, davul zurna ile kız evine gelirler. Evin önünde oyunlar oynar, halaylar çekerler. Bu günde, kız evinden kimse oyunlara katılmaz. Pek çok yörede kız evine yaklaşan gelin alıcılara, kız tarafı, çeşitli oyunlar yapar, zorluklar çıkarır. Gelin alıcılar geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır. Gelin, ana evinden uğurlanırken, bahtının açık olması, yeni evine bağlanması, uğur ve bereket getirmesi amacıyla annesi ve yakınları tarafından, geline çeşitli pratikler uygulanır. Gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy hâlinde davul zurnalarla mahalleyi veya köyü veya şehri dolaşırlar, gelini yeni evine türkülerle, oyunlarla, eğlencelerle getirirler(Başçetinçelik, 1998: 199).

Eskiden davul zurna eşliğinde erkek evinden kız evine gidilir, gelin giydirilirdi. Gelinin erkek kardeşi kırmızı kuşağı gelinin beline dolar, bunu üç kez tekrar ederdi. En sonunda da kuşağın üzerine düğüm atar ve gelin evden çıkartılırdı.

“Orta Anadolu’da ise gelin ata binmeden önce baba, kızının beline kırmızı kuşak bağlar. Bu kuşağa, “gayret kuşağı” denir. Gayret kuşağının amacı; kızın gelin gittiği evde tembellik yapmamasına, gayretli olmasına, işten kaçmamasına yöneliktir”(Tuna, 2006: 154).

Kırmızı kurdele bekâretin simgesidir ve gelinin baba ocağından tüm saflığıyla çıktığını göstermek için kullanılır. Bu işlemin üç kez tekrarlanması da üç sayısının kutsallığının önemini göstermektedir.

Gelin evden çıkarken başına şeker, leblebi, pirinç, buğday, darı serpilir. Bu işlem gelinin bahtının açık olması, bereketli ve uğurlu olması için yapılır. Buna da “saçı saçma” denir. Gelin davul zurna eşliğinde ata binerken, erkek tarafı da silahlar atar. Gelin, damat evine getirilir. Burada gelin attan inmeden önce kaynana veya kayınbaba geline “toprak bastı, ayakbastı” olarak adlandırılan bir hediye vermelidir. Bu hediye türü, ailenin varlık durumuna göre değişmekle birlikte tarla, koç, koyun, ev, araba, altın, para vesaire olabilmektedir. Bazen de kayınvalide ya da kayınbaba “Ne bağışladın?” sorusuna “Damdaki sarı kızı bağışladım” der. Gelin dualarla attan indirilirken kurban kesilir, kurbanın kanı, gelinin alınına sürülür. Gelin, akıtılan kanın üzerinden atlatılır.

Eve girmeden önce geline bardak kırdırılır. Bardak kırma işlemi, tüm anlaşmazlıklar, dargınlıklar ve gelinin kötü huyları dışarıda kalsın düşüncesi ile yapılır. Gelin eve girerken, kaynana daha önceden evde hazırlanmış olan şeker, leblebi, kuru üzüm, bozuk para dolu poşeti ile dışarı çıkar ve kalabalığın üzerine poşetin içindikilerden atar. İnanışa göre yapılan bu uygulama “bolluk-bereket” simgesidir. Genç kızlar atılan bu şekerlerden yerlerse kısmetleri açılır. Bu bir tür saç törenidir.

Araştırma yapılan mahallelerde gelin alma ile ilgili şu ifadelere rastlanmıştır:

- Gelinin dinine bağlı olması ve bereketli olması için koltuğunun altına Kur'an ve ekme konur. Gelinin tatlı dilli olması amacıyla eve girmeden önce kaynana geline tatlı yedirir. Gelinin doğurgan olması için, eve girince kucağına çocuk verilir. Gelin eve girdikten sonra yemekler yedirilir. Gelin, damatla beraber bir odaya alınır. Bu işi yenge kadın yapar. Damat, geline yüz görümlüğü olarak para veya altın takana kadar gelin duvağını açmaz ve konuşmaz. Yüzgörümlüğünü alan gelinin duvağı açılır. Damat ve gelin iki rekât namaz kılar. Bu gece edilen duaların hepsinin kabul olacağına ve bütün günahların affedileceğine inanılır. Damat önde gelinliğin üzerinde, gelin damattan bir adım geride damadın ceketinin üzerinde iki rekât namaz kılarlar(K. K. 25).

- Geline eskiden fistan ya da bindallı giydirilirdi, şimdi gelinlik giydirilmektedir. Gelin evden çıkarılınca ata bindirilir, eskiden duvaklar kırmızı renk olurdu, şimdi ise beyaz renkte olan duvak gelinin üzerine örtülür. Gelin, oğlan evine girmeden önce kaynata çağrılır, “geline ne veriyorsun?” diye sorulur, kaynata da damdaki ineğini, danasını verdiğini söyler, bu kapı bahşişi olarak verilirdi. Gelinin başından kuru üzüm, nohut, leblebi, şeker atılırdı, şimdi bu uygulama yapılmamaktadır. Düğüne gelen kadınlar da siyah peçe ile yüzlerini örterek ata binip gelirlerdi. Gelin kapıdan girerken koltuk altına Kur'an, eline yağ verilirdi, gelinin peşinden su dökerek eve girilirdi. Ateşin önüne gelin getirilip, üç kez ateş teptirilirdi, şimdi bu âdet de yapılmamaktadır(K. K. 1).

- Eskiden gelin at ile eve kadar getirilir, attan inerken erkekler görmesin diye, çarşaf gerilirdi. Gelin ile damat odaya konulunca kapı kilitlenir, kapının dışında sağdıç bekler ve çarşafı alıp kaynanaya götürürdü, damat da pencereden silah atardı(K. K. 5).

•Düğün pazar günü olurdu, akşama kadar davul zurna ile düğün evinde eğlence yapılırdı. Gelin almaya saat iki üç gibi atlarla gidilirdi. En önde bayrak olurdu, bu bayrağı da uzun boylu, yiğit biri taşırdı. Giderken “Doksan dokuz geldik yüz döneceğiz, emanetimizi verin” diye maniler söylenirdi. Gelin almaya damat gitmezdi. Gelin evinde kapı kilitlenir, bahşiş istenilirdi. Uğursuzluk sayıldığı için gelin almadan dönerken aynı yoldan gelinmezdi. Gelini attan damat indirirdi. Gelin attan inerken kaynata bir inek verdiğini söylerdi. Geline bereketli olsun diye testi kırdırılırdı. Yağ gibi geçinsin diye yağ sürdürülürdü. Ekmekli olsun diye eline ekmek verilirdi. Gelenlere bu ekmekten yedirilir, gelinin üzerine buğday, şeker atılırdı(K. K. 21).

•Gelin almaya gitmeden önce at süslenirdi. Gelin almaya akrabalar ve köy halkı giderdi. Gelinin bineceği at ile birkaç at daha olur, onlara da “döğüşü” denilirdi. Gelin alayı gelin evine geldiğinde kapı kilitlenir, bahşiş verilirdi. Geline bindallı, kırmızı kadife yelek ve ipek duvak giydirilirdi. Başına da altın liralara dizilmiş “tepelik” denen fes konulurdu. Erkek kardeşi, gelinin beline kırmızı kurdele yerine altın suyuna batırılmış kemeri takardı. Geline ait etek ve peştamal gibi giyeceklerin olduğu yastık pencereden atılır, kim bu yastığı kapıp kaynanaya götürürse bahşiş alırdı. Bu olaya “müjdecı yastığı” denilirdi. Yol kesene bahşiş verilirdi. Düğün günü eğlenceler olur, orta oyunu gibi gösteriler yapılırdı. Uğursuzluk sayıldığı için gelin almaya gidilen yoldan dönülmez, başka yoldan gelinirdi. Gelin eve girerken kaynata bir hayvanını bahşiş verir, geline boş bir bardak kırdırılırdı; bu bardağın da bir defada kırılması gerekirdi yoksa uğursuzluk sayılırdı. Gelinin başından aşağı şeker ya da madeni para saçılırdı. Eğer gelin ırmak üstünden geçecekse suyun sahibini kızdırmamak için, ırmağa mutlaka para atılırdı(K. K. 10).

•Gelin, oğlan evine kapıdan içeri girerken önüne boyunduruk konulur, gelinin güçlü olması için gelin boyunduruğun üzerinden geçirilirdi(K. K. 26).

•Gelin baba evinden bereketiyle çıksın diye üzerine buğday atılır. Oğlan evine girerken de koyun gibi olsun diye, koyun derisine bastırılırdı(K. K. 30).

•Gelin, oğlan evine girdiğinde ev halkından biri bir miktar çivi ve külü ocağa atar, bu şekilde evdeki uğursuzluğun, nazarın dağılacağına inanılırdı(K. K. 28).

2. 1. 2. 5. 9. Bağlanma (Damadın Bağlanması)

Düğün boyunca en hassas olan konulardan biri de damadın bağlanması düşüncesidir. Gelin ile damadın evliliğini istemeyen art niyetli kişiler tarafından yapılan veya yaptırılan, bir nevi büyü sonucu gelin ile damadın birlikte olamama durumuna “bağlanma” denilir. Bu işlemi yapmanın çok büyük bir günah olduğuna inanılsa da bağlanma olayının yapıldığı olaylara da rastlanmaktadır.

Bunun için de gerek düğün günü, gerek nikâh sırasında birtakım önlemler alınmaktadır. İmam nikâhı kıyılırken odada bulunan herkesin ellerini dizlerinin üzerine koymasını ve ellerini kenetlememesini istenir. Gelinin annesi veya yakınları düğün günü bilerek gelin ile damadı bağlayıp bu büyüye engel olmaya çalışır.

Araştırma yapılan mahallelerde tespit edilen uygulamalar şunlardır:

- Eskiden gelinin geçeceği yolun iki başına kurşun koyar ve gelin eve girmeden kurşunu ateşte eritirlermiş. Eritilen parçalar iyice karıştırılıp dondurulmuş. O zaman gelin ile damat bağlanır ve bu büyüünün çözülmesi de mümkün olmazmış. Bu nedenle gelin almaya gidilen yoldan dönülmezmiş. Gelin eve normal giriş kapısından değil, ahır kapısından ya da evin penceresinden girdirilirmiş(K. K. 1).

- Kaynak kişilerden Hayriye Türen, kendi düğününde, evin giriş kapısından değil camından içeri atlayarak eve girdiğini ifade etmiştir.

- Eskiden gelinin geçeceği yolun bir yanına kilit, bir yanına anahtar koymuşlar. Gelin alayı o yoldan geçtikten sonra kilidi anahtarla kilitlemişler ve bu kilidi kimsenin bulamayacağı bir yere gömmüşler. Bu olay sonrası gelin ile damadın bağlandığı, birlikte olamadıkları ve ayrıldıkları konuşuldu. Bu sebeple gelin almadan sonra aynı yoldan dönülmez(K. K. 25).

- Bağlanma olmasın diye düğünden evvel gelinle damadın beline, bir kuşağın içine, anahtarlı asma kilit kilitlenip konulur ve nikâhtan sonra bu kilit gelinle damat tarafından açılırsa bağlanma engellenmiş olur(K. K. 2).

- Dışardan biri bağlama yapamasın diye, gelinin eline yedi düğüm atılmış ip verirlermiş, gelin o ipi gerdekten önce kendisi çözermiş(K. K. 7).

- Bağlanma olmasın diye, kız evinde iken gelinin beline gizli bir kuşak bağlanırmış. Gelin bağlanan kuşağı gerdekten önce çözermiş(K. K. 33).

•Gelin baba evinden çıkmadan önce, gelinin eline kilit yapıp verirlermiş. Damat o kilidi gerdekten önce açarmış, böylelikle bağlanma olmazmış(K. K. 16).

•Bağlama yapmak isteyen biri, gelin olacak kızı haberi olmadan ipten ve iğneden atlatıp, o ipi iğne deliğinden geçirerek bağlama yaparmış. Bağlanan kişiyi hocaya götürürlermiş. Bağlanma yapılması sebebiyle köyde ayrılanlar olmuş(K. K. 7).

Bağlanma için alınan önlemler bunlarla bitmemektedir. Şişman, Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar adlı yazısında şu bilgileri aktarmıştır:

Örneğin mezarlıktan bir mezar başlığı alınarak çiftin yatacağı yatağın altına konulursa büyü bozulur. Demircinin örsü gelin ve güveyin etrafından üç kez dolaştırılırsa büyü yine bozulmuş olur. Diğer bir uygulamaya göre ise boş bir un çuvalı hiç silkelmeden oklava ile birlikte yatağın altına konulursa büyü bozulmuş olur. Bağlanma olayından erkek etkilendiği için, güveyin bir arı kovanının üzerinden üç defa atlatılmasıyla da büyü etkisini kaybeder ve bağlanma çözülür. Bağlama büyüünün ortadan kaldırılmasında en etkili yol ise büyü yapan kişinin yaptığı büyüü kendisinin çözmesi ve bunu ortadan kaldırmasıdır(2002: 458-459).

2. 1. 2. 5. 10. Nikâh/ Gerdek

Resmî nikâh ve imam nikâhı olmak üzere iki tür nikâh vardır. Resmî nikâh, devletin görevlendirdiği bir kişi tarafından, şahitlerin huzurunda atılan imzalarla gelin ile damadın yasal olarak evliliklerinin gerçekleştirildiği nikâhtır. Resmî nikâh, önceden belediye başkanları tarafından kıyılırken günümüzde nikâh memurluğu görevini icra eden kişiler tarafından kıyılmaktadır. Dinî nikâh (imam nikâhı, hoca nikâhı) ise Türk Medenî Kanunlarına göre geçerli sayılmayan, ancak insanların, gelin ile damada bir imam ya da dinî bilgisi kuvvetli olan bir kişi tarafından mutlaka kıydırıldığı nikâh türüdür.

Bu iki nikâhta da, Müslüman Türk toplumlarında kabul görmüş bir durumdur. Ancak kumalığın kabul görüldüğü yerlerde, erkek ikinci eşini imam nikâhıyla almaktadır. Çok eşli evliliğin yasak olması nedeniyle, birden çok kadınla evlenen erkek, yasadan kaçırıldığı yasak evliliğini dinsel kişinin tanıklığı ve ilanı ile bağlı bulunduğu topluma kabul ettirir. Hangi yolla yapılırsa yapılsın nikâhın amacı kadın ile erkeğin beraberliğini ilan etmek, toplumun gözünde geçerli saymak, kutlamak ve kutsamaktır.

Dini nikâhın araştırma yapılan mahallelerde şu şekilde yapıldığı tespit edilmiştir:

• Düğün gününün akşamında, oğlanın evinde nikâh yapılır. Hoca gelir, gelin ile damat abdest alır, nikâhın kıyılacağı odaya şahitlik yapacak kişiler de alınır. Hoca tarafından belli dualar okunur. Sonra hoca mihr¹² için ne istiyorsun diye sorar ya da hoca kendisi belirler. Geline “Aldın kabul ettin mi?” diye sorar. Gelin de “evet” diye cevap verir. Daha sonra gelin ile damada birbirlerini eş olarak kabul edip etmediklerini sorar, gelin ve damat da “evet” der ve bu işlem üç kez tekrarlanır. En son şahitlere de sorulur, onlarda “evet, şahidiz” derler. Ve nikâh gerçekleşmiş olur. Bu arada odada bulunanların ellerinin, dizleri üzerinde olması istenilir. Nikâh kıyıldıktan sonra evde bulunanlara tatlı ikram edilir. Daha sonra evde kimse kalmaz. Damat arkadaşları tarafından yumruklanarak gerdek odasına gönderilir. Odaya giren damat, gelini konuşurmak için yüzgörümlüğü verir ve duvağını açar. Yüzgörümlüğü bir küçük altın ya da bilezik olmaktadır. Çok sevap olduğu düşüncesi ve edilen duaların kabul olacağı inancıyla gelin ile damat iki rekât namaz kılarlar. Öncelikle hangisi diğerinin ayağına basarsa evde onun sözü geçer diye düşünülür. Bu yüzden gelin ile damada eşinin ayağına basması özellikle tembihlenir. Gelin evinden damat evine tatlı gönderilir, bu tatlıyı gelin ile damat gerdekten önce yerler.

• Mihr olarak gram altın verilir, genelde gelinin koluna takılan bilezikler mihr sayılır. Çok eskilerden mihr olarak koyun, inek gibi hayvanlar da verilirmiş(K. K. 20).

• Yüzgörümlüğü eskiden yoktu, kaynana ya da kaynata “ahırdan bir inek falan verdim” derdi. Şimdi ise altın zincir, bilezik verilmektedir(K. K. 9).

• Nikâh kıyılmadan önce, nikâh kıyacak kişi duvara bir bıçak saplar, bu gelin ile damadın mutlu olmaları ve kötü iyelerden korunmaları içindir. Bıçak nikâh sonuna kadar orada durur. Nikâh kıyıldıktan sonra bıçak oradan çıkartılır(K. K. 12).

Nikâhtan sonra gelinle damadın bir araya gelmelerine “gerdek” denilir. Gelinle damadın karı koca oldukları geceye “gerdek gecesi” ya da “zifaf gecesi”

¹² Müslüman bir erkeğin nikâh esnasında eşine vermeyi kabullendiği mal veya para.

denilmektedir. Sağdııcı, arkadaşları ve akrabaları tarafından yumruklanarak, ilahiler ve dualar eşliğinde damat gerdek odasına konulur.

Gelinin “masum” ve “temiz” olması bekâretle kıyaslanır. Bu çok önemli bir ölçüttür. Eskiden gelinin yanında gerdek gecesinde bir yenge bulunmuş. Gelin ile damadı el ele tutuşturup dışarı çıkar ve geceyi orada geçirmiş. Ertesi gün “çarşafa bakma” kontrolünü yapan yenge, haberi kız ve oğlan evine ulaştırmış. Bâkire çıkmayan gelin, baba evine gönderilmiş. Bu olaya bugün de araştırma yapılan bazı mahallelerde rastlanmaktadır.

- Karyola üzerine bir çarşaf onun da üzerine bir tülbent serilir. Kaynana, elti ya da gelinin yengesi çarşafı kim görecekse, bakar ve çarşafı dışarı verir. Duvak sabahı damat, gelini almadan kız evine gider. Eğer gelin, temiz çıkmışsa, damat bir mendilin içine boncuk koyar ve bunu müjde olarak gelinin annesine verir. Damat yemek yemez, kaynana bahşış verir. Kaynana da damada giderken, teşekkür anlamında, işlemeli bir mendil verir. Eğer gelin temiz çıkmamışsa zaten damat, kız evine gitmez(K. K. 25).

- Gerdek gecesini damat tavuk keserse, gelin kız çıkmadı derler ve kızını geri gönderirler. Eğer kız çıkarsa damat silah atar(K. K. 14).

Araştırma yapılan mahallelerden birkaçında, düğünden sonraki gün gelinin, anne babasının evine el öpmeye götürüldüğü tespit edilmiştir.

Düğünden sonraki gün gelinin hiçbir iş yapmaması gerekir. Aksi hâlde tüm ömrü boyunca koşturur ve hiçbir işini yetiştiremez düşüncesi hâkimdir.

- Düğünden sonraki sabah damat, gelinin baba evine dövülerek, yumruklanarak götürülür, damat giderken yanında bir tepsi baklava götürür. Damat yemek yemez, kaynanasından bahşış ister. Damadın ayakkabısı saklanır, damattan da bahşış istenir(K. K. 23).

2. 1. 2. 6. Düğün Sonrası

Araştırma yapılan mahallelerde yenge denilen kadın da gelinle birlikte, oğlan evine gider ve orada kalır. Ertesi gün çarşafı kontrol edip kızın bekâretini onayladıktan sonra kendi evine döner. Günümüzde bu âdetin uygulanmadığı ifadelerine rastlanmıştır.

2. 1. 2. 6. 1. Duvak/ Duvak Açma/ Duvak Töreni

Gerdek gecesinin ertesi günü yapılan eğlenceye “duvak” denilir. Gelinin evinde konu komşu, tanıdıklar toplanarak eğlence düzenler ve yemek yerler. Duvağa kadınlar katılır, genç kızlar katılmaz. Kadınlar duvak gününde gönüllerince eğlenirler. Geline gelinliği giydirilir ve misafirlerin yanına yüzü duvaklı bir şekilde gelir. Gelin bir sandalyenin üzerine çıkartılır. Bir süre öylece bekletilir. Gelinin yüzünün ve alnının açık olduğunu göstermek için duvak açma töreni yapılır. Çünkü gelin gerdekten yüzü ak çıkmıştır. Amaç gelinin bekâretini kutlamaktır.

- Düğün günü “Yarın duvağa buyurun” diye gelinin başından aşağı sabun saçılarak davet yapılmış, duvak gününe kadınlar gelirmiş. Kaynana çarşafı orta yerde herkese göstererek “Falan köyden düve gelmiş filan köye, düveyi kurt parçalamış” diye mani söyler ve çarşafı beline dolayarak orta yerde oynarmış. Çarşaf on günden kırk güne kadar saklanırmış(K. K. 2).

- Duvak sabahı yeni gelini, eltisi çeşmeye götürürmüş. Gelin çeşmenin üstüne para koyarmış. İşinin su gibi gitmesi amacıyla çeşmeden bir bidona su doldurmuş. Bu suyu da döke döke eve getirirmiş. Gelinin çok işi olmasın, yoksa işi hiç bitmez düşüncesiyle geline üç gün iş yaptırılmazmış(K. K. 25).

- Kaynak kişilerden Gülperi Şişman duvak açma töreni ile ilgili şu ifadelerde bulunmuştur: “Duvak açma bizim köyde hiç olmamış. Düğünden ertesi gün gelin temiz, pak çıktı diye gelinin, baba evine haber gönderilir. Geline ilk sabah hamur yoğurtulur, ekmek yaptırılır. Gelinin bereket getirmesi için yapılan bu ekmek herkese yedirilir(K. K. 28).

- Geline duvak günü temizlik yaptırılmaz, eline süpürge verilmez, yoksa süpürge gibi sürünür derler. Çarşaf, duvak günü kaynana tarafından gelenlere gösterilir. Çarşaf herkes tarafından mutlaka görülmelidir. Çarşafı görmeyenler dedikodu yaparlar. Çarşaf gösterme olayından sonra eğlence olur, kadınlar oynar. Duvak günü gelinin kâkülü kesilir, cebine konulur. Bu kâkül ölünce de kefenine sarılır; baba evinden gelinliğiyle gelen gelinin, bu evden de kefeniyle çıktığının ispatı düşüncesi hâkimdir(K. K. 17).

2. 1. 2. 6. 2. Gerilik Gitme/Yedilik

Gerilik, gelin ile damadın evlendikten üç, beş ya da yedi gün sonra, kızın baba evine götürülmesine ve kız tarafının, oğlan tarafına düzenlediği yemeğe verilen addır. Gelin, babasının evine, ailesinin elini öpmeye götürülür.

Araştırma yapılan mahallelerde “geriliğe gitme, yediliğe gitme, gelini el öpmeye götürme, evirliğe gitme, evelleme” gibi adlarla bilinen bir gelenektir. Düğünden bir hafta sonra kız tarafı, erkek tarafını yemeğe alır. Daha sonra da erkek tarafı, kız tarafını yemeğe almaktadır.

“Samsun’da da düğünden birkaç gün sonra kızın ailesine “geriliğe gitme” âdeti uygulanır(Şişman, 2002: 443-465).

- Düğünden bir hafta sonra damat, annesi ve babası ile birlikte eşini, baba evine götürür, yemekler yenir, gelinin ya da damadın ayakkabısı, kız evi tarafından saklanır ve damattan bahşiş istenir (K. K. 4).

- Düğünden sonra yedilik, yediliğe gitme olur. Gelin, baba evine el öpmeye götürülür. Damadın ayakkabısı saklanır, bahşiş istenir, damat bahşişi verir ve ayakkabısını geri alır. Oğlan tarafından birisi, gelininin aklının, baba evinde kalmaması için, kız evinden kaşık, çatal gibi bir şeyler alır. Damat yemek yemez, kaynanaya naz yapar, “damat bir şey istiyor” derler; kız annesi de “kapıdaki armut ağacı senin, damdaki buzağı senin, on kök fındık senin gel topla” diyerek birtakım bahşiş verir(K. K. 20).

- Bizim köyde bir hafta sonra gelini baba evine götürmeye “Evelleme” denilir. Damada özel yumurta hazırlanır. Yumurtayı kırıp, tavada pişirip getirirler. Damadın bu yumurtayı yemesi şarttır. Damat yemek yemez, gelinin annesine “damat küsmüş, gönlünü yap” derler. Kaynana da “kızımı verdim dana ne yapayım” der, sonra bir kiraz ağacı veya koyun hediye eder. Damadın ayakkabısı kız evi tarafından saklanır. Eğer ayakkabı saklanırsa damat aptal, ayakkabıyı saklayamazlarsa damadın gözü açık, iyi derler(K. K. 10).

- Gölalan mahallesinde yedilik gitmede, gelinin baba evinden kaşık, çatal gibi metal bir eşya alınır, gelinin getirildiği düğün evinin çatısına atılır. Bu âdetteki amaç, gelinin geldiği bu yeni evde çakılı kalması düşüncesidir(K. K. 29).

- Gelinin yeni geldiği evine, yuvasına bağlanması, baba evinde gözünün kalmaması düşüncesi ile geriliğe gidildiğinde gelin, baba evinde kalan elbise, ayakkabı gibi eşyalarını da alır(K. K. 28).

Aile ziyaretlerinden sonra gelin, oğlan tarafının yakın akrabalarına da el öpme ziyaretine götürülür. Bu ziyaretler sırasında gelin “bohça” “dürü” denen hediye paketleri götürür. Bu bohçaların içinde genellikle kızın çeyizinden havlu, başörtüsü, patik gibi malzemeler olur. Ev sahibi de giderken gelinin eline para tutuşturur.

2. 1. 2. 6. 3. Söylemezlik/Yaşmak Tutma

Gelinin kaynatasıyla hiç konuşmamasına “söylemezlik” denir. Bu söylemezlik durumu uzun yıllar devam edebilir. Hatta yıllarca kaynatasıyla hiç konuşmayan gelinler olduğu da bilinmektedir. Bazı mahallelerde gelin kaynatasının karşısına yaşmak takmadan çıkamaz, bu bir saygı göstergesidir.

Söylemezlik geleneği Doğu Karadeniz’de “gelin tutma” olarak adlandırılmaktadır. Gelin, evin büyüklerinin yanında, onlar izin verene kadar konuşmaz. Sadece evin büyükleri değil köyün ileri gelenleri ve yaşlılarının yanında da onlar izin verene kadar konuşması yasaktır. Bu durum büyüklerin geline bahşiş vererek konuşmasına izin vermesine kadar devam etmektedir(Abanoz, 2016: 43).

Araştırma yapılan mahallelerden Kozlu ve Gökçepınar mahallesinde söylemezlik âdetinin hiç olmadığı, diğer mahallelerde ise eskiden yapıldığı tespit edilmiştir.

- Eskiden gelin kaynata ile hiç konuşmaz, yemek yemezmiş. Yaşmak yapar öyle gezermiş. Şimdi böyle bir âdet uygulanmamaktadır(K. K. 1).

- Çok eskiden söylemezlik âdeti vardı. Gelin, kaynata ve yakın komşularının da büyük erkekleri ile konuşmazdı, Ta ki kaynata “Gel elimi öp, basma alacağım, etek alacağım” gibi bahşiş verip elini öptürürse gelin konuşurdu. Bahşiş vermeyip, elini öptürmeyen kaynatayla, ölene kadar konuşmayan gelinler olmuştur. Gelin kaynata yanında yaşmak yapardı, onların yanında yaşmak hep ağızda kapalı şekilde kalırdı. Gelin onların yanında yemek yiyemez, çocuk sevemezdi. Yoksa gelin terbiyesiz derlerdi(K. K. 10).

2. 1. 2. 6. 4. Akrabalık Terimleri

Gelinle damadın evlenmesi ile birlikte iki taraf için de yeni akrabalıklar oluşur. Bu akrabalıklar toplumun oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Kurulan her yeni aile yeni bir akrabalık ilişkilerini de beraberinde getirmektedir.

Evlilikle beraber kan bağına dayanmayan akrabalıklar da kurulmuş olur. Bu akrabalıklar toplumun oluşumunda önemli paya sahiptir. Günlük yaşamımızda akrabalık terimlerini akraba olmadığımız insanlar için de kullandığımız olur. Akrabalık terimleri, terimin simgelendiği kimse ile terimi kullanan arasındaki ilişkinin bir ifadesidir. Günlük yaşamın akışı içinde kullanılan akrabalık terimleri yalnızca konuşan kimseye göre konuşulan ya da adı edilen kişinin statüsünü belirtmekle kalmıyor, aynı zamanda başka bir söz yöneltme biçimi bulunmayışı nedeniyle de önem taşıyor(Altun, 2004: 310-311).

Araştırma yapılan mahallelerde tespit edilen akrabalık terimleri şunlardır:

Abi: Ağabey, büyük erkek kardeş.

Ebe: Büyük anne, nine, anneanne veya babaanne

Dünür: Kız görmeye giden kimse, görücü. Gelin ve damadın ailelerinin birbirinden bahsettikleri lakap

Teyze: Annenin kız kardeşi

Kaynana, kayınvalide: Kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi.

Kaynata, kayınpeder, kayınbaba: Kocaya veya kadına göre birbirlerinin babası.

Eş, bey, hanım, hatun: Karı-koca

Gelin, yenge: Dayı, amca, ağabeyinin eşi

Damat, güveyi: Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad, güveyi.

Görümce: Bir kadının kocasının kız kardeşi

Kayınbirader: Gelinin erkek kardeşi

Kayın: Bir kadının kocasının erkek kardeşi

Kayınço: Gelinin erkek kardeşi

Baldız: Erkeğe göre eşinin kız kardeşi

Elti: Kardeş eşlerinden her birinin ötekine göre adı

Enişte: Bir kimsenin kız kardeşinin veya kadın hısımlarından birinin kocası(TDK).

2. 1. 3. Ölüm

Kur'an-ı Kerim'de "Her canlı ölümü tadacaktır" (Ankebut, 29/57). denilmektedir. Bu sondan kaçış yoktur. Semavî dinlere göre ölüm, bu dünyanın sonu iken bir başka dünyanın başlangıcıdır. İslâm inancına göre insan öldükten sonra gömülür ve bedeni de toprak altında çürür; ancak ruhu sonsuza kadar yaşar. Öldükten sonra bedenden ayrılan ruh tekrar bedene döndürülür. İslamiyet'te öldükten sonra dirilme inancı vardır. "Siz cansız iken size can veren Allah'ı nasıl inkâr edersiniz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz"(Bakara, 2/28). denilmektedir.

"Doğum ve evlenme, insan hayatının geçiş dönemlerinin evreleri olduğu gibi ölüm de bu evrelerin sonucusudur. Ölüm, somut olarak, insan yaşamının sona ermesidir, ama insan topluluklarının inanış ve törenlerinde, bu olayda doğum ve düğün gibi bir "geçiş" aşaması değerini taşır; ölümden sonra da ölümlerin yaşayanlarla ilişkileri, alışverişleri süregitmektedir"(Boratav, 2013: 221).

Ölümden kaçınılmayacağı bilirse de, ölüm gerçekleşinceye kadar hasta kişiden ümit kesilmez. Araştırma yapılan mahallelerde de ölüm anındaki hasta kişi için de "Çıkmamış candan ümit kesilmez" atasözü ile bağlantılı ümit hâkimdir.

Dünyadaki bütün varlıklar için ölüm hem kaçınılmaz hem de sarsıcı bir sonudur. Ölen bir insan tekrar dünyaya gelemediği için ölümün mahiyeti ve sonrası hakkında ancak ilahi dinlerin verdiği bilgiler kadar malumat sahibi olabilmekteyiz. İlahi dinlere göre ölüm; ahiret âlemi olarak adlandırılan bir başka boyuta/mekâna geçişi simgelemektedir. Bu anlamda ölüm, ölümsüzlüğün geçiş kapısı olarak da değerlendirilebilir(Şişman, 2002: 460).

Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu, ölüm çevresinde toplanan pek çok âdet ve işleme yaygınlık kazandırmıştır. Bunları başlıca üç grupta toplayabiliriz: Ölüm öncesi, ölüm sırası ve ölüm sonrası.

2. 1. 3. 1. Ölüm Öncesi

Ölüme dair inanış ve uygulamalara, insanoğlunun engel olamadığı ölüm karşısındaki acizliği yön vermiştir. Bu acizliğinin farkında olan insanoğlu, kaçınılmaz sonu kolaylaştırmak için birtakım pratikleri kendisine rehber edinmiştir.

İnsanoğlunun fizyolojik ve psikolojik durumuna göre, ölüm olayını haber veren bazı durumların meydana geldiği düşünülmektedir. Meydana gelen bu durumlar karşısında insan, ölüme karşı önlem alma ve ölümü az da olsa uzaklaştırma çabasına girmektedir.

“Hayatın son anı olan ölüm, insanı çaresiz bırakan ve sırrına erişilemeyen bir geçiş dönemidir. Ölüm karşısında aciz kalan insan, çevresinde olan olayları ölümün ön belirtisi olarak düşünmüştür. Dolayısıyla insan kendine ölümü hissettiren olaylardan ve nesnelere uzak durmuştur”(Örnek'ten akt, Saraç, 2017: 187).

2. 1. 3. 1. 1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler

Ölüm düşüncesi ile kendini baskı altında hisseden insan, alışılmışın dışında bazı davranışları, araç gereçlerin değişik biçimde kullanılışlarını, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, rüyalarındaki görüntüler ile hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün işareti ve bir ön belirtisi saymıştır.

“İnsan yaşamının kaçınılmaz sonu olan ölümü engellemek, geciktirmek ya da önceden bilebilmek, bireyin düşüncesini hep meşgul etmiştir. Bunun için birtakım önlemler almış, bazı davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Kimi zaman da çevresinde gördüğü veya duyduğu kimi nesnelere ya da olayları ölümün habercisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır”(Başçetinçelik, 1998: 244).

• Aynanın yere düşüp kırılması ölümün habercisi sayılır. Aynı zamanda kırıldığı eve yedi yıl uğursuzluk getirir.

• Makasın ağzının açık kalması, ölümün veya kavganın olacağına işaretidir. Açık makas kefen biçileceğinin işaretidir.

Hayvanların ölümü önceden haber verdiği düşüncesi de çok yaygın inançlardandır. Hayvanların insanlardan farklı sezme yetenekleri vardır. Kötü olayları sezerler ve bazı davranışlarıyla bu sezgilerini haber verirler. Bazı hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareketleri, uçuş yönleri, alışılmışın dışındaki davranışları, yaklaşan bir ölümün ya da felaketin ön belirtisi sayılmaktadır. Bu inanmaların içinde en yaygın olanı “baykuş” ile ilgili olmaktadır.

• Damda baykuş öterse o evden ölü çıkacaktır(K. K. 24).

• Karga öterse uğursuzluk sayılır. Yıldız kaydığında biri ölecektir çünkü herkesin bir yıldızı vardır. Öldüğünde yıldızı da kaymaktadır(K. K. 22).

• Köpek ulursa ölüm olacaktır. Ölü olmaması için, köpek ulduğunda evdeki herhangi bir ayakkabı ters çevrilir(K. K. 19).

• Katır/eşek anırması iyi değildir, uğursuzluk sayılır(K. K. 30).

• Damdaki hayvanlar huzursuz davranışlar sergilerse ölüm olacak diye düşünülür.

• Ayakkabı, terlik ters çevrilirse, evden ölü çıkacağına inanılır. Bu sebeple ters çevrilen ayakkabı, terlik hemen düzeltilmelidir(K. K. 9).

“Anadolu’da birtakım davranışlar, olaylar, sesler, rüyalar, alışılmamış durumlar, ölüm işareti, ölümün ön belirtisi olarak yorumlanır”(Artun, 2010: 187).

Ölen bir yakınını rüyada görmek, düşü göreni çağırması ya da bir başkasını çağırması, alıp bir yere götürmesi, onun öte dünyaya birini götüreceğinin belirtisidir.

Rüyada birisinin öldüğünü görmek, öldüğü görülen kişinin ömrünün uzayacağına dalalettir.

2. 1. 3. 2. Ölüm Sırası

Ölmek üzere olan hastaya “can veriyor, can çekişiyor, canını teslim ediyor, canı çıkıyor” denilir.

Hastanın öleceği kesin olarak kabul edildikten sonra yanında bulunanlar birtakım uygulamalarda bulunurlar. Bu uygulamalar genellikle dinî içeriklidir. Bu uygulamaların bazıları hasta rahat ve huzurlu can versin diye yapılırken bazıları da ahirete imanlı göçsün diye yapılmaktadır. Ölecek olan kişi son kez tüm sevdiklerini görür ve helâllik ister.

Ölecek hastaya su verilir. Bunun sebebi ise ölüm öncesindeki harareti nedeniyle su ihtiyacının belirmesi ve şeytanın bu durumu fırsat bilerek kişiyi son bir kez aldatmak istemesidir. Şeytanın, çok susamış olan hastaya imanı karşılığında su vererek kandıracağına inanılır. Su içemeyecek durumda olan hastaların dudakları pamukla ıslatılır. Bu işlem varsa zezem suyu ile yapılır.

Hastanın yanında bulunan yakınları, yüksek sesle kelime-i şehadet getirirler ve hastanın da getirmesi için telkinde bulunurlar. Hastayı yalnız bırakmaz ve yanında

beklerler. Kur'an okurlar ve hastaya tövbe ettirmeye çalışırlar. Can çekişen hastanın yanında yüksek sesle ağlanmaz, çığlık atılmaz. O zaman can geri döner, hasta kırk gün can çekişir diye düşünülmektedir. Hastanın üstüne Yasin-i Şerif ne kadar çok okunursa ruhunu o kadar rahat teslim eder inancı hâkimdir.

- Ölecek olan insanın ya da hasta olan birisinin öleceği zaman tırnakları morarır, hırıltılı nefes alır.

- Göz cevherleri dökülüyor derler. Gözlerindeki ışık kaybolur(K. K. 20).

- Göz seğirmesi iyi sayılmaz, ölü çıkacak derler(K. K. 26).

- Canını veremeyen hastanın uzakta olan çocuğunu beklediği söylenir ve o çocuğunun hırkasını, yeleğini üzerine atarlar. Böylece kolay can vereceği düşünülür. Kızıloğlak mahallesinde bu şekilde canını teslim eden birinin olduğu ifade edilmiştir.

- Ölecek kişi canını veremezse “Herkes çok eziyet etti, onların ahını çekiyor” denilmektedir.

- Hasta kişi canını veremiyorsa, “can aldıysa ya da birinin canını yaktıysa, çilesini çekecek” derler. Helâllik alacak ancak o zaman canını verebilir diye düşünürler(K. K. 21).

- Kozlu mahallesinde görüşülen kaynak kişi tarafından, canını veremeyip helâllik aldıktan sonra canını teslim eden biri olduğu ifade edilmiştir.

- Hasta canını veremiyorsa ve dargın olduğu biri varsa, o kişinin eli yıkanır o yıkanılan su ölecek hastaya içirilirse, rahat can vereceği düşünülür(K. K. 10).

- Canını veremeyen birinin geçmişine bakılır, hayvana, komşuya eziyet etmiş mi, tarla sınırını geçmiş mi, aksi biri mi diye konuşulur(K. K. 12).

- Çok hasta olan birinin, birdenbire oldukça iyileşmesi öleceğine yorulur.

- Ölecek olan hastanın vasiyetini sormak farzdır.

- Ölecek kişinin son istekleri yerine getirilir.

- Günahı çok olan insana Azrail kötü görünür ve kişi canını zor verir. Ancak ameli iyi olan kişinin karşısına Azrail melek olarak çıkar ve kişi canını kolay verir düşüncesi hâkimdir.

- Cesedin gözleri açık kalırsa, peşinden birini götüreceği denilmektedir.

•Eğer ölen kişinin eti, çok yumuşaksa peşinden biri daha ölecek diye düşünülür(K. K. 26).

Ölümden hemen sonra yapılan işlemler içerisinde en yaygın olanları; ölünün gözlerinin kapatılması, başının kibleye çevrilmesi, ayaklarının yan yana getirilmesi, ellerinin yanlara ya da göbek üzerine konulması, karnına bıçak, demir, makas, bakır ve benzeri âletlerin konulması, bulunduğu odanın pencerelerinin açılarak aydınlatılması ve başucunda Kur'an okunmasıdır.

Ölen kişi olabildiğince çabuk gömülmelidir. Kişi, sabahleyin ya da gece ölmüşse öğle namazına, öğleyin ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindiden sonra ölenler, o gece bekletilerek ertesi gün öğlen namazına gömülürler. Uzaktaki yakınlarının, cenaze törenine katılmalarını sağlamak amacıyla ölünün bekletildiği durumlar da vardır.

2. 1. 3. 2. 1. Ölüm Sırasındaki Âdetler

Ölüm anında yapılması gereken birtakım uygulamalar vardır. Bunların bir kısmı doğrudan cesetle ilgiliyken, bir kısmı da ceset çevresinde toplanmaktadır. Ölünün öteki dünyaya gönderilişine ön hazırlık niteliğindeki bu işlemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Hastanın öldüğünden emin olmak için nabzına bakılır. Nabzının durduğu el bileklerine bakılarak tespit edilir.

Ölüm gerçekleşince Besmele çekilerek gözleri kapatılır. Gözleri kapanmıyorsa, sağ ayağının başparmağı çekilirse ölü gözlerini kapatır denilir ve bu uygulanır. Gözü açık kalan ölü için “arkasından birini götüreceksin” ya da “gözü arkada kaldı” diye düşünülür.

Hasta ölür ölmez hemen yere indirilmez, beş on dakika bekletilir. Belki bayılmıştır, belki canı geri gelir düşüncesi hâkimdir. Bu nedenle de ayakları ve çenesi de beş on dakika geçtikten sonra bağlanır. On on beş dakikadan sonra yastığı başından alınır. Gözleri kapatılır. Ağzında takma dişler varsa onlar çıkartılır. Ağzı açık kalmasın, yüzü güzel görünsün diye düşünülerek, çenesi, başı etrafına bir bez sarılmak suretiyle bağlanır. Daha sonra ayakları bağlanır, düzgün hale getirilir. Çünkü soğuduktan sonra katılaştan ceset bir daha düzeltilemez. Eğer ölen kişi kadınsa kulağında, boynunda, kolunda bulunan takıları çıkarılır.

Ölünün üzerine konan bıçak ve makas demirin koruyucu özelliğine inanmanın göstergesidir.

“... demir olağanüstü varlıkların verebileceği zararlardan kurtarma gücüne de sahiptir”(Boratav, 2012: 54).

• Ölünün peşinden hemen biri daha gitmesin düşüncesiyle, ölünün yanına soğuk bir taş konulur ve bu taş bir müddet orada durur(K. K. 19).

• Odaya kedi, köpek gibi hayvanların girmemesine dikkat edilir.

• Ölüyü incitmemek ve ona narın davranmak gerektiği düşüncesi ile kıyafetleri ya yırtılır ya da makasla kesilir. Kıyafetleri farklı bir şekilde çıkartılmaya çalışılmaz.

Yapılan her bir uygulamanın bir anlamı bir sebebi vardır: Ölünün gözüne toprak kaçmasın, bu dünyada gözü kalmasın, çirkin ve korkunç görünmesin, ardından birini götürmesin, yıkanırken canlıymış gibi görünmesin gibi düşüncelerden hareketle ölünün gözleri kapatılır. Ölü yıkanırken ağzına su gitmesin, ölünün çenesi sarkmasın, ruhu yarılmasın, ağzına toprak dolmasın, içine şeytan girmesin gibi düşüncelerle çenesi bağlanır.

• Ölen kişi ruhunu, gülümseyerek ve azap çekmeden teslim ederse cennete gideceği inancı hâkimdir. Ancak azap çekerek ve bağırarak canını teslim ederse, amelinin iyi olmadığına inanılır ve cehenneme gideceği düşünülür.

• Gözleri açık ölen kişi için “Dünyaya doyamadan gitti, göreceği biri vardı onu göremeden hasret gitti” denilmektedir.

• Ölünün can verirken yüzü güzelleşmişse “Ölürken yüzüne nur inmiş” denilmektedir.

• Acı çekmeden çabuk ölen kişiler, iyi insanmış diye anılır ve anlatılırlar.

• Boğularak ve yanarak ölenlerin, ölürken çok zor can verdikleri, çok acı çektikleri düşünülür ve onlara sorgu sual olmayacağına inanılır.

• Savaşta, evinden uzakta iş başında ölenlere şehitlik mertebesi verildiği inancı hâkimdir. Şehitler ölmez aramızda yaşarlar, diye düşünülmektedir.

Ölüm, yok oluş değil yeni bir var oluştur. Ölümle birlikte kişinin ruhu bedenini terk eder ve ölenin yakınları cenaze hazırlıklarına başlar. Ölümün gerçekleşmesinden

sonra sırasıyla, ölüm olayının duyurulması, ölü yıkama, kefenleme, cenaze namazı kılma ve ölü gömme işlemleri yapılır.

2. 1. 3. 2. 2. Ölüm Olayının Duyurulması

Ölüm olayının duyurulmasında, ilk anda meydana gelen ağlama, bağırma sesleri etkilidir. Sesi duyan konu komşu eve toplanır. Olayı duyup hemen eve gelen konu komşu ölen kişinin yakınlarını teselli etmeye çalışırlar. Köyün imamı tarafından sela verilir. Sela verildikten sonra gerekli duyuru hoparlör vasıtasıyla köy halkına yapılır. Ölen kişinin kim olduğu, kimlerden olduğu söylenir ve cenaze namazının ne zaman kılınacağı hakkında bilgiler verilir.

- Eskiden yüksekçe bir taşın üzerine çıkılır ve ölüm haberi duyurulurdu. Şimdi ise ölüm haberi sela ile duyurulmaktadır(K. K. 19).

- Ölüm haberi komşu köylere, köy halkından gönüllü olarak giden iki kişi aracılığıyla ulaştırılırdı. Gönüllü olarak giden o kişilere de ölünün sevabına bahşiş verilirdi(K. K. 10).

2. 1. 3. 2. 3. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı ve Defin

Ölüm gerçekleşikten sonra sıra, ölüyü gömmek için yapılması gerekli olan dinî ve geleneksel işlemlere gelir. Bunlar yıkama, kefenleme, tabutun hazırlanışı, cenaze namazı ve defindir. Her şeyden önce ölüyü gömmek için acele edilir. Uzaktan cenazeye gelecek yakınları varsa ölünün bekletildiği de olur. Özellikle ikindiden sonra ölen kişilerin bir sonraki güne bekletildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte karanlık olduktan sonra gömme işlemi yapılmaz. Ölüyü defnetmek için ertesi gün beklenir.

2. 1. 3. 2. 3. 1. Yıkama

İslâmî kurallara göre ölü gömülmeden önce mutlaka yıkanmalıdır. Ölen kişi erkeksen yıkayıcı da erkek, kadınsa yıkayıcı da kadındır. Ölü yıkamayı meslek edinmiş ölü yıkayıcılar da vardır. Bu kişiler ölü sahibi tarafından verilen para ya da hediye karşılığı bu işi yaparlar. Parası olmayanı da “sevaptır” düşüncesiyle yıkarlar. Yıkama sırasında ölünün yanında az kişi bulunmalıdır. Çünkü köy halkı arasında, ölünün utanacağı düşüncesi hâkimdir. Eskiden yıkama işlemi evlerin bahçelerinde yapılırken günümüzde hastanelerin gasilhanelerinde yapılmaktadır. Günümüzde mezarlıkların ve camilerin içinde de gasilhaneler vardır.

Araştırma yapılan mahallelerin bazılarında da gasilhane ya da ölü yıkamak için özel yerler olduğu tespit edilmiştir. Ancak genellikle ölüm olayı hastanelerde olduğundan, yıkama işleminin de hastanelerde yapıldığı mahalle halkı tarafından ifade edilmiştir.

Camilerde teneşir tahtası denilen, ölü yıkamak için özel olarak hazırlanmış bir sedye vardır. Bugün modern gasilhanelerde teneşir tahtasının yerini ölünün yatırılıp yıkanacağı, mermerden masalar almıştır. Su ısıtmak yerine kombiler, şofbenler bulunmaktadır. Gasilhaneler ölüler için hazırlanmış bir tür banyo niteliğindeki yerlerdir. İçi karo taşlarla döşenmiştir. Eskiden bahçelerde ipler gerilip bu iplerin üzerine kilim, battaniye gibi şeyler serilerek ayrı bir mekân oluşturulmuş. Bu mekânda, kazanlarda sular kaynatılır ve camiden getirtilen teneşir tahtasında ölü yıkanır. Günümüzde gasilhanelerde belli bir para karşılığı bu iş yapılmaktadır. Ölüyü yıkayan kişi gerek para gerekse hediye verilerek mutlaka memnun edilmelidir. Yoksa ölen kişide hakkının kalacağı ve bunun da ölen kişi için hiç iyi olmayacağı düşünülmektedir.

Ölü yıkama işi gasilhanede değil de evde gerçekleşecekse, yıkamak için su dışında sabun, üzerine kapatmak için çarşaf, lif, kurulamak için havlu ve pamuk temin edilir. Bu malzemelerin tamamı yeni, yani hiç kullanılmamış olmalıdır. Kullanılan bu malzemelerden sabunu, ölüyü yıkayacak olan kişi, işi bittikten sonra giderken alır, bir daha o sabun kullanılmaz. Diğer malzemeler ise yakılarak imha edilir. Çünkü bunların sağa sola savrulmasının iyi olmadığı düşünülür. Ölü teneşire sırtüstü yatırılır. Üzerine “sırt örtüsü” denilen bir örtü örtülür. Yıkama işlemi örtünün altından gerçekleştirilir. Yıkama işlemi abdest aldırılarak başlar. Abdest aldirmaya önce yüzden başlanır, ağza ve burna su verilmez. Islatılan bir bez parmağa sarılır, burun ve ağız içi bu şekilde temizlenir. Daha sonra ölünün kolları yıkanır. Baş mesh edilir. Ayakları yıkanır. Abdest bittikten sonra bütün vücudu üzerine su dökülür. Yıkama esnasında her uzuv üç kez yıkanır. Sağ taraftan başlanır sonra sol taraf yıkanır. Ölünün vücudunda hiç bir yer kuru kalmamalıdır. Abdest aldirmeden önce yıkayıcı ölünün karnına yavaşça bastırır ya da ensesinden tutarak hafifçe kaldırır. Bu, ölünün vücudunda herhangi bir pislik kaldıysa onların da dışarı çıkması içindir. Yoksa abdest tutmaz diye düşünülür. Sonra ölünün gerekli özel bölgelerine pamuklar tikanır. Yıkama sırasında, her uzuv yıkanırken dualar okunur. Takma dişi ve herhangi bir cihazı varsa çıkarılır. Ölünün tırnak, saç ve sakalı kesilmez. Nasıl

öldüyse öyle gitmelidir inancı hâkimdir. Ölünün başına çörek otu serpilir. Saçlarına kına yakılır. İslami inanca göre, insanoğlu dünyaya anadan üryan gelmiştir, bu sebeple de ebedî âlemine de giderken anadan üryan olması gerektiği düşüncesi vardır. Kadın ölümlerinde yüzüğü, takısı varsa çıkarılır(K. K. 27).

2. 1. 3. 2. 3. 2. Kefenleme

İslam geleneklerine göre ölü kefenlenir ve kefeni ile gömülür. Kefenleme işleminin İslam gelenek ve yöntemlerine göre yapılması gerekir. Kefenlik bezin rengi beyazdır ve dokuz metre alınır. Alınan bezin cinsi çeşitlilik göstermektedir. Bazı kimseler başkalarına yük olmamak isterler. Bundan dolayı da ölmeye önce kefenlik kumaşını alarak, hazır ederler. Kumaş olarak alamayan da parasını hazır eder. Buna “kefen parası” denilir. Kefen parası genelde cenaze için kenara atılan paranın genel adıdır. Kefenlik kumaşın önceden hazırlanılmaması halinde, acılı aile bu iş ile ilgilenemeyeceğinden dolayı bu iş yakınları tarafından yapılır. Daha sonra cenaze sahipleri yapılan bu masrafların tamamını, kuruşu kuruşuna masrafı yapan kişiye öderler. Ödenmediği takdirde ölen kişinin ahirette acı çekeceğine inanılmaktadır.

“Yıkamadan sonra kefenleme işlemine geçilir. Kefenleme cinsiyete göre farklılık arz eder. Erkeklerde kefen kamis (gömlek), izar ve lifafe olmak üzere üç kattır. Kadınlarda bu saydıklarımızla beraber baş ve göğüs örtüsü ile beş kattır”(Bilmen’den akt, Saraç, 2017: 190).

Kefenleme işleminde erkek kefeni üç parçadan oluşmaktadır. Kefenleme işlemine gömlek giydirilmekle başlanır. Erkek gömleğinin uzunluğu boydan, dizin bir karış yukarısına kadardır. Makasla, başın geçeceği büyüklükte bir kesi açılır. Bunun üzerine ise, iki kat olacak şekilde, yirmi santimetre uzunluğundaki kefen ayaktan baş kısmına kadar örtülür. Kefenin uçları baş ve ayak kısmından bağlanır. Kabre girdiğinde böcekler falan girmesin diye kefenin arasına kâfurun veya naftalin konulur. Kefene gül suyu dökülür. Ölünün ellerinin içine ve saçına kına konulur. Mezara indirildiğinde baş ve ayakucundaki bağlar çözülür, ölünün yüzü açılarak kibleye doğru çevrilir. Buna “ölü kiblesi” denilir. Bu kible normal kibleden biraz daha sağa doğrudur(K. K. 27).

2. 1. 3. 2. 3. 3. Tabut

Kefenlendikten sonra, ölünün içine konulduğu sandığa “tabut” denir. Ölü tabut içerisinde taşınır. Tabut, hafif olması için kavak ağacından yapılır. Sağlam olması

için kestane ağacından da yapılabilir. Tabutun üzerine bir örtü örtülür. Bu örtüye “tabut örtüsü, Kâbe örtüsü, cenaze örtüsü, sal örtüsü” gibi adlar verilir. Genellikle bu örtü yeşil renktedir. Üzerinde Arapça Kur’an ayetleri ve dualar bulunur. Bu örtü Mekke’den getirtilebileceği gibi satın da alınabilmektedir. Komşusundan ya da yakınlarından da temin edilebilir. İşi bittikten sonra isteyen camiye bağışlar, ödünç alan geri verir, satın alan da evinde saklar. Bu örtülerin yerine, özellikle kişi vasiyet ettiyse, tabutun üzerine kilim, halı, seccade de örtülebilir. Ayrıca tabutun üzerine cinsiyetini belli etmek için; kadında baş tarafına yazma (başörtüsü) erkekte havlu konulur. Şehitlerin cenazeleri, vatani uğruna canını feda ettiği için Türk bayrağına sarılır. Gelinlik çağında ölen kızların tabutunun üzerine de gelinlik örtüldüğü görülmektedir.

Tabutu önden alıp arkaya doğru el değiştirerek taşırlar(K. K. 19).

Tabutu taşıyanlar, yedi adımda bir değiştirdi, şimdi ise bu uygulama yapılmamaktadır(K. K. 10).

2. 1. 3. 2. 3. 4. Cenaze Namazı ve Ölüyü Mezarlığa Taşıma

İslamiyet’e göre Müslüman olan herkesin cenaze namazı kılınır. Cenaze namazına kadınlar katılmaz. Yıkanan ve kefenlenen ölü, vakit namazlarının birinin ezan vaktinde evinden alınır. Evin önünde hoca bir konuşma yapar. Herkesten “helallik ister” buna “helallik alma” denilir. Hoca üç kez “Merhumu nasıl bilirdiniz?” diye sorar. “İyi bilirdik” denilir. Çünkü ölünün arkasından kötü konuşulmamalı düşüncesi hâkimdir. Hoca daha sonra “Hakkınızı helal eder misiniz?” diye sorar ve “Helal olsun” dindikten sonra hoca yaptığı konuşmayı bitirir. Herkes Fatıha suresini okur. Omuzlara alınan tabut camiye götürülüp musalla taşının üzerine konulur. Burada cenaze namazı kılınır. Namazdan sonra camide de helallik alma merasimi yapılır. Evdeki helallik alma olayı daha çok camiye gelemeyen kadınlar için yapılmaktadır. İmam camideki cemaate de, “Ey cemaat, bu ölüyü nasıl bilirdiniz?” diye sorar. Onlar da “İyi biliriz, Allah rahmet eylesin” diye cevap verirler. Bundan sonra cenaze, yakınları tarafından omuzlara alınarak mezarlığa götürülür. Günümüz şartlarında mezarlıklar evlerin yakınlarında olmadığından bu işlem cenaze nakil araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak bazı mahallelerde insanlar ölülerini hâlâ omuzlarında mezarlıklara taşımaktadırlar.

2. 1. 3. 2. 3. 5. Defin

Defin işlemi genellikle öğle ve ikindi namazlarından sonra gerçekleştirilmektedir. Akşam ölen kişinin cenazesi bir sonraki gün defnedilmek üzere bekletilmektedir.

Defin için gerekli ön hazırlık olan mezar kazma işlemi, defin zamanından kısa bir süre önce yapılır. Mahallelerde mezar kazıcılar vardır. Bu mezar kazıcılara ölü sahipleri para verirler. Ölü ile ilgili yaptırılan her işlemde, işlemi yapan kişi memnun edilmelidir. Aksi halde ölüye hakkı geçeceği düşünülür. Ölen kişinin boyu ölçülür. Bu ölçüden yirmi santimetre fazlası hesaplanır. Mezar iki metre boyunda bir buçuk metre eninde kazılır. Derinliği kadınlar ve erkekler için farklıdır. Kadınlar göğüs hizasına kadar ölçülürken erkekler göbek hizasına kadar ölçülmektedir. Kadınları mahremiyetlikleri nedeniyle daha derine gömerler. Mezar doğu- batı doğrultusunda, kible tarafında kalan kısım 30-40 santimetre toprak altından içeriye doğru kazılır. Bu bölümün adı “sapıtma”dır. Mezar tahtası yedi ya da dokuz tanedir. Mezarın yanına getirilen ölü, dualar eşliğinde tabuttan çıkarılarak gömülür. Mezarın içine iki ya da üç kişi girer.

- Kızıloğlak mahallesinde, nikâhın ölümle birlikte düştüğü inancı hâkimdir. Bu sebeple ölen kişi bayansa, kocası mezarına girmemeli hatta yüzüne bakmamalı diye düşünülmemektedir.

- Mezarın içinde bulunanlar sağ el altta sol el üstte olmak üzere ölüyü alıp mezara yerleştirirler. Ölünün başı kible tarafına gelecek şekilde olmalıdır. Sırtına toprakla destek yapılarak sağ tarafına doğru yatırılır. Kefenin baş ve ayak kısmında bulunan bağlar çözülür, ölünün yüzü açılır. Daha sonra mezar tahtaları dizilir(K. K. 3).

- Araştırma yapılan mahallelerde, eğer ölen kişi kadınsa, tabuttan çıkartılıp mezara indirme esnasında mahrem yerlerinin açılabilmesi ihtimaliyle, tabut etrafına çarşaf, branda ve benzeri örtülerin tutulduğu ifade edilmiştir.

Ölü mezara konulduktan sonra, bir kişi kalır diğerleri dışarı çıkar. Kalan kişi mezar tahtalarını yerleştirir. Sonra bu kişi de dışarı çıkar ve mezarın üzerine toprak atılır. Toprak atılan kürek elden ele dolaştırılmaz, yere konulur ondan sonra diğer kişi yerden alır. Herkes toprak atmak ister, çünkü tıpkı tabutu taşımak gibi bu işin de sevap olduğu düşünülmemektedir. Mezarın üstü, toprakla küçük bir tepe oluşturacak

şekilde kapatılır. Sonra üzerine su dökülür. Mezarın baş ve ayak tarafına yeri belli olsun diye tahta parçası konulur. Mezar taşı, üzerindeki toprak çöktükten sonra, mermerden yaptırılır. Toprağın çökmesi bir yıl sürer. Toprağı çökmeyenlerin iyi insan olduğu, imanlı Müslümanlar olduğu düşünülür. Mezar kapatıldıktan sonra sureler ve dualar okunur. Sonra imam ölüyle yalnız bırakılır. İmam ölüye talkın vermek için kalır. Çünkü İslam inancına göre, ölü gömüldükten hemen sonra sorgu melekleri mezara gelir.

“Ölü gömülüp duası yapıldıktan sonra imam, mezarın baş tarafına oturur ve ölenin sorgucu meleklerle vereceği cevapları kolaylaştırmak amacıyla ölüye birtakım şeyler söyler, bu işleme *telkin* halk deyiimiyle *tövbe talkın* denir”(Örnek, 2014: 302).

• Kürek elden ele verilirse, ilk onun evinden cenaze çıkar diye düşünülür(K. K. 26).

• Köylü gittikten sonra, hoca ayakta elleri bağlı olarak, mezara yönelip ölüye talkını verir. Ölünün akıbetini imamın hissedeceğini söylerler(K. K. 19).

• Talkın veren hoca mezardan sesler duysa da söylemez, çünkü hoca da ölür diye düşünülmektedir(K. K. 27).

• Talkın verildikten sonra mezardan bağırma sesleri duyanlar olmuş, o kişi için “toprak kabul etmedi, yaptıklarının azabını çekiyor” demişler(K. K. 21).

2. 1. 3. 2. 4. Devir ve İskat İşlemleri

“İslam inancında ölen bir kişinin yaşarken kılamadığı namazları, tutamadığı oruçları ve yerine getiremediği yeminleri için fakir fukaraya para verilmektedir. Bu işleme de “ıskat” adı verilmektedir”(Artun, 2010: 233).

Araştırma yapılan mahallelerde “ıskat” işlemine “devir” denilmektedir. Mezar başında ortaya koyulan bu para, hocaların arasında elden ele dolaştırıldığı için devir adını almıştır. Bu işlemde genellikle iki amaç düşünülür: Ölenin yakınları, ya ölen kişinin yerine getiremediği orucuna, yeminine, namazına ve benzeri borcuna karşılık olsun ya da günahları affolsun da ruhu rahatlasın diye devir işlemini yaptırmaktadır.

Araştırma yapılan mahallelerde eskiden devir işleminin yapıldığı ancak günümüzde bu uygulamanın yapılmadığı tespit edilmiştir.

• Camide cenaze kalkmadan önce, ne kadar borcu varsa o miktarda para çaputa bağlanıp cemaat arasında dolaştırılıyordu(K. K. 3).

• Bir gün ramazan orucunu yersen 61 gün kaza orucu şarttır. Bu işlem onun kefareti niyetine yapılır. Atmış bir kişiye fitre verilir, buna “saun” denilir. Ayrıca ölenin borçları için eskiden “aldım verdim” işlemi yapılırdı buna “yemin” denilirdi. Şimdi ise böyle bir uygulama yapılmamaktadır(K. K. 10).

2. 1. 3. 3. Ölüm Sonrası

Ölüm olayının ve defin işlemlerinin ardından, ölüye duyulan saygı ve sevgi neticesinde, yakınları tarafından yapılan, belli bir gelenek hâline getirilmiş çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bunlar daha çok geride kalan ölü yakınlarının kendilerine görev edindiği pratiklerdir. Ölülerini mezarda daha rahat yatırmaya, ruhu için ölenin adına iyi şeyler yapmaya ve ölüye olan sevginin bitmediğini göstermeye yöneliktir.

Bazı aileler ölü çıkınca cenaze evine gelen gidene helva ekmek dağıtırlar. Evde yemek yapılmaz, yemeği komşular getirir. Bu yemek mezarlıktan gelenlere ve evdeki konuklara dağıtılır. Ölenin ruhu için dağıtılan yiyeceklerden mutlaka yemek gerekir, çünkü bu işlem ölüye sevap kazandırır diye düşünülmektedir. Ölü defnedildikten sonra cenaze evinde Kur’an okunmaya başlanır. Bu okumalar eskiden kırk gün sürermiş. Bugün üç ya da yedi gün sürmektedir. Yedisinde, kırkında ve elli ikisinde büyük, yemekli mevlit yapılır. Buna ölünün yakınları, akrabaları ve komşuları iştirak eder. Erkekler için camide, kadınlar için evde okuma yapılır ya da evde ölen kişinin kadın-erkek tüm yakınları, komşuları için tek bir hoca ile okuma yaptırılır. Bu mevlit okutma her yıl ölünün sene-i devriyesinde tekrar edilir. Cenazeye ya da taziyeye gelen misafirler uğurlanmaz. Güle güle denilmez.

• Ölü gömüldükten sonra akşam namazı sonrası Kur’an okutulup gelenlere yemek ikram edilirdi. Şimdi bu uygulama yapılmamaktadır. Elli ikisi dolunca cuma ve pazar günü Kur’an okutulmakta, yemekler Samsun’dan hazır getirilmektedir(K. K. 2).

• Ölüm olayının gerçekleştiği akşam, ölünün evinde Kur’an okunur, ölünün sevabına helva yapılır, okumadan sonra gelenlere ikram edilir(K. K. 26).

• Ölü evinde ışıklar kapatılmaz, önceden kör lambalar olurdu. Bunlar yedi gün söndürülmez, yanardı. Ölü gelir, evini ziyaret eder, karanlıkta göremez diye düşünülürdü. Bayram geceleri de ışıklar açık bırakılırdı. Şimdi elektrik faturası fazla geliyor düşüncesiyle ışık yakılmamaktadır(K. K. 1).

•Ölünün evinde kırk gün ışık yanardı. Şimdilerde ölünün yakınları uzak illerden geliyorlarsa, ölüyü defnedip gidiyorlar. Işık yakan da olmuyor(K. K. 23).

•Kırk gün ölü evinde ışık yakılırdı, öldüğü odaya bir bardak su ile kaşık bırakılırdı; gelince suyu içsin ya da öldüğünü anlasın diye düşünülürdü(K. K. 9).

2. 1. 3. 3. 1. Belirli Günler

Ölüm olayının ardından yedi gün her akşam ölü evinde Kur'an-ı Kerim okunur ve hatim indirilir. Bu günlerde komşular ölü evini ve yakınlarını yalnız bırakmazlar. Ölüyü anmak ve onun ruhunu Kuran'la buluşturmak için belirli günlerde yapılan çeşitli anma günleri gerçekleştirilir.

Anma günleri kadim Türklerden beri gerçekleştirilmekte olup günümüzde İslamiyet'le birlikte onun getirdiği esaslara uygun bir şekilde icra edilmektedir. O. Turan'a göre Şamani Türkler ölünün siyasi ve içtimai mevkiine göre hayvan keser ve "ölü aş" verirlerdi. Bu yemeğe de eskiden "Yuğ basan" adı verilirdi. Anadolu Oğuzları öldüğü zaman "Aygırın boğazlayup aşun vergil" vasiyetini yapardı ve "Ölülerimiz için verdiğimiz aş" gibi ifadelerle bu inanca sıkı sıkıya bağlı bulunurlardı. Bütün Türk halkları arasında yaşayan ölü aş geleneğine Selçuklu sultanları da bağlıydı(Turan, 2009:397-398).

Yedinci gün yapılan okumaya "yedisi" denilir. Buna katılım daha fazla olur. Her akşam gidemeyenler yedisine mutlaka katılırlar. Bu okuma işlemi ölünün evinde ya da camide yapılır. Bu günde de okuma bittikten sonra misafirlere yemek ikram edilir. Yemekler eskiden komşular tarafından yapılıyorken şimdilerde hazır yemekler verilmektedir.

Bu günler içerisinde yaygın olan ve kesin kural niteliğindeki diğer önemli gün ölümünden sonraki "kırkinci" gündür. Bugüne "ölünün kırkı çıktı" denilir. Artık ölü yakınlarının, hane sahiplerinin biraz daha iyileşme, toparlanma zamanı gelmiştir. Bu günde de tıpkı yedisindeki gibi işlemler uygulanır. Bu günde kalabalık olur. Kırk duası denen özel dua bu akşam yapılır. Bu okunanlar önce yeni ölüye sonra da tüm ölülere armağan edilir.

Aynı şekilde okumaların yapıldığı ve yemek dağıtıldığı bir diğer gün de "elli ikinci" günüdür. Buna da "elli ikisi" denilir. Bu günde ölünün kemiklerinin etinden ayrıldığına, hatta burnunun bugün düştüğüne ve bu düşme sırasında da ölünün çok acı çektiğine inanılır. Bu gün özel olarak yapılan elli ikinci gün duası vardır. Bu okunan dualar ve dağıtılan yemekler sayesinde ölünün acısının hafifletildiğine inanılır. Tüm bu özel günlerin tek amacı ölüyü rahatlatmak ve sevabını artırmaktır.

•Ölünün ardından yedisi, kırkı, elli ikisi yapılır, yemekli mevlitler okutulur, fakat elli ikisini takip etmek günah sayıldığı için tam elli ikisinde yapılmaz(K. K. 19).

•Eskiden ölünün yedisinde, kırkında, elli ikisinde mevlitler yapılırdı. Şimdi ise yedisi yapılmakta, Kur'an okutulmakta ancak kırkı ve elli ikisi pek yapılmamaktadır(K. K. 26).

Bundan sonra da ölen kişinin her yıl öldüğü günde sene-i devriyesi yapılır. Bu sene-i devriye genelde camide yaptırılır. Yine okuma ve duadan sonra gelenlere yemek ikram edilir.

•Bayram geceleri de ölünün ardından ışıklar yanar, dualar okunur. Bayram geceleri helva kavrulur, ölünün ruhuna da kokusu gitsin düşüncesiyle yanan ateşe un ya da yağ atılır(K. K. 1).

•Yayla mahallesinde ateşe un ve yağ atma uygulamasının hâlâ devam ettiği tespit edilmiştir.

•Cuma ve bayram geceleri helva kavrulurken, ölünün ruhuna da gitsin diye ateşe ve un ve yağ dökülürdü. Ayrıca yine ölünün ruhuna gitsin diye buhara kabuğu tütürülürdü. Bu buhara kabuğu aktarlardan satın alınırdı(K. K. 10).

Tüm bu sayılı günlerde yapılan işlemler ölünün uzaktan gelen yakınları varsa ve dönmek zorundaysalar üçüncü gün sona erdirilebilir. Ancak üçüncü gün dağılan ölü evine iyi gözle bakılmaz. Ölüye yeterince saygı göstermedikleri, vefasız oldukları gibi olumsuz yorumlar yapılır ve bu durum kendilerine hissettirilir.

Araştırma yapılan mahallelerde ölenin yedisinin takip edildiği, mevlitlerin kalabalık bir şekilde yapıldığı, ancak kırkının ve elli ikisinin eskilerdeki gibi uygulanmadığı tespit edilmiştir.

2. 1. 3. 3. 2. Ölünün Eşyaları

Ölen kişi, ölmeden evvel vasiyet verdiyse, öldükten sonra bu vasiyet yerine getirilmeye çalışılır. Ölen kişinin önem verdiği, kıymetli eşyaları var ise, yakınları tarafından kimseye verilmez, ölen kişiden geriye hatıra olarak saklanır.

Araştırma yapılan mahallelerde ölünün eşyalarının fakirlere dağıtıldığı, birkaç eşyasının hatıra olarak saklandığı, şimdilerde ise herkesin maddî durumu iyi olduğu için yakıldığı tespit edilmiştir.

• Araştırma yapılan mahallelerden Kızıloğlak mahallesinde, ölünün eşyalarının yakılmadığı, fakirlere verildiği, eğer kimse almazsa hayır kurumlarına verildiği ifade edilmiştir(K. K. 19)

Ölen kişinin eşyaları dağıtılır, evde bırakılmaz. Önce ayakkabıları verilir. Ölüm evden uzaklaşın diye bu ayakkabıların hemen verilmesi şarttır. Birkaç gün sonra da diğer eşyaları yıkayıp temizlenerek ihtiyaç sahibi birilerine verilir. Bu ihtiyaç sahibi kimseler önce yakın çevreden araştırılır. Kadın eşyası ise, dul bir kadına verilmelidir. Aksi halde kocası o elbise içerisinde karısını görüp beğenirse ölü için günah yazılır düşüncesi hâkimdir. Aynı şey erkeler için geçerli değildir. Ölen kişinin günah ve sevap hanesi kapanmaz inancı İslamiyet'te çok yer alan inançlardandır. Ayrıca eşyaların verildiği kişi (ölye duasını eksik etmesin diye) namazlı abdestli, dini bütün biri olmalıdır. Ölünün eşyaları dağıtılmadan önce çok yakınları hatıra olarak almak istediklerini alırlar. Ölenin eşyalarının fakirlere verilmesi dini bir uygulama gibi görünse de temelinde ölümün evden uzaklaştırılması düşüncesi yatar(Karakaş, 2005:93).

2. 1. 3. 3. 3. Mezarlıklar ve Mezar Taşları

Günümüzde köy mezarlıklarının birçoğu bakımsız durumdadır. Ancak şehir mezarlıkları belediyelerce görevlendirilen memurlar sayesinde daha tertipli, düzenli ve temizdir. Bu mezarlar ayrıca bekçiler tarafından korunmaktadır. Mezarlıkların etrafı çevrilir ve giriş çıkışlar belirli kapılardan yapılır. Şehir mezarlıkları içinde gasilhaneler, mescit, görevlilerin buldukları idari binalar, bekçi kulübeleri, belirli aralıklarla yerleştirilmiş çeşmeler bulunur. Ancak köy mezarlıkları bu tür olanaklardan yoksundur. Sadece köylü tarafından ilgilenilir. Sevabına yapılan işler sayesinde bakımı devam eder. Mezarlıklarda pek çok mezar çeşidi görünür. Bazı mezarlar tek mezar halinde iken bazıları aile mezarlığıdır. Aile mezarlıkları ailedeki kişi sayısı kadar mezar yeri satın alınarak etrafı çevrilip oluşturulur. Aileden ölen kişiler buraya defnedilir.

Yeni ölmüş birinin mezarı hemen yaptırılmaz. Baş ve ayak kısmına birer tahta parçası ki bu genellikle dayanıklı olması için kestane ağacından yapılır, konur. Mezar taşı yaptırmak için mezarın çökmesi beklenir. Mezarın çökmesinden kasıt üzerine yerleştirilen toprağın zamanla çökerek yükseltinin azalması, toprağın mezar içindeki boşlukları doldurmasıdır. Mezar bir yıl sonra çöker yani yerleşir daha sona ise mermer veya benzeri bir taştan mezar yaptırılır. Mezar taşlarını, mezarın çevresini yapan mezar yapıcılar mezarlığa yakın bir yerde iş yerlerini açarlar. Mezar yaptırmak isteyen kişi buradaki örneklerle bakarak mezarın şekline, malzemesine, üzerine yazdırılacak yazılara karar verir. Mezar yapıtırma şekilleri birbirine benzemekle beraber ailenin ekonomik durumuna göre, kullanılan malzemeler ve mezar şekilleri farklılık göstermektedir. Ölmeden önce mezarlarını yaptıranların da olduğu görülmüştür. Mezar taşları da hazırdır sadece ölüm yılı bölümü boş bırakılmıştır. Mezar taşı âdeti eski Türk ve Orta Asya, Mezopotamya kültürlerinden kalmaz. Arap-İslam ülkelerinde mezar taşı görülmez.

Mezarlara taş dikilmesi İslam coğrafyasında ise sadece Anadolu'da görülür(Artun, 2010: 196).

Araştırma yapılan mahallelerde de mezar taşının, ölünün ilk sene-i devriyesinden sonra yaptırıldığı ifadelerine rastlanmıştır.

“Mezarların süslenmesi için ağaç, çiçek ve bazı otlar kullanılmaktadır. Mezarlıklara ağaç dikmek, mezarların üzerlerine çiçek ekmek, bakımlı otlar yetiştirmek daha çok ilçe ve kentlerde görülmektedir. Mezarların süslenmesinde ağaç olarak genellikle servi, akasya, asma, çam, iğde, kavak; çiçek olarak gül, zambak, karanfil, menekşe ve sümbül; ot olarak da pelin ve arapsaçı gibi otlar kullanılmaktadır”(Örnek, 2014: 324).

Mezarın üzerine çiçekli çiçeksiz çeşitli bitkiler ve servi gibi ağaç fidanı dikilir. Gül ağacının kökü çok kalın olarak yayıldığı için mezar toprağında çatlaklar oluşturur. Bu çatlakların oluşması, mezar yarılıyor diye istenmez ve gül ağacı dikilmez. Bitkilerin de insanlar gibi ibadet ettikleri düşünülür. Bu bitkiler, ölen kişi için dua ederler.

“Mezar başına servi ağacı dikilmesi ile ilgili Pervin Ergun'a göre, mezarlıklara dikilen servi ağacı uzun boylu olması ve daima yeşil kalmasıyla ebediyetin sembolü olmuş ve aynı zamanda ata ruhlarının da cennette olduğunu gösteren bir kanıt niteliğindedir”(Ergun, 2012: 294).

“Ağaç dikmek sevaptır” inancı Türklerin İslamiyet'ten önce de yaygın olarak uyguladıkları bir gelenek olduğu yönündedir”(Ögel, 2001: 469).

Mezar taşları genelde ölenin adı, soyadı, nereli olduğu, doğum ve ölüm tarihlerinin yazıldığı ve “Fatiha” isteklerinin olduğu mermerlerden hazırlanmakta ve mezarın baş ile ayak ucuna dikilmektedir.

• Mezar kapatılır kapatılmaz, zambak çiçeği dikilir, su dökülür. Daha sonra servi ağacı dikenler de olmaktadır(K. K. 19).

• Süngüt taşı kesilip mezar başına dikilir(K. K. 26).

• Mezara servi, meşe, çam ağacı fidanı ile susam çiçeği dikilmektedir. Meyve ağacı dikilmemektedir(K. K. 10).

Hem İslam öncesi hem de İslam sonrası oldukça yaygın olan mezar başına ağaç dikme geleneğinin hâlâ devam ediyor olması, Türk geleneklerinin dinî uygulamalarının bozulmadan devam ettiğini göstermektedir.

2. 1. 3. 4. Ölüm ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

•Ölü hemen gömülmelidir. Özellikle cuma günü ölenlerin cuma vakti gömülmesi çok sevaptır diye düşünülmektedir.

•Ölünün peşine hemen bir ölü daha olmasın diye, ölü mezara indirilince tabut ters çevrilir(K. K. 12).

•Ölünün öldüğü odaya güğüm, seccade, un ve taş konulur(K. K. 26).

•Toprak atılan kürek elden ele verilmez. Yere bırakılır, bir sonraki kişi yerden alır. Yoksa ilk o kişinin evinden cenaze çıkacağı inancı vardır.

•Kürekle ilk kazmayı kim vurduysa, üzerine de ilk toprağı o kişi atmalıdır düşüncesi hâkimdir.

•Mezarlıktan dönenler geriye bakmazlar, yoksa yakın zamanda bir ölüm daha olur diye düşünürler.

•Cenazeden gelen kişi hemen eve girmez. Önce dama, tuvalete uğrar ya da evin etrafını dolanıp ondan sonra eve girer.

•Ölüyü toprağı koyan kişi de mezar dönüşü kendi kıyafetlerini yıkamalıdır.

•Ölünün niyetine mezar başında kimsesizlere, fakirlere para dağıtılır.

•Cenaze evinde üç gün yemek pişmez, iyi sayılmaz, haram sayarlar. Domuz eti yemiş gibi olur derler. Başka evlerden cenaze evine yemek getirilir(K. K. 19).

•Evde eğer kırkı çıkmamış bebek varsa, bebeğın basık olmaması için, mezar dönüşü hemen eve girilmez. Önce ahıra, samanlığa girilir. Evin içinde yatan biri varsa ayağı kaldırılır(K. K. 21).

•Mezarın üzerindeki toprak çökmüşse, “ölüyü toprak kabul etmedi” diye düşünülür.

•Tabut ağırorsa “ölünün günahı çokmuş” denilmektedir.

• Mezarlıklardaki meyve ağaçlarının meyvesi yenmez; ölünün etinin karıştığı düşüncesi hâkimdir. Ağaçlar kesilmez; dal, odun parçası alınmaz. Çiçekler koparılmaz. Hayvanlar otlatılmaz; haram sayılır, günah olur inancı yaygındır.

• Mezar taşı okunmaz çünkü unutkanlığa sebep olur diye düşünülür.

• Mezara doğru parmağını uzatma, parmak çürür derler; unutulup uzatılırsa hemen parmağı ısıtıp ayağının altında ezmesi gerekmektedir(K. K. 26).

• Azrail can alırken her yere kan sıçratıyor düşüncesiyle, ölünün yattığı oda ve etrafındaki eşyalar yıkanır, temizlenir.

• Ölüyü yıkamak için su ısıtılan kazan devrilirse, yeniden ölüm olacağına inanılır.

• Tabut taşınırken sallanırsa peşinden bir daha ölüm olacak diye düşünülür.

• Tabut ağırorsa, peşine tez ölü olacak diye düşünülür(K. K. 6).

• Kırklanmamış bebek olan evin önünden cenaze geçerken, bebeğin basık olmaması için, bebek tabut seviyesinden yukarı kaldırılır. Yoksa bebek hasta olur ya da yürüyemez düşüncesi hâkimdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN İZLERİ

3.1. Kültürel Değişim

Gelenek, âdet ve inanma geçmişten günümüze süregelip hâlâ da uygulanıyor olması açısından önemlidir. Bu gelenek, âdet ve inanmaların; zaman ve mekâna göre, insanın hayat şartları, yaşam tarzı, istekleri ve aynı zamanda maddî durumuna göre şekil değiştirdiği görülmektedir.

Sosyal değişim denilince toplumun sosyal yapısında meydana gelen değişimler anlaşılmaktadır. Kültürel değişim ise daha çok sosyal değişime bağlıdır. Bu nedenle sosyal değişimler çoğunlukla kültürel değişimlere de sebep olur. Genellikle bu iki kavramın bir arada düşünülmesi önemlidir ve inceleme alanı “sosyo-kültürel değişim” olarak belirlenmiştir. Toplumun yapısında meydana gelen değişim Sosyolojinin konusu iken, bu değişimin kültür üzerindeki etkisi ya da kültürün bu değişimden ne denli etkilendiği konusu daha çok Halkbilimi'nin ilgi alanına girmektedir(Şişman, 2017: 192).

Çalışmak için Avrupa ülkelerine giden ülke insanı oradan aldığı kültürü, kendi yaşadığı topluma, insanına taşımıştır. Orada yaşayan insanların kültürlerinden önemli derecede etkilenmiş ve bu etkileşimi gayr-i ihtiyarî kendi insanına da aşlamıştır. Aynı zamanda kendi yerel kültürünü de Avrupa ülkelerine taşıyarak, kültür kaynaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Bununla birlikte kırsal kesimden, kentsel yaşama göç eden insanoğlu, yeni kaynaşmaya çalıştığı topluma ayak uydurabilmek için özünde getirdiği âdet ve inanmaları bırakarak, yeni çevresinin uygulamalarına iştirak ederek o toplumda kabul görmek istemiştir. Bu değişim ve dönüşümlerle birlikte kırsal kesimden getirdiği gelenekleri de yaşatmak istemektedir. Fakat gerek maddî gerekse manevî olarak eski uygulamalarla yeni düzen içerisinde yaşaması da zorlaşmaktadır.

Kültürel anlamda köy ve sokak düğünlerinin yerini salon düğünleri, düğün yemeklerinin yerini cola-pasta türü içecek ve yiyecekler; gelinin başından saçılan buğday, şeker ve bozuk paranın yerini konfetiler; el emeği-göz nuru çeyizlerin yerini fabrikasyon/hazır çeyizler; davul-zurnanın yerini org, atın yerini otomobil, duvak töreninin yerini balayı almıştır. Ve bütün bunlar toplumsal değişimin kültürel değişime etkisi olarak kabul edilmelidir(Şişman, 2017: 193).

Yaşanılan ekonomik gelişmeler, insanların eğitim düzeyinin artması, çalışan kadın sayısında yaşanan artışlar, sosyal çevrenin değişen algısı ile birlikte uygulanan âdet ve geleneklerde de yapısal bazı değişiklikler olduğu, fakat buna

rağmen insanın atalarından öğrendiği âdet ve gelenekleri gelişen dünya düzenine sentezleyerek devam ettirmeye çalıştığı da görülmektedir.

Son yıllarda bilim ve teknolojiye sınır tanımayan gelişmeler ve yenilikler olmakta bunun sonucunda da iletişim ve sosyal medyanın etkisiyle birbirlerine çok uzak olan toplumlar da birbirlerine yakınlaşmaktadır.

Şükrü Ünalın, küreselleşme sonucunda kültür değişmelerinin yaşanacağını ifade ettikten sonra, kültür değişmelerini tetikleyen belli başlı etkenleri şu şekilde sıralamaktadır:

- “1. Kitle iletişim araçları.
2. Turizm sektörü
3. Yabancı dil eğitimi-öğretimi ve bu amaçla açılan kültür merkezleri.
4. Çeviri faaliyetleri.
5. İthalat ve ihracat faaliyetleri.
6. Sanat dalları ve sanat elçileri”(Ünalın'dan akt, Saraç, 2014: 12).

Nitekim değişimin yaşanması kaçınılmazdır, bazı uygulamalar şekil olarak değişse de taşıdığı anlam aynıdır. Bu değişimin sebebi de yapılan pratiklerin, çağın şartlarına göre kendilerini yenilemelerinden ileri gelmektedir.

Tüm bu yaşanan değişim sürecinde bireylerin kültürel değerlerini koruyarak geleceğe aktarmaları önem arz etmektedir.

3. 1. 1. Elde Edilen Bilgiler Üzerinden Kültürel Değişimin İzlenmesi

“Kültürel değişimi her sosyal olay gibi bütünüyle önceden görmek ve istenildiği şekilde değiştirmek mümkün değildir. Değişime ve yerini almak isteyen kalıplara şiddetle direnç gösteren kültür, ayrıca bürokratik zorlamalara karşı da kendini korumak mecburiyetinde kalır”(Bostancı, 1990: 24).

Çevremizde 'gelenekler değişiyor, kültürümüz yozlaşıyor, toplum bozuluyor' diye serzenişte bulunan kişiler görebiliriz. Bu değişimi durdurmak ya da önüne geçmek mümkün müdür? Elbette hayır. Çünkü kültür dediğimiz olgu statik değil, dinamiktir. Her şey değişip geliştiğine, bir başka deyişle evirildiğine göre kültür de değişecek; yeni haliyle toplum içinde varlığını devam ettirecektir. Nitekim çeşitli sosyal olaylar, çevre, doğa, teknoloji, göç gibi etmenler kültür ve kültür değişmeleri üzerinde belirleyici bir fonksiyona sahiptirler. Bunlar üzerinde görülen her türden zorunlu hareketlilik kültürün de evirilmesine neden olmaktadır(Saraç, 2014: 194).

Bu bağlamda araştırma yapılan mahallelerde de kültürel değişim ve dönüşümden bahsetmek mümkündür. Bu bölümde yaşanan değişimin değerlendirilmesi yapılmıştır.

3. 1. 1. 1. Doğum

Araştırma yapılan mahallelerde her evli çiftin çocuk sahibi olması düşüncesi hâlâ devam etmektedir. Erkek çocuk sahibi olma isteği eskiye göre daha azdır, öncelikli olarak bebeğin sağlıklı doğması istenilmektedir. Yine de, erkek çocuk soyu devam ettirir, ocağı erkek tütürür düşüncesiyle, ilk doğacak çocuğun erkek olması isteği içten içe devam etmektedir. Çocuğu olmayan ailelerin modern tıbbın dışında başka çarelere başvurdukları görülmüştür. Günümüzde tıbbî imkânların gelişmesiyle birlikte insanlar hocalara başvurmak yerine ilk olarak doktora gitmektedirler. Ancak hocalar, yatırlar, türbeler bu konudaki ehemmiyetini hâlâ devam ettirmektedir. Halk hekimliği ile ilgili uygulamaları da ne olur ne olmaz diye ihmal etmemektedir. Ayrıca geleneksel ve tıbbî yöntemlere rağmen çocuk sahibi olamayanlar, çareyi evlatlık çocuk alarak bulmaktadır. Bunda da ilk olarak yakın akraba çocuğu tercih edilmektedir.

İstenmeyen çocuğun düşmesi için geçmişte yapılan uygulamaların günümüzde de devam ettiği görülmektedir.

Gebelikten korunma yöntemi olarak tıbbî yöntemler yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bu tıbbi yöntemlerin yanında geleneksel yöntemlerin de, az olmakla birlikte, uygulandığı görülmektedir. Tıbbî yöntemler de genelde kadınlara yöneliktir. Doğum kontrol hapları ve spiral taktırma yaygın yöntemlerdendir.

Eskiden büyükler tarafından, yeni evli çiftlerin hemen çocuk sahibi olmaları beklenirken günümüzde ise çocuk sahibi olma zamanı yeni evli çiftlere bırakılmaktadır.

Çocuğun cinsiyeti, ultrasonla yapılan muayeneler sonucu, hamileliğin dördüncü ayından itibaren tespit edilmektedir. Görüşülen kaynak kişiler cinsiyet konusunda “sağlıklı olsun, fark etmez.” diyerek ısrarcı olmadıklarını belirtmişlerdir. Yine de cinsiyet belirlemedeki uygulamalar bazen eğlence maksatlı bazen de gerçekten inanılarak yapılmaktadır.

Eskiden olduğu gibi günümüzde de hamile kadının çocuğunu düşürmemesi için özellikle ilk üç ay ağır bir yük kaldırmamasına dikkat edilir.

Günümüzde kadınlar doğum konusunda bilinçlenerek hamileliklerinin ilk günlerinden itibaren düzenli olarak doktora gitmekte, doğum zamanı hastaneye

yatmakta ve doğumunu doktor kontrolünde yapmaktadır. Ancak doğum sancısı önlenememekle birlikte azaltılması ve doğumun kolaylaştırılması için özel iğneler yapılmaktadır. Özel hastanelerde balonlarla, kurdelelerle, oyuncaklarla, çiçeklerle süslenmiş odalarda doğum yapmak son zamanların modası haline gelmiştir.

Gelişen tıp ve geleneksel uygulamalar iç içe geçmiştir. Gelişen tıptan yararlanan günümüz insanı gelenekleri uygulamayı da ihmal etmemektedir.

Çocuğun doğumundan hemen sonra bir aile büyüğünün ya da bir hocanın, çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okuması ve adının üç defa söylemesi değişmeyen uygulamalardandır. Doğum sonrasında yapılan uygulamaların mahallelerde hâlâ devam ettiğini söylemek mümkündür: İki kırklı kadının karşılaştıklarında birbirlerine iğne vermeleri/iğne kırmaları, kırk uçurma, kırklama gibi uygulamalar günümüzde de devam etmektedir.

Hastanelerde yapılan doğumlarda, anne ve bebek bir veya iki gün hastanede yatırılmakta ve doktor kontrolünde kalmaktadır. Lohusanın dinlenme süresi doktorlar tarafından belirlenmektedir.

Günümüzde çocuğun en sağlıklı beslenmesinin anne sütüyle olduğu bilinmektedir. Anne sütünün, çocuğun bağışıklık sistemini koruduğu ve gelişimini olumlu yönde etkilediği, günümüzde bilimsel olarak da kanıtlanmış bir gerçektir.

Geçmiş yıllarda anne sütünün öneminin çok anlaşılmamasına rağmen son yıllarda üzerinde sıkça durulan ve bilimsel olarak faydaları kanıtlanan anne sütü, bebek için oldukça önemli ve gereklidir. Bu nedenle lohusanın sütünün bol olması ve doğumdan hemen sonra sütünün gelmesi istenir. Böyle olunca da annenin sütünün olması ve var olan sütünün kesilmemesi için elden gelen her şey yapılmaktadır.

Lohusa ve bebeğe ilk defa ziyarete gelenlere bebek çikolatası (özel olarak hazırlanmış), tatlı, kek, pasta gibi şekerli yiyecekler ikram edilir. Lohusa şerbetinin yerini bebek çikolatasının aldığı görülmektedir. Lohusa şerbeti ikramı, özel olarak kirialanan organizasyon şirketlerinin hastaneye ziyarete gelen kişilere yaptıkları birer ikram haline dönüşmüştür.

Günümüzde ise kırklama işlemi daha gösterişli, daha özenli yapılmakta, bebeğe de anneye de daha özel bir ilgi gösterilmektedir.

İlk diş çıktığında “diş hediği”, “diş buğdayı” adı ile mevlitler, kutlamalar yapılmakta, yakın akrabalar, eş, dost davet edilip ve kutlanmaktadır.

Yürüyemeyen çocuğa köstek kesme işlemi günümüzde de geçerliliğini koruyan ve gerektiğinde uygulanan bir yöntemdir.

Günümüzde sünnetler de düğünler gibi şatafatlı yapılmaktadır. Araştırma yapılan mahallelerde sünnet düğünlerinin mevlitli ve çalgılı olarak yapıldığı ifadelerine rastlanmıştır. Düğünün mevlitli mi yoksa çalgılı mı olacağı, ailenin maddî durumuyla ve olaya bakış açısıyla ilgilidir.

Çocuğa beyaz veya krem renklerden oluşan takım elbise, pelerinli kıyafetler giydirilmektedir. Bu kıyafetlerle hatıra için fotoğrafçıya gidilerek stüdyo fotoğrafı çektirilmektedir. Eskiden fennî sünnetçinin köye gelmesi ile sünnet olayı gerçekleşirken bugün sünnet işlemi aylar öncesinden yapılmakta, sünnet töreni daha sonraya bırakılmaktadır.

Sünnet yaptırmaya karar veren aileler 10-15 gün önceden sünnet davetiyesini, gelmesini istedikleri kişilere dağıtırlar. Bugünkü davetiyelerin üzerinde sünnet işlemiyle ilgili resim ve karikatürler ya da çocuğun resmi yer almaktadır. Davetiye içindeki manilerle sünnete çağrıda bulunulur. Davetiyeler tıpkı düğün davetiyeleri gibi sünnetin yapılacağı yeri, çocuk gezdirmenin saatini ve başlatılacağı yeri haber verirler. Sünnet hazırlıkları içerisinde en önemli nokta sünnetin yapılacağı yerin ayarlanmasıdır. Ailenin ekonomik durumuna göre bu yer çocuğun ailesinin kendi evi, evinin bahçesi, bir dernek lokali, öğretmenevi, düğün salonu gibi yerler olabilir. Buralarda yemek ve diğer organizasyonları iş yeri sahibi yapacağı gibi, özel kiralanan organizasyon şirketlerine de yaptırılabilir. Düğünün yapılacağı yer ister ev ister dışarı olsun çocuğun oturacağı yer özenle hazırlanır, süslenir, donatılır. Balonlar, süsler asılır. Eskiden yataklar hazırlanıyorken, günümüzde yatağın yerini “taht”, “sünnet çocuğu koltuğu” almıştır.

Çocuk, düğünden birkaç saat öncesinde otomobile, bindirilerek konvoy eşliğinde dolaştırılır. Bu konvoy gelin alma konvoyu gibidir. Evden çocuk alınır ve arabalarla gezdirilir. Bu esnada kamera da çekim yapar. Çocuğun bindiği araba balonlarla süslenir. Diğer arabaların aynasına ev sahibi tarafından havlu, tülbent bağlanır.

Sünnet düğününden bir gün önce kına eğlencesi yapılır.

Sünnette gelen misafirlere Samsun merkezden hazır getirilen plastik tabaklar içinde tavuklu pilav, tatlı ve ayran ikram edilmektedir.

Sünnet yaşının üç-dokuz yaş arasında olduğu belirtilmektedir. Son zamanlarda kimi anne babaların, çocuklarını doğumdan hemen sonra sünnet ettirdiklerine de rastlanmaktadır.

Hediye eskiden çocuğu sevindirmeye yönelikken, günümüzde çok yakın akrabalar çeyrek altın takmakta, diğer misafirler ise para takmaktadırlar.

Sünnet düğünleri genelde mahalle meydanında ya da okul bahçesinde yapılmaktadır.

3. 1. 1. 3. Evlenme

Değişen toplum ve gelişen teknoloji sonucu evlenmede de bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişim ve gelişim yapılan uygulamalar ile kendini göstermektedir. Geçmişte görücü usulüyle evlenme yapılıyor iken günümüzde evlenecek kişiler birbirleriyle anlaşır, severek evlenmeye karar vermektedirler. Kaçarak evlenme eskiden de var olan bir evlenme biçimi iken günümüzde de araştırma yapılan mahallelerde kaçarak evlenmenin olduğu bilinmektedir.

Kız isteme aşamasına gelmeden önce kız ve erkek kararını verir, aileler birbirini araştırır hatta kız ve erkek, ailelerine damat/gelin adayını tanıştırmaya götürürler. Bu sebeple de ilk gelişte evet cevabı verilmektedir. Cevap “hayır” olarsa karşı tarafın istemeye gelme talebi reddedilir. İstemeye gelen ve konuya uygun giriş yapan erkek tarafı artık kız tarafının cevabını bekler. Kız tarafının da büyükleri “Gençler anlaşmış bize de evet demek düşer, verdik gitti” cevabını verir. Taraflar birbirlerine “Hayırlı olsun” derler. Erkek tarafı, kız istemeye gelirken yanında çikolata ve çiçek getirir. Çikolata tepsisinin genellikle gümüş olması istenir. Tepsi özel bir şekilde süslettilir. Kız verilecekse isteme olayı olmadan bu çikolata açılır ve ikram edilir. Konuklar buradan cevabın olumlu olduğunu anlarlar. Eğer “bir düşünelim, konuşalım” denilip, çikolatayı açıp ikram etmezlerse o zaman cevabın olumsuz olacağı düşünülmektedir. Bu gibi durumlarda genellikle çikolata açılmadan geri gönderilir. Kız tarafı olumlu cevabı verdikten sonra evlenecek gençler büyüklerin ellerini öperler.

Bugün erkek tarafı yanında getirdiği yüzükleri çıkarır ve odanın ortasına getirilen kız ile oğlana, söz yüzüklerini bir aile büyüğü “Hayırlı uğurlu olsun” diyerek takar. Eskiden kızların el emeği göz nuru işlemelerle süslenmiş, iğne oyalı ipek mendillerin yerini bugün çeşitli kuru çiçek, kurdele, boncuklarla süslenmiş eşyalar almıştır.

Söz düzme günü genellikle kız için altın bir set (yüzük, saat, gerdanlık, bileklik, küpe) iç çamaşırı, pijama, gecelik, sabahlık takımı, çanta, kemer, elbiseler, makyaj malzemesi, parfüm, ayakkabı, terlik, nevresim takımı, havlu ve benzeri eşyalar bunları koymak için süslü sandıklar alınırken, erkek için ise, ayakkabı, gömlek, pijama, röbdeşambır, iç çamaşırı, tıraş takımı, parfüm, pantolon, kazak, gömlek, takım elbise, tıraş makinesi vesaire alınmaktadır.

Alışveriş sonrası her iki taraf da karşı tarafa aldıkları tüm çeyizleri kendi evlerine götürürler. Bu eşyalar özel olarak hazırlanmış, bohça (dürü) özel örtülerin içine yerleştirilir. Gelinin bohçasının üzerine bir “maşallah” yazısıyla birlikte bir de altın takılır. Günümüzde bu bohçalar ayrıca süslü bir kutu, sandık, sepet ya da bir valize yerleştirilmektedir. Alınan kıyafetler, eşyalar özenle ve süslenerek “bohça düzülür”. Kızın bohçasının yanında anne baba bohçası ve kardeşleri için de bohçalar yapılır. Bu bohçalarda gömlek, kazak, havlu, yazma, patik, çorap gibi malzemeler olur. Aynı şekilde erkek tarafı için de kız tarafı bohçalar hazırlar. Bu bohçalar ya nişan günü karşılıklı verilir ya da nişan günü erkek tarafı bohçalarını verirken kız tarafı ise ayrıca bir gün “bohça götürmeye” oğlan tarafına ziyarete gider.

Şayet nişan bir düğün salonunda yapılacaksa kız, tuvalet şeklinde şık bir elbise giyerken erkek de şık bir takım elbise giyer. Çalgı ekibi tutulur. Özel nişan pastası yaptırılır. Kadın erkek birlikte eğlenir. Daha önceden alınmış yüzükler, aile büyüğü tarafından günün anlam ve önemini belirten küçük bir konuşmadan sonra takılır. Nişan yüzükleri sağ elin yüzük parmağına takılır. Bazen de “Makas kesmiyor” denilerek damattan bahşiş istenir. Bu durumda damat yüzüklerin bulunduğu tepsiyi tutan kişiye para verir ve kurdele kesilir. Kesilen kurdeleden bekâr kızlar birer parça alır. Kimin parçası en kısa ise en yakın zamanda onun evleneceğine inanılır. Davetlilere ikramlar yapılır. Genç kızlar oyun oynayarak nişan bohçalarını herkesin göreceği şekilde orta yere getirerek gösterirler ve nişanlı çiftin masasına bırakırlar.

Düğün tarihine karar verildikten hemen sonra düğünün yapılacağı mekânı belirlemek gerekir. Çünkü yaz aylarında düğün yapacak mekân bulmak zor bir durumdur. Daha önceden yer ayarlanmazsa istenilen tarihte yer bulunamayabilir. Düğün yapılacak mekân ailenin maddi durumuna göre çeşitlilik gösterir. Araştırma yapılan mahallelerde düğünü salonda yapmak istemeyen aileler hâlâ mahalle meydanında ya da okul bahçesinde düğünlerini yapmaktadırlar.

Düğün alışverişinde de her iki taraf birbirine hediyeler alır. Günümüzde erkek evi; mutfak, oturma odası ve salonun eşyalarından sorumludur. Kız evi ise yatak odası ve beyaz eşyayı almakla mükelleftir.

Davetiyeler düğün tarihi, kesin olarak belli olduktan sonra seçilir ve yeterli sayıda bastırılır. Bunlar düğünden on on beş gün önce eşe dosta dağıtılır. Çok uzaktaki akraba ve tanıdıklara telefonla haber verilir, davetiye postalanır ya da şimdilerde moda olmaya başlayan sosyal medya araçları ile duyurulur. Eskiden iki bayram arası düğün yapılması iyi sayılmazken, şimdilerde bu inanış da değişmiştir.

Araştırma yapılan mahallelerde artık iki bayram arasında da düğünler yapıldığı, iki bayram arası düğün yapmanın iyi sayılmayacağı inancının çok düşünülmediği ifade edilmiştir.

Günümüzde çeyiz serme, çeyiz görmeye gitme âdeti yavaş yavaş azalmaya başlansa da araştırma yapılan mahallelerde devam ettiği görülmektedir.

Kına yakma geleneği mahallelerde hâlâ geleneksel olarak devam etmektedir. Ancak kına için hazırlanan kına tepsisinde, misafirlere verilecek ikramlarda günün şartlarına göre değişiklik olmuştur.

Kına yapılacak mekânın süslenmesi için artık organizasyon şirketleri ile anlaşılmakta ve bu şirketlerde gelin tahtı, davul, zilli def, nedime kıyafetleri, volkan, konfeti, kına yazıları gibi malzemeler ile kına gecesini daha eğlenceli ve gösterişli hale getirmektedir.

Günümüzde kınaların erkekli kadınlı yapıldığı ancak muhafazakâr ailelerin kınalarında erkek olmadığı tespit edilmiştir.

Kına gecesi için özel bir elbise giyen gelin, gecenin ilerleyen saatlerinde kıyafetini değiştirip, bindallı giymektedir.

Kına gecelerinin vazgeçilmez türküsü “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar...” eskiden olduğu gibi günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Eskiden söylenen kına türküleri gelini ve kınaya gelenleri ağlatmaya yönelik acılı türküler iken günümüzde söylenen kına gecesi türküleri de değişmiştir.

Şimdilerde kına gecesinde söylenen moda türküler şunlardır:

Haydi kızlar kalkın göbek atmaya,

Oynamanın geldi vakti saati,

Haydi kızlar kalkın göbek atmaya,

Hepimizin neşesi kına gecesi.

Kaynanası altınını hazırlar,

Gelinin avucuna koyar.

Ağlamasın gelin, gözyaşını silin

Bu gecenin ecesi O.

Şarkı türkü faslın geldi zamanı

Çalsın dursun haydi oyun havası

Elbisesi sırmalı peçesi yarım

Dünyaların güzeli gül gelin hanım.

Mumlarını dizelim sinimiz hazır

Kınasını yakalım gelinimizin.

Haydi kızlar kalkın göbek atmaya

Neşemize bin bir neşe katmaya.

Kaynanası altınını hazırlar

Gelinin avucuna koyar.

Ağlamasın gelin, gözyaşını silin

Bu gecenin ecesi O.

Damadın da katıldığı kına gecelerinde, geline kına yakıldıktan sonra, gelin eline testi almakta ve damadın etrafında dönerek oynamaktadır. Bu oynama esnasında şu türkü çalmaktadır:

Kalbim kararını kullandı senden yana
Senden öte akraba yok bundan sonra bana
Bekârlık sultanlıkmiş gel külâhıma anlat
Tacımdaki taşların her birisi sekiz karat
İçim biraz buruk arkadaşlar
Ayrılıyorum sizden
Dolaşırken mekân mekân
Beni ararsınız evden
Kınayı yakmışlar geline
Hazırlanmış gidiyor evine
Başında al yazması var
Ağlıyor bakmayın yüzüne

Türkü bittikten sonra, gelin içinde şeker ve para bulunan testiye yere atarak kırar. İçinden etrafa saçılan şeker ve paraları çocuklar alırlar. İnsanların maddî durumuna göre değişmeye başlayan kına eğlencesi eğer açık bir alanda yapılıyor ise havai fişekler de atılmaktadır.

Kına gecelerinin eskiye nazaran hüznün terkedildiği ve eğlencenin daha ağır bastığı kutlamalar haline geldiğini söylemek mümkündür.

Geçmiş dönemlerde yemekli düğünlere daha çok rastlanmasına rağmen günümüzde bu gelenek azalmıştır. Salon düğünlerinde daha çok kuru pasta, yaş pasta ve asitli içecek ikram edilmektedir. Köyde açık alanda yapılan düğünlerde ise kazan yemeklerin yerini genelde Samsun merkezden hazır olarak getirilen pilav üstü tavuk döner, ayran ve tatlı almaktadır.

Düğün akşam yapılacaksa öğleden sonra gelin alma yapılır. Gelin almanın saati ve oğlan evinin adresi davetliler için davetiyede belirtilir. Gelin arabası olarak binek otomobil, lüks bir cip ya da gösterişli bir araba tercih edilir. Gelin arabası çiçeklerle,

tüllerle, kurdelelerle süslenir. Eskiden gelin arabalarının önüne oyuncak bebek koyma âdeti varken bugün bu uygulama yapılmamaktadır. Ön plakaya “Evleniyoruz”, arka plakaya “Mutluyuz” yazıları; arabanın arka camına gelin ve damadın adlarının ilk harfleri yapıştırılır. Gelin alma öncesi fotoğraf çektirmek için fotoğrafçıya gidilir. Şimdilerde fotoğraf çekimi için dış mekânlar tercih edilmekte ve gelinin aynı gün çok yorulmaması için düğünden bir hafta önce çekimler yapılmaktadır.

Gelinin baba evinden çıkartılması uygulamalarında geleneğe bağlı kalındığı görülmüştür. Ancak günümüzde gelin almaya damat da gitmektedir.

Saçı; günümüzde de devam eden önemli bir gelenektir. Saçı geleneğinin gelinin başından para, buğday, arpa ve benzeri nesnelere saçılması mahallelerde devam etmektedir.

Salonda yapılan düğünlerde, gelin ve damat, konukların tamamı gelene kadar ayrı bir yerde bekletilir. Konuklar geldikten sonra gelin ve damat müzik eşliğinde, konfetiler atılarak ve ışık şelaleleri ile salona girerler. Konuklar gelin ve damadı alkışlar. Nikâh salonda yapılacaksa hemen masaya otururlar. Nikâh memuru gelir. Şahitler davet edilir. Nikâh memuru kısa bir konuşmadan sonra yeni çiftin nikâhlarını kıyar. Gelin ve damat imzalarını atar. Kim erken davranırsa diğerinin ayağına önce o basar. Ayağa önce basanın sözünün geçeceğine inanılır. Daha sonra nikâh memuru evlilik cüzdanını geline verir. Pasta kesilir, takı takılır, ilk takıyı erkek annesi ve babası takar.

Eskiden gelin almadan hemen sonra gelin eve getirildiği için eve gelinden önce ilk ulaşım kim müjde verirse kayınvalide tarafından ona kızarmış tavuk ve tatlı hediye edilirmiş. Günümüzde bu uygulamanın az da olsa yapıldığı tespit edilmiştir.

Düğünlerde eskiden damatlık olarak koyu renk takım elbise, özellikle siyah veya lacivert giyilirken, günümüzde daha açık ve yanardöner olarak tabir edilen takım elbiseler giyilmektedir. Kravatın yerini de yavaş yavaş papyon almaktadır.

Gelin eve girmeden önce bardak kırdırılır. Tatlı yedirilir. Koltuğunun altına Kur'an, ekme ve tuz verilir. Eşikten damadın kucağında geçirilir. Bu da gösteriyor ki, âdetler devam etmekte ancak günümüz şartlarına göre değişerek yeni şekiller almakta ve dönüşmektedir.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim ve ilahilerin okunduğu, gelen konuklardan erkeklerin ayrı bayanların ayrı oturduğu düğünlerde yapılmaktadır. Bu düğünlerde gelin türbanlı bir gelinlik giyer. Gelin ile damat kendilerine ayrılan masaya otururlar. Ardından Kur'an-ı Kerim okunur. Önceden ayarlanmış bir din görevlisi ya da hoca tarafından ilahiler okunur. Aile ve çocuk sahibi olmanın önemi gibi konularda sohbet yapar. Eğer bu düğünlerde de bir organizasyon şirketi ile anlaşılmışsa semazen gösterileri olur. Daha sonra yemek ikram edilir; genelde pilav üstü döner, ayran ve tatlı ya da kapalı pide, ayran ve tatlı tercih edilmektedir.

Tüm değerlerde olduğu gibi zamanla meydana gelen değişimlerin, kültür unsuru olan düğünlere de sıçraması kaçınılmaz olmuştur. Davullu zurnalı köy meydanlarında kazanların kaynadığı, eğlenildiği köy düğünleri tarih olmuştur. Artık düğünler salonda iki üç saatlik bir eğlence halini almış ya da mevlit okutularak dinsel bir tören niteliğine bürünmüştür.

Nikâh, düğünden önce ya da düğün günü salonda gerçekleşmektedir. Dinî nikâh ise düğünden sonra, gelin ile damat evlerine geldikten sonra hazır edilmiş bir din görevlisi tarafından kıyılmaktadır. Dinî nikâh sırasında bağlama büyüsünü engellemek için, nikâha katılan kişilerin ellerini dizleri üstünde açık bir şekilde tutmaları geçmişten günümüze devam eden uygulamalardan biridir.

Bazı ailelerin dinî nikâhı, gençlerin nişanlılık döneminde rahat görüşmeleri için nişan ile düğün arasında da yaptırdığı tespit edilmiştir.

Günümüz çiftleri gerdeğe baba evinde girmekten ziyade kendi evlerinde, bir otel odasında girmektedirler. Bu durum çiftlerin maddî durumuna ve isteğine göre değişmektedir. Düğünden sonraki gün ya da birkaç gün sonra yeni evli çiftler tatile giderler, buna da “balayına çıkma” denilir. Bu âdet giderek yaygın bir hâle gelmektedir.

Düğün sonrası yapılan duvak töreni tamamen kalkmış durumdadır. Ancak düğünden sonra, genellikle de kırkıncıdan sonra kaynana gelini için mevlit düzenler. Mevlide yakın akrabalar davet edilir ve genelde bayanlar arasında olur. Kur'an-ı Kerim okunarak ilahiler söylenir. Mevlit bittikten sonra da gelenlere yemek ikram edilir. Bu esnada gelin yine gelinliğini giyer ve gelenlerin ellerini öper. Gerçekleştirilen bu dinî uygulamaya da “gelin mevlidi” adı verilir.

Gelin ile damadın üç, beş ya da yedi gün içinde başta anne ve babaları olmak üzere yakın akrabalarına el öpme ziyaretine gitme geleneğinin devam ettiği görülmektedir.

3. 1. 1. 4. Ölüm

Ölüm ile ilgili âdetler değişimin az görüldüğü âdetlerdendir. Eskiden cenaze çıkan evde yemek pişmez, komşular bir hafta boyunca cenaze evine yemek getirirlermiş. Günümüzde cenaze defnedildikten sonra, cenaze törenine gelenlere pide ve ayran ikram edilmektedir. Bu pide ve ayran ikramı, son yıllarda belediyelerce yapılmaktadır.

Araştırma yapılan mahallelerde modern tarzda gasilhanelere rastlanmıştır. Cenazenin defin zamanında herhangi bir değişim olmamıştır. Cenazeler genellikle öğle ve ikindi namazlarından sonra defnedilmektedir. Ölü, cenaze namazı kılındıktan sonra mezarına bazı sureler okunarak yerleştirilir. Törene katılanlar cenaze kabre konulduktan sonra mezara toprak atarlar. Mezara toprak atılırken kürek elden ele verilmez, yere bırakılır uygulaması geçmişten günümüze değişmemiştir. Mezar kazma işini ölenin yakınlarından veya komşularından üç beş kişi gönüllü olarak yapmaktadır. Birçok mahallede mezar kazanlara para ya da yemek verilmektedir.

Devir/iskat uygulaması araştırma yapılan mahallelerde çok eski zamanlarda yapılyorken bugün böyle bir uygulamanın hurafe olduğu inancıyla vazgeçildiği görülmüştür.

Ölü evinde kırk güne kadar yanan ışıkların artık yedi güne indiği hatta uzak illerden gelen ölü yakınlarının ilk gece yaktıktan sonra gittikleri söylenmektedir.

Günümüzde hızla ilerleyen teknoloji ile birlikte pek çok gelenek değişime uğramış, pek çok gelenek de birbirine benzemeye başlamıştır. Ölüm sonrası uygulanan pratikler ve ölüm ile ilgili inançlar yerini korumaktadır. Ancak hastanede ölen kişinin evinde değil morgda bekletilmesi, ölünün evinin önünde yıkanması işleminin hastane gasilhanelerinde yapılması gibi uygulamalar ölüm âdetlerinde de bazı değişimlere sebep olmuştur.

SONUÇ

Bu çalışma ile Samsun ili Canik ilçesinde geçiş dönemi âdetlerinin geçmişten günümüze yaşamış olduğu değişim ve dönüşüm değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma yapılan mahallelerin halk kültüründe doğum, evlenme ve ölüm âdetleri; öncesi, sırası ve sonrası alt başlıklarıyla ayrıntılı olarak ele alınmış, mahalle halkından elde edilen bilgilerle, geçiş dönemlerine dair uygulama ve inanmalar değerlendirilmeye çalışılırken, halk bilimi alanında önemli eserler veren yazarlardan örnekler ve bilgiler aktararak konu detaylandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışma yaptığımız mahallelerde doğumla ilgili âdet ve inanmaların oldukça zengin olduğu gözlenmiştir. Tespit ettiğimiz âdet ve uygulamaların çoğu anne ve bebek etrafında yoğunlaşmıştır. Yeni evlenen her çift çocuk sahibi olmak istemektedir. Modern tıbbın tüm olanakları bu amaçla kullanılmakta ancak geleneksel uygulamaların da ihmal edilmediği görülmektedir. Günümüzde de yatırlara, türbelere gidilmekte, hocalara muskalar yazdırılmakta, çeşitli yiyecek maddeleri yenilip içilmektedir. Bu dönemde uygulanan pratiklerde kültürel değişime paralel olarak değişiklikler olmakla birlikte ritüeller çoğunlukla geleneksel kurallara göre yapılmaktadır.

Gebelik öncesindeki uygulamalara baktığımızda amaç annenin bebeğini sağlıklı bir şekilde dünyaya getirmesidir. Bu amaçla gebenin yediği, içtiği şeylere, baktığı yerlere, sergilediği davranışlara dikkat etmesi gerekmektedir. Erkek çocuk soyu devam ettirir düşüncesiyle eskiden daha çok erkek çocuk istenirken günümüzde öncelikle bebeğin sağlıklı doğması istenilmektedir. Tüm gebelik dönemi boyunca aşermeden başlayarak çeşitli korunma şekilleri, cinsiyet tayini gibi pek çok konuda modern tıbbın yanında yine geleneğe bağlı uygulamalar da gözlemlenmiştir.

Doğumların hastanelerde yapılması tercih edilmektedir. Doğum yapılan ortamın değişmesi ile doğum etrafında görülen birtakım âdetlerin şekil değiştirdiği ya da yok olduğu da görülmüştür. Hastanelerde eş atıldığı için eş ile ilgili uygulamalar kalkmıştır. Ancak çocuğun göbeği ile ilgili uygulamalar geleneksel olarak devam etmektedir. Lohusalık dönemine ait uygulamalarda önce doktor tavsiyesi göz önünde bulundurulmakta ama geleneksel uygulamaların bazıları da devam etmektedir. Lohusanın sütünün kaçmaması, anne ve bebeğe kötü ruhların musallat olmaması, zarar vermemesi amacıyla kırk gün evden çıkmama uygulaması,

kontroller için doktora gitme gerekçesiyle kırılmakta ancak bunun dışında yine anne ve bebeğin evde kalmasına özen gösterilmektedir. Ancak nazar inancı ilk günkü gibi sürmekte bu konuda geleneksel uygulamalara başvurulmaktadır. Nazar boncuğu ve muska her çocukta görülen yaygın bir korunma objesidir. Kırklama, kırk uçurma gibi geleneksel uygulamalar günümüzde de devam etmekte ancak daha bir özenli ve gösterişli yapılmaktadır. Sünnet, eskiden Samsun şehir merkezinde sünnet işlemi yapan sağlık memurunun köy köy dolaşarak yaptığı bir uygulama iken günümüzde devlet hastanelerinin veya özel hastanelerin Üroloji ve Genel Cerrahî bölümlerinde çocuğu sünnet ettirme işlemi yaptırılmaktadır. Ayrıca sünnet eğlenceleri de düğünler gibi kınalı, çalgılı ve yemekli yapıldığı gibi mevlit okutmalı olarak da yapılmaktadır.

Geçiş dönemlerinden ikincisi olan evlilikte, evlenme öncesinde kısmet açtırmaya yönelik uygulamalarda ilk olarak yine hocalara başvurma vardır. Bunun yanı sıra gelin ayakkabısının altına isim yazmayla kısmet açtırma yöntemi de mevcuttur. Kız isteme, nişan, nişanlık dönemi hazırlıkları, düğüne davet, düğün hazırlıkları, kına gecesi, düğün, nikâh ile ilgili uygulamalar yoğun bir biçimde geleneğe dayalı olarak sürdürülmekte, özellikle hoca nikâhı denen dinî nikâh mutlaka yapılmaktadır. Düğün sonrası uygulanan “duvak” uygulaması artık yapılmamaktadır. Evirli “gerilik-yedilik” adı altında devam etmektedir. Evlenmeyenler için kullanılan tabirler, evlenmeleri maksadıyla yapılan kısmet açma pratikleri az da olsa görülmektedir. Kaçarak evlenme türü devam etmektedir. Ancak günümüzde de toplum tarafından hoş karşılanan bir durum değildir. Başlık parası neredeyse görülmemektedir. Ancak araştırma yapılan mahallelerde bazı ailelerin kızlarını verirken başlık parası istediği ve erkek tarafının da bu parayı verdiği bilgilerine rastlanmıştır. Geline takılan ziynet eşyalarının başlık parası uygulamasının yerini aldığı görülmektedir. Çeyiz hâlâ kız evinin sosyal, kültürel ve ekonomik durumunun göstergesidir ve evlenme âdetlerinin vazgeçilmezlerindedir. Çeyiz de zaman içinde değişikliklere uğramıştır; eskiden sadece sandık eşyası hazırlanırken, günümüzde ayrı ev hazırlandığından mobilya türü eşyalar çeyize eklenmiştir.

Kına gecesinde yapılan uygulamalar, folklorik bir mahiyet kazanmış ve eğlence yönü artırılarak gelin olacak kızın heyecanını azaltmak, hüznünü ve sevincini paylaşmak amacına dönüşmüştür.

Eskiden yapılan bir haftalık yemekli köy düğünleri günümüz şartlarında ekonomik yönden ağır geldiğinden değişmiş, hem süresi hem de ikramlar değişikliğe

uğramıştır. Bir hafta süren bu düğünler, iki üç saatlik salon düğünlerine dönüşmüştür.

Geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölüm ve cenaze ile ilgili uygulamalar İslâmiyet kuralları etrafında gelişirken eski Türk inançlarından da izlere rastlanmaktadır. Ölüm ile ilgili inanç ve uygulamalara bakıldığında amaç, ölen kişinin ahiret yolculuğuna imanlı gitmesini sağlamaktır. Ayrıca yapılan uygulamalarda, ölü yakınlarının, ölünün gittiği yerdeki durumu ile ilgili merak duygularını gidermeye ve psikolojik durumlarını düzeltmeye yönelik uygulamaların esas alındığı söylenebilir.

Ölenin ölümden sonra bu dünyayla ilişkisinin kesilmediği inancı ile Cuma, kandil ve bayram gecelerinde evini ziyaret ettiği düşünülmekte ve bu zamanlarda Kur'an okunmakta/okutulmaktadır. Ölünün ruhunun şad olması amacıyla hayır işleri yapılmaktadır. Mezar ve mezarlıklarla ilgili ziyaretler, ölümün hemen ardından sık olmakla birlikte, cuma günleri ölü yakınları tarafından, bayramlarda ise köyün erkeklerince toplu halde gerçekleştirilmektedir.

Devir/Iskat uygulamasının günümüzde yapılmadığı tespit edilmiştir.

Nitekim; Araştırma yapılan mahallelerden yüksek kesimlerde ve şehir merkezine uzak olan mahallelerde âdet ve uygulamaların daha yoğun yaşandığı; birçoğunun bugün dahi uygulandığı tespit edilmiştir. Şehir merkezine yakın, dolayısıyla değişime daha açık mahallelerde birçok gelenek ve uygulamanın ya hiç uygulanmadığı ya da değişime uğradığı tespit edilmiştir. Yine de geçiş dönemleri ile ilgili birçok âdet ve uygulama varlığını devam ettirmektedir. Bazı uygulamaların yerine yenileri eklenirken günümüz hayat şartları ile birlikte bazı uygulamaların değiştiği görülmüştür. Araştırmacılara düşen görev, modernleşme ve teknolojik gelişmeler karşısında değişime uğrayan kültürümüzü korumak ve gelecek nesillere en iyi şekilde aktarılmasını sağlamaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Abdülaziz, B. (1995). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Altun, I. (2004). *Kocaeli-Kandıra Türkmenlerinde (Manavlar) Geçiş Dönemleri (doğum-evlenme-ölüm)*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Artun, E. (1998). *Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmalar*, Tekirdağ: Tekirdağ Genç Yöneticiler ve İş Adamları Derneği Yayınları.
- _____. (2010). *Türk Halkbilimi*, İstanbul Kitabevi.
- Atatürk, M. K. (1999). *Nutuk (Cilt 1)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Başçetinçelik, A. (1998). *Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri, Doğum-Evlenme-Ölüm*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- _____. (2009a). *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*, Altın Koza Yayınları, Adana.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk Mitolojisi Oğuzların- Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*, Bilgesu Yayınları, Ankara.
- _____. (2013). *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Bostancı, M. N. (1990). *Kültür ve Değişme*, İstanbul: Hamle Yayınları.
- Boyras, Ş. (2009). *Okuntudan Davetiye Bir Dönüşümün Anatomisi*, Millî Folklor, Yıl: 21, Sayı: 84, s. 87-96.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- _____. (2012). *Türk Mitolojisinde Al Dini ve Okra İlişkisi*, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Tarih ve Medeniyetler Tarihi, Ankara.
- Dübüş Koç, N. (2012). *Samsun'da Şehir İçi İkametgah Hareketliliği Araştırması*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı 1-2*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergun, P. (2012). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- İnan, A. (2015). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kabak, T. (2011). *Derinkuyu Yöresi Halk İnanışları*, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.
- Kalafat, Y. (1998). *Kuzey Azerbaycan- Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- _____. (1999). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Karakaş, A. (2005). *Feke Halk Kültürü Araştırması*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Kurşun, Z., vd. (haz.). (1998). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi II. Kitap Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Küçük, A. (2016). *Türk Ailesinde Kadının Statüsündeki Değişime Üç Kuşağın Eşlerine ve Sevgililerine Hitap Biçimleri Bağlamında Bir Yaklaşım*, Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi, 5 (2), 36-47.
- Saraç, Ö. (2014). *Halkbilimi Ürünleri Açısından Boyabat'ta Kültürel Değişim*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Samsun.
- _____. (2017). *Geçmişten Günümüze Boyabat Ölüm Âdetleri*, Studies Of The Ottoman Domain / Cilt 7, Sayı 13.
- Sarısakal, B. (2002). *Bir Kentin Tarihi Samsun*, Samsun Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Sezen, L. (2005). *Türkiye'de Evlenme Biçimleri*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı (27), Erzurum.
- Şişman, B. (2002). *Samsun Yöresinde Geçiş Dönemleriyle (Doğum, Sünnet, Evlilik ve Ölümle) İlgili Yaşayan Halk İnançları ve Bunlara Ait Uygulamalar*, Erdem Dergisi, AKM Yayınları, Ankara.
- _____. (2017). *Türk Kültüründe Evlilik (Geleneğin Son Yüzyılı-Samsun Örneği)*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Ögel, B. (2001). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Örnek, S. V. (1966). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- _____. (2014). *Türk Halk Bilim*, Bilgesu Yayınları, Ankara.
- Özdemir, N. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara.
- Tan, N. (2008). *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*, Özal Matbaası, İstanbul.
- Tuna, S. T. (2006). *Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği*, Bilig, Sayı: 38, s. 149-160.
- Turan, O. (2009). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Türbedar, Ö. (2011). *Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum- Evlenme- Ölüm)*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, C. (2011). *İlkçağdan Cumhuriyete Canik*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

_____. (2013). *Samsun Araştırmaları "Tarihsel Geçmiş" (Cilt 1)*, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, Samsun.

Szli Kaynaklar

Bu çalışmanın meydana gelebilmesi için görüşülen kaynak kişilerin bilgileri aşağıda verilmiştir. Araştırma alanına gidilmeden önce köy muhtarı ile irtibata geçilmiş ve birlikte tespit edilen kaynak kişilerle görüşmeler sağlanmıştır. Görüşülen kişiler genelde o mahallede doğup büyüyen mahalle halkından oluşmaktadır.

K. K. 1. Hayriye Turen, 1943 doğumlu, Yayla Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı, 08.12.2017.

K. K. 2. Nuray Ciba, 1973 doğumlu, Yayla Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı, 08.12.2017.

K. K. 3. Ömer Ciba, 1971 doğumlu, Yayla Mahallesi, ilkokul mezunu, mezarcı, 08.12.2017.

K. K. 4. şükrü Turen, 1971 doğumlu, Yayla Mahallesi, ilkokul mezunu, ifti, 08.12.2017.

K. K. 5. Saniye Erdoğan, yaş bilmiyor, Yayla Mahallesi ubuk mevkii, okuryazar değil, 10.12.2017.

K. K. 6. mmhan Bahar, 1958 doğumlu, Gkepınar Mahallesi, ilkokul m., ev hanımı, 10.05.2018.

K. K. 7. Rukiye ilingir, 1959 doğumlu, Gkepınar Mahallesi, okuryazar, ev hanımı, 10.05.2018.

K. K. 8. Meryem Yazıcı, 1967 doğumlu, Gkepınar Mahallesi, okuryazar, ev hanımı, 10.05.2018.

K. K. 9. Nazmiye zdemir, 1940 doğumlu, Gkepınar Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı, 10.05.2018.

K. K. 10. Sefa Bayraktar, 1947 doğumlu, Glalan Mahallesi, okuryazar, emekli, 15.05.2018.

K. K. 11. Kaner Altuntaş, 1978 doğumlu, Glalan Mahallesi, ilkokul mezunu, 15.05.2018.

K. K. 12. Cemal Bayraktar, 1943 doğumlu, Glalan Mahallesi, ilkokul mezunu, emekli, 15.05.2018.

K. K. 13. Saniye Bayraktar, 1943 doğumlu, Glalan Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı, 15.05.2018.

K. K. 14. Glay nal, 1951 doğumlu, Gölalan Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı, 15.05.2018.

K. K. 15. Fatma zer, 1957 doğumlu, Gölalan Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı, 15.05.2018.

K. K. 16. Hatice Bayraktar, 1971 doğumlu, Gölalan Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı, 15.05.2018.

- K. K. 17. Necla Özer, 1968 doğumlu, Gölalan Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı, 15.05.2018.
- K. K. 18. İlknur Bayraktar, 1973 doğumlu, Gölalan Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı, 15.05.2018.
- K. K. 19. Mehmet Sezer, 1968 doğumlu, Kızıloğlak Mahallesi, ilkokul mezunu, muhtar, 20.05.2018.
- K. K. 20. Necla Sezer, 1968 doğumlu, Kızıloğlak Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı, 20.05.2018.
- K. K. 21. İzzet Apaydın, 1947 doğumlu, yaşında, Kozlu Mahallesi, ilkokul mezunu, emekli, 27.05.2018.
- K. K. 22. Mümin Köroğlu, 1946 doğumlu, Kozlu Mahallesi, ilkokul mezunu, emekli, 27.05.2018.
- K. K. 23. Ali Köroğlu, 1948 doğumlu, Kozlu Mahallesi, ilkokul mezunu, emekli, 27.05.2018.
- K. K. 24. Mehmet Zengin, 1962 doğumlu, Kozlu Mahallesi, ilkokul mezunu, muhtar, 27.05.2018.
- K. K. 25. Asiye Eren, 1945 doğumlu, Kozlu Mahallesi, okuryazar değil, ev hanımı, 27.05.2018.
- K. K. 26. Davut Şişman, 1959 doğumlu, Başkonak Mahallesi, ilkokul mezunu, muhtar, 29.05.2018.
- K. K. 27. Hüseyin Hakkı Aydın, 1968 doğumlu, Başkonak Mahallesi, Lisans M., İmam, 29.05.2018.
- K. K. 28. Gülperi Şişman, 1960 doğumlu yaşında, Başkonak Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı, 29.05.2018.
- K. K. 29. Leyla Yılmaz, 1960 doğumlu, Başkonak Mahallesi, ilkokul mezunu, ev hanımı, 29.05.2018.
- K. K. 30. Pembe Öztürk, 1941 doğumlu, Devgeriş Mahallesi, okuryazar, ev hanımı, 08.06.2018.
- K. K. 31. Hatice Öztürk, 1970 doğumlu, Devgeriş Mahallesi, Lise mezunu, ev hanımı, 08.06.2018.
- K. K. 32. Cemile Aktaş, 1968 doğumlu, Yayla Mahallesi, İlkokul mezunu, ev hanımı, 08.12.2017.
- K. K. 33. Yeter Kıyıgan, 1943 doğumlu, Gölalan Mahallesi, okur-yazar, ev hanımı, 15.05.2018.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.samsunkulturturizm.gov.tr/TR-59809/tarih.html>, Erişim: 12 Ağustos 2018.

<https://www.samsun.bel.tr/samsun-detay.asp?samsun/tarihce>, Erişim: 12 Ağustos 2018.

<http://tdkterim.gov.tr/bts>, Erişim: 13 Ağustos 2018.

<http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/733/Canik+Belediyesi+ Samsun 2015-2019>,
Erişim: 13 Ağustos 2018.

<https://www.nufusu.com/il/samsun-nufusu>, Erişim:15 Ağustos 2018.

<http://www.samsun.saglik.gov.tr/canik.html>, Erişim: 15 Ağustos 2018.

<http://www.samsunkulturturizm.gov.tr/gezginlerin-gozunden-samsun.html>, Erişim:
15 Ağustos 2018.

<http://www.canik.bel.tr/galeri/1/projelerle-suslu-canik>, Erişim: 16 Ağustos 2018.

<http://www.samsun.saglik.gov.tr/canik.html>, Erişim: 16 Ağustos 2018.

<https://canik.meb.gov.tr>, Erişim: 16 Ağustos 2018.

https://canik.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017, Erişim: 17 Ağustos 2018.

<http://www.nufusune.com/canik-mahalleleri-koyleri-samsun>, Erişim: 17 Ağustos
2018.

EKLER

Kaynak kişilere yöneltilen sorular, Nail Tan'ın "Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler" adlı kitabının "Hayatın Geçiş Dönemleriyle İlgili Sorular" kısmından alınmıştır. Ancak aşağıdaki şekilde değil, gidilen mahalle halkının anlayacağı şekilde sorulmuştur.

A. DOĞUM

1. Çocuk sahibi olmak istemeyenler ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?
2. Çocuğu olmasını istediğı halde çocuk sahibi olamayanlar ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?
3. Çocuğun cinsiyetini tayin için neler yapılmaktadır?
4. Sık sık çocuğu düşen kadınlar ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?
5. Erkek çocuk sahibi olmak ne gibi uygulamalara başvurmaktadır?
6. Doğacak çocuğun çirkin, sakat olmaması ya da güzel olması için hamilelik döneminde yapılan işlemler?
7. Doğacak çocuğun erkek olması neden istenir?
8. Doğan bebeklerle ilgili inanışlar nelerdir?
9. Doğumdan önce çocuk için ne gibi hazırlıklar yapılır?
10. Doğumu kimler yaptırmaktadır?
11. Göbek kordonunun kesilmesiyle ilgili gelenekler nelerdir?
12. Doğumdan sonra çocuğun yıkanmasıyla ilgili gelenekler nelerdir?
13. Doğum yapan kadınla ilgili gelenekler nelerdir?
14. Çocuk ilk defa kimin kucağına verilir? Çocuğu kucağına alan ne yapar?
15. Çocukları yaşamayan aileler çocuklarının yaşaması için hangi uygulamalara başvurur?
16. Lohusanın sütünün bol olması için ne yapılır?
17. Çocuğa ne zaman ad verilmektedir? Çocuğa adı kim verir?
18. Çocukta ilklerde inanışlar?

19. Çocuğa ad verilirken hangi gelenekler uygulanmaktadır?
20. Kırk günden önce sokağa çıkmak mecburiyetinde kalan anne ve çocuklar için ne gibi tedbirler alınır?
21. Alkarısı nedir? Yörede inanılıyor mu? Al karısının lohusa kadın ve çocukla ilişkisi nedir?
22. Albasmasına karşı lohusa ve çocuk için ne gibi tedbirler alınır?
23. Lohusa veya çocuğa al basarsa ne yapılır?
24. Kırk basması nasıl olur?
25. Lohusa veya çocuğa kırk basmaması için neler yapılır?
26. Lohusa veya çocuğa kırk basarsa ne yapılır?
27. Kırklama ne zaman ve nasıl yapılır?
28. Kırklamada kullanılan su, eşya ne gibi işlemlere tabi tutulur?
29. Çocukta ilkler (diş çıkarması, yürümesi, konuşması, saçının, tırnağının kesilmesi) ile ilgili yapılan işlemler nelerdir?
30. Bebeğin sarılığa yakalanmaması için yapılan uygulamalar nelerdir? Eğer bebek sarılığa yakalanırsa neler yapılmaktadır?

B. EVLENME

1. Evlenilecek kız ve erkekte aranan özellikler nelerdir?
2. Evlenmemiş kız ve erkeklere ne ad verilir?
3. Evlenmemiş kız ve erkeklerin kismetlerini açmak için ne gibi uygulamalara başvurulmaktadır?
4. Gençler evlenme isteğini nasıl belli ederler?
5. Evlenme çağının başlangıcı kız ve erkeklerde hangi yaşta?
6. Kızın beğenilmesi halinde kız isteme nasıl yapılmaktadır?
7. Söz kesimi nasıl yapılmaktadır?
8. Gençlerin anlaşması halinde evliliğe hazırlık nasıl olmaktadır?

9. Kız kaçırma olayı yörede var mıdır? Varsa kız kaçırma olayı hangi hallerde meydana gelmektedir? Bu olaylar nasıl çözümlenmektedir?
10. Beşik kertmesi evlenme var mıdır? Varsa bu tarz evlenmeler nasıl olmaktadır?
11. Nişan hazırlıkları nasıl yapılmalıdır?
12. Nişanda kıza neler takılır?
13. Nişana kimler, nasıl davet edilir?
14. Nişanlanma nasıl yapılır?
15. Kurban bayramında oğlan tarafı nişanlı evine kurban gönderir mi?
16. Başlık parası, ağırlık veriliyor mu? Miktarı nedir?
17. Kız kaçırma olaylarında başlık veriliyor mu?
18. Çeyiz defteri ya da cüzdanı tutuluyor mu? Tutuluyorsa nasıl?
19. Çeyiz asma, gösterme geleneği var mı? Varsa nasıl gerçekleştiriliyor?
20. Düğüne davet nasıl yapılır?
21. Düğüne davet edilenler ne gibi hediyeler getirir?
22. Geline kına gecesi yapılıyor mu? Yapılıyorsa ne gibi gelenekleri vardır?
23. Kına gecesi eğlenceleri nelerdir?
24. Güveye de kına yakılıyor mu?
25. Damat tıraşıyla ilgili gelenekler nelerdir?
26. Gelin alma nasıl gerçekleştirilir?
27. Düğünde ne gibi eğlenceler yapılmaktadır? Oynanan oyunlar, söylenen türküler nelerdir?
28. Düğünde neler yenilip içilmektedir?
29. Düğünde geline neler armağan edilmektedir?
30. Düğünde geline ve damada neler armağan edilmektedir?
31. Resmî nikâh, imam nikâhı nasıl yapılmaktadır?
32. Gelin güveyin evine girerken neler yapılır? Yapılan şeylerin anlamları nelerdir?
33. Gerdeğe nasıl girilir? Gerdek öncesi ve sonrası gelenekler nelerdir?

34. Düğünün ertesi günü neler yapılır?
35. Gelin, kayınvalidesine ve kayınpederine nasıl hitap eder, nasıl davranır?
36. Akraba aileler arasındaki ilişkiler nasıldır?
37. Gelinin kocası ölürse ne yapılır?
38. Söylemezlik var mıdır?

C. ÖLÜM

1. Ölümü düşündüren ön belirtiler nelerdir?
2. Bir hastanın öleceğine kanaat getirilirse neler yapılır?
3. Ölüm olayının hemen arkasından yapılan işler nelerdir?
4. Ölünün gözlerinin açık olması hakkındaki inanmalar nelerdir?
5. Ölü gömülmeye nasıl hazırlanır? Yıkama, kefenleme işleriyle ilgili gelenekler nelerdir?
6. Ölünün yıkama suyundan artanıyla ne yapılır?
7. Cenaze namazı nasıl kılınır? Bu namaza kimler katılır?
8. Ölü mezarlığa nasıl taşınır?
9. Gömülme işlemi sırasında ne gibi dinî işlemler yapılır?
10. Yas tutma geleneği var mı? Varsa nasıl uygulanmaktadır?
11. Ölünün yaşarken kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri karşılığında neler yapılmaktadır?
12. Devir işlemi nasıl yapılır?
13. Iskat işlemi nasıl yapılır?
14. Ölünün gömüldüğü akşam evinde ne yapılır?
15. Mezar ziyaretlerinde neler yapılmaktadır?
16. Ölünün ruhu hakkındaki inançlar nelerdir?
17. Mevlit okutma geleneği var mıdır? Varsa nasıl uygulanmaktadır?
18. Ölünün giydiği kıyafetler ne yapılır?
19. Mezar taşlarına neler yazılmaktadır?

20. Mezarın herhangi bir yerine ağaç veya çiçek dikilir mi? Dikilirse sebebi nedir?

21. Mezarlıklarla ilgili inanmalar nelerdir?

22. Ölüm anı hakkındaki inanmalar nelerdir? (Tan, 2008).

D. SÜNNET

1. Sünnet yaşı, zamanı, daveti, sünnetçi ile ilgili uyguladığınız pratikler nelerdir?

2. Sünnet hangi mevsimde yaptırılır?

3. Fakir çocuklar nasıl sünnet ettirilir?

4. Sünnet mevlidi yapılır mı?

5. Kim sünnet yapar?

6. Kirve geleneğiniz var mı? (Saraç, 2014).

FOTOĞRAFLAR

Kozlu mahallesinde gebelikten korunmak için kullanılan sultan otu. (Kişisel arşiv)

Yeni doğmuş bebek

Bebeğin göbek kordonu kesilirken.

Bebek kırklanırken

Eski zamanlarda altın kemer ve bindallı. (Kişisel arşiv)

Eski zamanlardan bindallı

Kına tepsisi ve gelini mumlar eşliğinde kına yakmaya götürme

Kına yakma sırasında elini açmayan geline altın verilirken.

Kına tepsisi

Göllalan mahallesinde düğün yemeği için, buğdayın dövüldüğü dibek taşı. (Kişisel arşiv)

Yayla mahallesinde düğün yemekleri pişerken. (Kişisel arşiv)

Yayla mahallesinde köy düğünü. (Kişisel arşiv)

Davul-zurna

Takı merasimi.

Gelin arabası.

Eski zamanlardan çeyiz sandığı.

Günümüzde çeyiz sandığı.

Günümüz sünet davetiyesi.

Eski zamanlardan sünnet karyolası.

Mezar kazılırken.

Cenaze namazı sırasında cenaze başında beklenilirken.

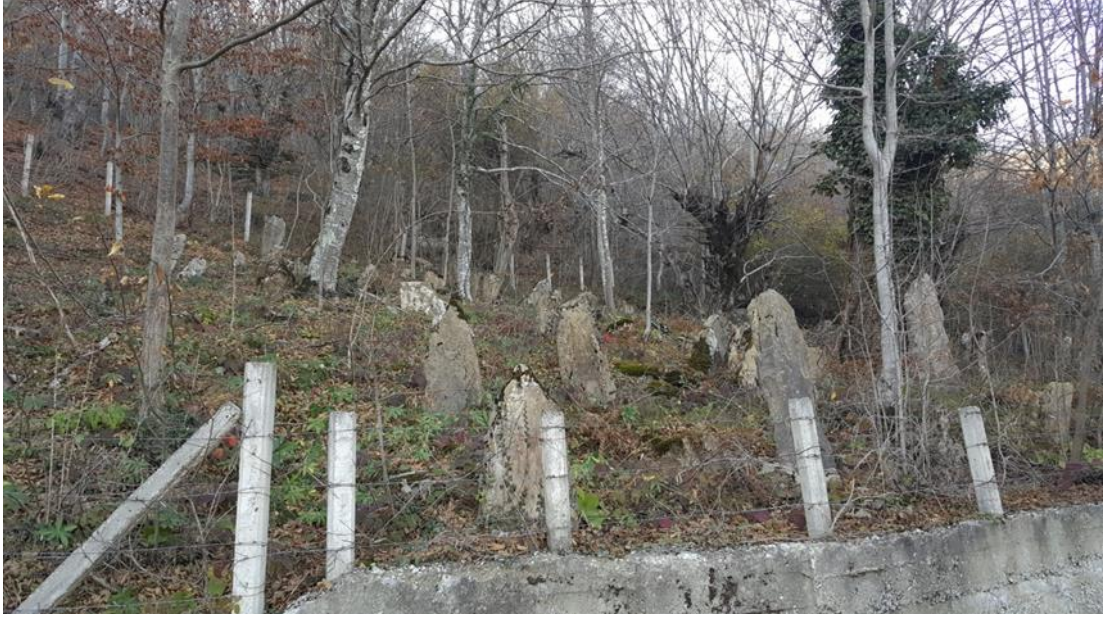
Cenaze defnedilirken.

Mezar taşı. (Kişisel arşiv)

Mezar taşı. (Kişisel arşiv)

Yayla mahallesi yolunda eski bir mezarlık. (Kişisel arşiv)

Kozlu mahalle sakinleri ile görüşme sonrası

ÖZ GEÇMİŞ

Filiz Sönmez 05.08.1982 tarihinde Boyabat'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Boyabat'ta tamamladıktan sonra Hacettepe Üniversitesi Polatlı Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Bölümü'nü birincilikle bitirdi. Öğrenci Başarı ödülü ve İhsan Doğramacı Üstün Başarı Ödülü olarak 2002 yılında mezun oldu. Ekim 2003-2009 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Poliklinik Hizmetlerinde çalıştı. 2009 yılı Kasım ayında Adalet Bakanlığı Samsun Adalet Sarayı'nda zabıt kâtabi olarak göreve başladı. Bu süreçte Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi.

Şu an hâlâ Adalet Bakanlığı Samsun Adalet Sarayı'nda zabıt kâtabi olarak görevine devam etmektedir.

İletişim Bilgileri:

E mail: calikusu5557@hotmail.com

Telefon: 0555 014 06 57